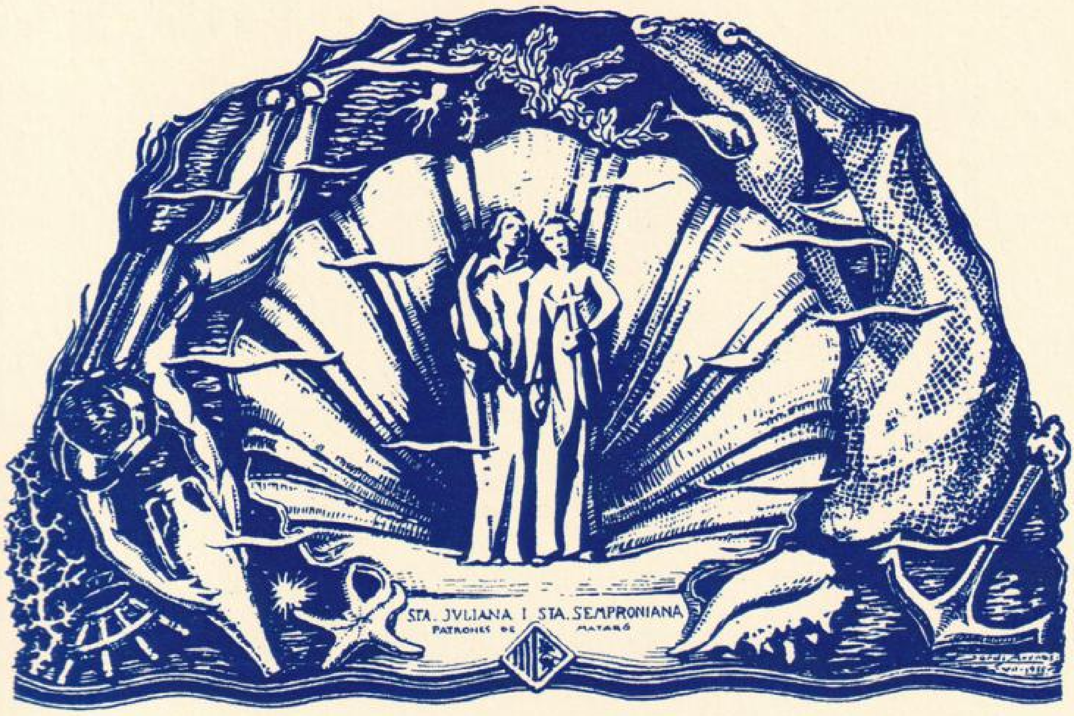

FULLS/113

del Museu Arxiu de Santa Maria

Mataró, octubre 2015

FULLS/113

del Museu Arxiu de Santa Maria

Mataró, octubre 2015

TAULA

- Portada: Dibuix de Jordi Arenas, publicat com a capçalera dels goigs a llaor de Les Santes en l'advocació de la cova submarina. Juliol, 1955.
Museu de Mataró, núm. de registre 1-1452D.

Edita: **MUSEU ARXIU DE SANTA MARIA**
Centre d'Estudis Locals de Mataró
Beata Maria, 3. 08301 Mataró
Tel. 93 790 15 28 (Parròquia de Santa Maria)
www.masmm.org

Director: Nicolau Guanyabens i Calvet

Consell de redacció: Nicolau Guanyabens i Calvet
Joan Castellà i Oliva

Composició i impressió:
Copisteria Castellà - c/Pujol, 40 - 08301 MATARÓ

Dipòsit Legal: B-15.257-1978 *ISSN* 0212-9248

Amb la col·laboració de
Ajuntament de Mataró
Regidoria de Cultura

Amb el suport de
Institut Ramon Muntaner
Fundació privada dels Centres d'Estudis de Parla Catalana

EDITORIAL

MANEL SALICRÚ I PUIG

Novembre de 1974. En aquell moment, Manel Salicrú era membre del Consell Pastoral de la parròquia de Santa Maria, tenia 33 anys i era aparellador. D'acord amb el rector d'aleshores, Mn. Francesc Pou, es va fer càrrec del Museu Arxiu, una entitat nascuda el 1946 però que des de 1970, any en què havia traspassat el seu fundador, Lluís Ferrer i Clariana, romania inactiva.

Des del primer moment trobà la col·laboració de Rafael Soler, persona vinculada a la Congregació dels Dolors, antic col·laborador de Ferrer i gran coneixedor de la casa. Conjuntament van iniciar la remodelació de la institució, van ordenar i ampliar l'arxiu i van planejar les seccions del museu.

Manel Salicrú es va saber envoltar d'un equip de persones entusiastes que, per afició i amb sentit del deure, es van proposar servir la comunitat promovent la història i el patrimoni locals amb humilitat i rigor. Una feina callada, constant i anònima de més de 40 anys: des dels temps de la Transició, en què tot s'havia de refer, fins a l'actualitat.

Manel Salicrú va cercar complicitats amb els historiadors i activistes culturals de la generació anterior. Marià Ribas, Joaquim Llovet, Antoni Martí, Esteve Albert, Jaume Lladó, Joaquim Casas, entre d'altres, van respondre amb articles i suport. La «filosofia del Museu Arxiu» –així és com li agradava anomenar l'estil obert i franc de l'entitat– va permetre l'enllaç del pòsit de l'experiència amb les noves fornades d'investigadors.

La seva inquietud intel·lectual el portà a escriure més de trenta articles a *Fulls*, treballs inèdits, ben travats, alguns dels quals han esdevingut d'absoluta referència: les investigacions sobre la Guerra Civil, sobre els cementiris a Mataró, sobre la casa de cós, etc...

Amb Manel Salicrú al capdavant, el Museu Arxiu, amb biblioteca, arxiu i seccions museístiques, entre les quals el conjunt barroc dels Dolors, ha irradiat confiança i ha generat estudis i difusió cultural. D'això, en donen compte innombrables exposicions temporals, la proesa dels més de cent números de la revista *Fulls* i les més de trenta *Sessions d'Estudis Mataronins*. Revista i ponències s'han convertit en la tribuna més viva del quefer dels historiadors locals.

Ningú no nega que a Catalunya, en aquests darrers decennis, els centres d'estudi i la història local han propiciat la transmissió del coneixement històric de la societat, han revitalitzat la consciència crítica i han elevat el nivell cultural de pobles i ciutats. A Mataró, l'home clau ha estat Manel Salicrú, impulsor i artífex de la nostra entitat, estudiós tenaç, frontissa entre generacions. Només el pas del temps ens permetrà copsar la veritable dimensió de la seva aportació.

ACTUALITAT

MANEL SALICRÚ I PUIG, *IN MEMORIAM*

Manel Salicrú i Puig va néixer el maig del 1941 en el si d'una família de fermes conviccions religioses molt vinculada a la parròquia de Santa Maria. Després d'anar al col·legi de les Franciscanes del carrer de la Coma, l'octubre del 1949 va entrar a l'Escola Pia. Infantesa i joventut van transcórrer entre Santa Maria, Santa Anna, el Foment, els Lluïsos i la Sala Infantil Catequística de la Coma.

Entre 1958 i 1962 va cursar els estudis d'aparellador a la Universitat de Barcelona, que combinava amb el treball al despatx de l'arquitecte Jordi Capell, a qui va considerar sempre el seu mestre. Exercí tota la seva vida laboral d'aparellador d'obres, i es va guanyar a pols un prestigi professional inqüestionable, que li va permetre obtenir la confiança de molts constructors i arquitectes gràcies al seu quefer d'home rigorós, pragmàtic i coherent. Durant uns anys, va formar part de la junta del Col·legi d'Aparelladors de Barcelona.

Moltes cases de Mataró, molts edificis representatius de la ciutat, porten la seva empremta. Rehabilitacions d'edificis, readaptacions d'espais antics, també projectes de nous habitatges, etc., porten la seva signatura. En Manel donava solucions pràctiques i suggeridores, i col·laborava desinteressadament en la realització de qualsevol tràmit o projecte de caràcter benèfic i social.

Gran coneixedor de la història mil·lenària de Santa Maria, punt de trobada dels mataronins de tots els temps, en Manel va resseguir els seus espais, els va mesurar i en va dibuixar tots els racons. Col·laborador incondicional de Mn. Pou, de Mn. Colomer i de Mn. Barat en tots els afers d'obres, va ser l'artífex, entre molts altres projectes, de l'expedient de la declaració de la basílica com a bé cultural d'interès nacional, l'any 1998.

Apassionat per la història, dotat d'una memòria prodigiosa, autodidacta, en Manel Salicrú ha esdevingut, per la seva saviesa, un referent. Els seus estudis, publicats majoritàriament a la revista *Fulls del Museu Arxiu*, són d'obligada consulta. Membre fundador i veritable ànima de la segona etapa del Museu Arxiu, entitat de la qual va ser president-director entre 1974 i 2010, va treballar tenaçment per la preservació del patrimoni artístic i per la història local. Va ser membre de la Comissió municipal del Nomenclàtor i vocal del Consell municipal del Patrimoni. També, durant uns anys, va formar part del jurat del Premi Iluro.

«El Museu Arxiu de Santa Maria, Centre d'Estudis Locals de Mataró, és una institució cultural consolidada, dedicada a la investigació i l'estudi, oberta a la ciutat i valorada pels mataronins, perquè la història de Santa Maria i el seu patrimoni cultural són història i patrimoni cultural de la ciutat de Mataró. El Museu Arxiu de Santa Maria ha estat, i és, part important de la meva vida i de la meva família».

Aquest paràgraf ho diu tot de la relació Salicrú–Museu Arxiu. Està extret del llibre *Història de dues famílies de Mataró: els Salicrú i Puig i els Lluch i Xicoy*, que amb tota la il·lusió del món en Manel va presentar el dia 20 d'abril. Hi havia treballat molts anys i gairebé, com una premonició, va ser editat coincidint amb els dies de la recaiguda de la malaltia que el portaria a la mort un altre 20, el de juny.

Des d'aquí, i en nom de l'equip del Museu Arxiu, agraïm les mostres de condol i reconeixement que hem estat rebent. Les seves cendres són al cementiri de l'ermita de Sant Miquel de Mata, una església que tenia en gran estima i que, com tantes d'altres, ell va ajudar a rehabilitar.

El camí queda traçat. Sentim gratitud vers en Manel. El recordarem sempre com a bon mestre i bon amic.

Descansi en pau

Nicolau Guanyabens i Calvet
President-Director

PRESENTACIÓ DEL LLIBRE *MATARÓ BARROC*

El dimecres 25 de març, a l'espai de la capella dels Dolors, es va presentar el llibre *Mataró Barroc. Història i art dels segles XVII i XVIII*, del qual són autors Alexis Serrano i Gener Salicrú. En l'acte hi van participar Nicolau Guanyabens com a membre del Museu Arxiu, l'historiador Joan Giménez i un dels autors, Alexis Serrano. Gener Salicrú, per raons professionals, no hi va poder assistir.

Editat per l'Ajuntament de Mataró, aquest llibre s'ha elaborat amb la col·laboració de l'equip del Museu Arxiu i la revisió historiogràfica de Joan Giménez. Conté moltes imatges de Santa Maria i d'altres elements patrimonials del Mataró de l'època. Es tracta d'una obra de síntesi, ben il·lustrada, que posa en valor totes les recerques precedents i pretén aproximar a un públic ampli una de les etapes més importants de la història mataronina: la ciutat barroca.

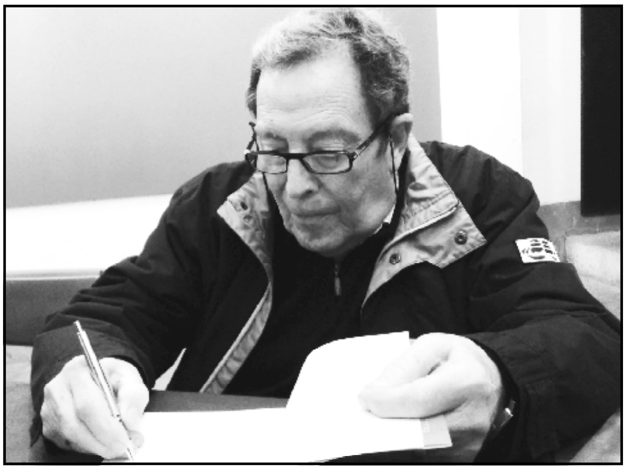
PRESENTACIÓ DEL LLIBRE DE MANEL SALICRÚ

El dilluns 20 d'abril va tenir lloc la presentació del llibre de Manel Salicrú i Puig titulat *Història de dues famílies de Mataró, els Salicrú i Puig i els Lluch i Xicoy*, un veritable estudi de microhistòria centrat en dues famílies, elaborat amb gran meticulositat i rigor. Aquesta història de proximitat ens dóna notícia del Mataró d'abans, tractat des de nombrosos prismes de la vida quotidiana: ensenyament, cultura, costums, tradicions, societat, política, món associatiu, món laboral... La presentació va anar a càrrec de Nicolau Guanyabens i Calvet, i del propi autor.

Manel Salicrú, presentant el seu llibre. Fotografia Joan Turà

Manel Salicrú, director durant més de 35 anys del Museu Arxiu, va morir justament dos mesos després d'aquesta presentació.

Manel Salicrú, signant el seu llibre. Fotografia Josep Lladó

L'equip del Museu Arxiu és testimoni de la il·lusió que li feia aquest treball que estava forjant des de feia anys i que en els darrers mesos va enllestir tot convivint amb la malaltia. Sovint expressava els seus dubtes sobre l'interès que podria tenir el seu treball i, davant la incertesa, es consolava amb un "si més no, jo m'ho he passat molt bé fent aquest llibre". El cert és que en Manel va rebre moltes felicitacions justament per l'habilitat d'enllaçar la història quotidiana, la microhistòria, amb multitud d'aspectes de la història general. I no és menys cert que el llibre, en pocs dies, es va exhaurir.

CONFERÈNCIA DE PERE TIÓ I PRESENTACIÓ DE *FULLS* 112

El dimarts 28 d'abril, Pere Tió i Casas, habitual col·laborador del Museu Arxiu de Santa Maria, va traçar la biografia de Santiago Vinardell i Palau. Nascut a Mataró el 1884 i mort a Madrid al 1936, Vinardell va ser un important periodista de l'època daurada de la premsa escrita. Tió va parlar amb profusió d'imatges comentades, tot sintetitzant el contingut dels dos articles que ha escrit per als *Fulls* 111 i *Fulls* 112 sobre aquest periodista mataroní.

Prèviament a la conferència, es va presentar el número 112 de la revista *Fulls* del Museu Arxiu, que conté articles de Joaquim Llovet, Manel Salicrú i Pere Tió.

SIGNATURA DEL CONVENI PER RESTAURAR EL CONJUNT DELS DOLORS

El dilluns 11 de maig, al saló de sessions de l'Ajuntament, l'arquebisbe de Barcelona, Lluís Martínez Sistach i l'alcalde Joan Mora van signar el conveni que ha de permetre afrontar la restauració de les pintures murals, les del sostre i la renovació de la il·luminació de tot el conjunt dels Dolors, joia del barroc català. L'Arquebisbat, l'Ajuntament, la Diputació i la Generalitat aportaran entre tots més de mig milió d'euros. S'estima que les obres tindran una durada de set mesos.

DIA INTERNACIONAL DELS MUSEUS A CAN MARFÀ

El dilluns dia 18 de maig, a les 19 h, va tenir lloc, a can Marfà, un dels actes per commemorar el Dia Internacional dels Museus 2015: una conferència de Montserrat Llonch, professora de la Facultat d'Econòmiques de la Universitat Autònoma de Barcelona. Va consistir en una breu xerrada sobre el llegat del gènere de punt a Mataró, seguida d'una visita comentada a l'exposició permanent que es va inaugurar el març passat. Fa temps, quan Montserrat Llonch preparava la seva tesi doctoral, va investigar el fons de can Marfà que es conserva a la secció d'empreses de l'arxiu de la nostra entitat. El Museu Arxiu de Santa Maria organitzà aquest acte conjuntament amb el Museu de Mataró.

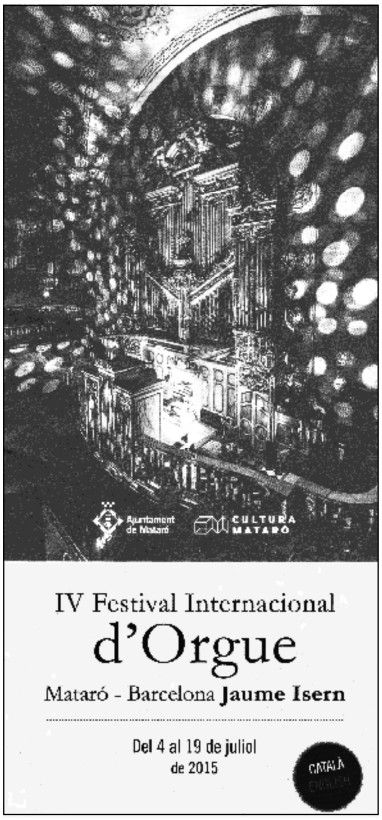
EXPOSICIÓ DE LES SANTES AL MAR. 60 ANYS

El dimarts 7 de juliol es va inaugurar l'exposició "Les Santes al mar. 60 anys", una mostra de fotografies, cartells, objectes, programes i retalls de premsa sobre un esdeveniment molt recordat a la ciutat: la col·locació d'una escultura de les santes Juliana i Semproniana al fons del mar, en una cova submarina propera a la coneguda boia de Mataró, el dia 28 de juliol de 1955.

L'empenta dels pioners del submarinisme a la ciutat va fer possible un acte multitudinari al més pur estil festiu del règim del moment, amb la participació de les autoritats civils, marítimes i eclesiàstiques, i alhora un acte popular amb la implicació de bon nombre de persones i entitats de l'àmbit de la cultura, el comerç i l'esport. Solemnitat i devoció marinera no exemptes d'anècdotes provocades per una típica garbinada d'estiu.

L'exposició, preludi de les Santes 2015, va ser una producció pròpia del Museu Arxiu amb aportacions del Museu de Mataró, la Societat de Pesca i Activitats Subaquàtiques i el senyor Pere Linares. Va estar oberta del 7 al 24 de juliol.

IV FESTIVAL INTERNACIONAL D'ORGUE

Del 4 al 19 de juliol es va celebrar la quarta edició del Festival Internacional d'Orgue Mataró-Barcelona Jaume Isern. Es tracta d'un esdeveniment especial i únic en el món, ja que els concerts, que compten amb un públic que ha fet seu el Festival, es presenten en un format innovador i amb un nivell de qualitat màxim, gràcies als quals l'orgue de la basílica de Santa Maria, inaugurat l'any 1927, s'ha situat en un nivell internacional. Com sempre, el Museu Arxiu de Santa Maria col·labora en l'organització i dóna ple suport al director artístic del Festival, Raül Prieto.

PARTICIPACIÓ A LA FIRETA DE LES SANTES

Entre el 18 i el 24 de juliol, el Museu Arxiu va estar present a la Fireta de les Santes d'enguany, que va tenir lloc a la plaça de l'Ajuntament. A la parada, s'hi van poder trobar, a preus assequibles, programes antics de les festes de les Santes, llibrets sobre la Missa de mossèn Blanch i la capella de les Santes, exemplars de la revista *Fulls*, goigs, estampes i auques, tot de materials diversos sempre relacionats amb santa Juliana i santa Semproniana, i la devoció que Mataró els professa. A la parada també es van poder adquirir peces de petit format de l'artista Pol Codina.

CONVOCATÒRIA DE LA *XXXII SESSIÓ D'ESTUDIS MATARONINS*

El Museu Arxiu de Santa Maria, Centre d'Estudis Locals de Mataró, prepara la XXXII Sessió d'Estudis Mataronins, prevista per al dissabte 28 de novembre de 2015.

Es convoca els estudiosos en qualsevol àrea d'investigació, perquè hi puguin presentar comunicacions escrites. Hauran de ser estudis inèdits i el seu àmbit geogràfic es limitarà al Maresme. En cas que el nombre total de comunicacions sigui elevat, a criteri de l'organització, es podrà limitar a una de sola per participant.

Els textos s'hauran de presentar en format electrònic (*Microsoft Word*), amb una extensió màxima de 30 pàgines, de 2.500 caràcters amb espais inclosos cadascuna (= un total de 75.000 caràcters amb espais inclosos com a màxim), lletra *Times New Roman* mida 12 i interlineat 1,5. D'aquestes 30 pàgines, un màxim de 10 podran contenir imatges i quadres. Les imatges i els quadres hauran de tenir bona resolució i cadascun constituirà un arxiu individual, en format *jpg* o *tif*, que s'enviarà a part de l'arxiu en *Word* del text. La comunicació completa s'editarà en format digital.

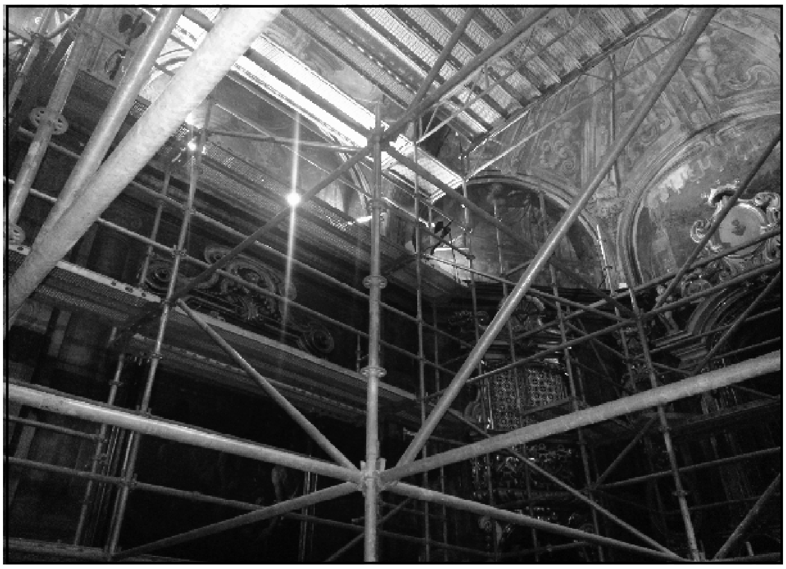
Juntament amb la comunicació completa, caldrà presentar-ne un resum amb una extensió màxima de 3 pàgines de 2.500 caràcters amb espais inclosos cadascuna (= un total de 7.500 caràcters amb espais inclosos com a màxim), lletra *Times New Roman* mida 12 i interlineat 1,5. D'aquestes 3 pàgines, com a màxim una podrà contenir alguna imatge o quadre, en format *jpg* o *tif*, que s'enviarà a part del text de l'arxiu en *Word* del text. Aquest resum és el que, posteriorment, s'editarà en format de paper.

En l'acte de la sessió es disposarà de només 10 minuts per presentar la comunicació i permetre, així, el debat posterior. L'exposició dels treballs podrà anar acompanyada de material audiovisual; caldrà, però, especificar-ho en el moment de la tramesa.

El termini de presentació de les comunicacions finalitzarà el dia 14 de novembre de 2015. Es podran trametre per correu electrònic a l'adreça: enricsubina@yahoo.es. També es podran enviar, en algun suport informàtic (disc, «llapis»), per correu postal al MUSEU ARXIU DE SANTA MARIA, c. Beata Maria, 3, 08301 Mataró; o bé es podran lliurar personalment, igualment en suport informàtic, al Museu Arxiu (divendres i dissabtes de 6 a 8,30 h del vespre).

El Museu Arxiu de Santa Maria, amb la col·laboració de la Direcció de Cultura de l'Ajuntament de Mataró, tindrà cura de l'edició digital de les comunicacions i l'edició en paper dels seus resums.

INICI DELS TREBALLS DE RESTAURACIÓ DE LES PINTURES MURALS DE LA CAPELLA DELS DOLORS

Des del dia 26 d'agost, un equip de conservadors–restauradors està duent a terme l'esperada restauració de les pintures de parets i voltes de la capella dels Dolors, que abasten una superfície de més de 300 m². El bisbat de Barcelona, l'Ajuntament de Mataró i el Departament de Cultura de la Generalitat financen a parts iguals la intervenció amb un cost total de 533.070 €. La restauració durarà aproxi-madament uns set mesos i inclourà també la instal·lació d'un nou sistema d'il·luminació a la capella i a la sala de juntes.

El procés de degradació dels paraments i l'alt risc de pèrdua de la policromia va activar, fa uns tres anys, una sèrie d'accions per investigar-ne les causes, combatre els greus problemes d'humitats que presentava el conjunt i planificar una intervenció integral.

Els treballs s'iniciaran amb l'extracció i anàlisi de mostres i l'elaboració de planimetries per identificar les degradacions observades. Està prevista una neteja de la brutícia superficial, respectuosa amb la tècnica original (el tremp) i la decantació de les sals i altres dipòsits acumulats sobre la base pictòrica. Així mateix, es fixaran i consolidaran nombrosos aixecaments, descamacions i zones disgregades de la capa pictòrica, que presenten un acusat risc de despreniment.

Pel que fa a les esquerdes i zones amb pèrdues, aquestes s'anivellaran amb morters tradicionals de calç i es reintegraran cromàticament, a fi de recuperar una lectura homogènia de tot el conjunt, facilitar-ne el gaudi estètic i posar en valor la importància artística de l'obra.

El procés de restauració es duu a terme sota la direcció del Centre de Restauració de Béns Mobles de Catalunya, adscrit a l'Agència Catalana del Patrimoni Cultural del Departament de Cultura, i l'empresa que executa els treballs és Policromia S.L.

NOTÍCIA DE DONATIUS RECENTS

El Museu Arxiu agraeix a la senyora Ana Maria Serra Fuster la donació de material fotogràfic provinent del seu difunt marit, el senyor Oriol Pineda Gualba, sobretot imatges en plaques de vidre realitzades per Lluís Pineda Cabanyes.

Així mateix, s'agraeix a les germanes Elvira i Roser Vidiella París l'aportació de diversos objectes que inclouen goigs de ca l'Abadal i mostres de gravats de la mateixa casa; a les germanes Ana i Núria Sanllehí Lucea la donació de quatre targes de racionament de 1952; a Asssumpta París i Salvador Guarro per la donació d'una col·lecció de programes antics de la Festa Major de Mataró.

A més la nostra institució ha ingressat diversos materials documentals, bibliogràfics i numismàtics (incloent-hi medalles) fruit d'altres donacions. Ho fem constar i manifestem el nostre agraïment als germans Comas i Valls, a Albert Dresaire, a Rosa Maria Coll, a Joan Safont, a Marcel Olm, a Francesca Font i Ramon Hurtado, a Bàrbara Nogueras, a Julián Flores, a Antoni Gallego i a Miquel Aliberas.

FE D'ERRATES

A Fulls 111, p. 35, en la presentació del text sobre les impremtes, on diu: «Ramon Salas i Oliveras (1842-1992)» i ha de dir-hi: «(1891-1982)».

A Fulls 111, a la fotografia inferior de la p. 43, on diu: «agenollat, Ramon Casas», ha de dir-hi: «agenollat, Lluís Casas – Balon». Igualment, a la fotografia de grup de la p. 44, on diu: «Ramon Casas», ha de dir-hi novament: «Lluís Casas».

1915-2015. CENTENARI DE LA CONSAGRACIÓ DEL DOCTOR MAS, BISBE DE GIRONA

El diumenge dia 4 de juliol de 1915 va tenir lloc, a Santa Maria de Mataró, la consagració del Dr. Francesc de P. Mas i Oliver, com a bisbe de Girona, en un acte litúrgic solemne, amb la presència de les principals autoritats eclesiàstiques i civils de Catalunya.

Francesc de P. Mas i Oliver havia nascut a Mataró el 28 de novembre de 1860, al carrer de Sant Antoni, número 54. Estudià les primeres lletres a l'escola del mestre Dasquens i amb nou anys entrà d'escolà blau a la Capella de música de Santa Maria, sota la direcció de mossèn Manuel Blanch, l'autor de la Missa de les Santes. Va cursar estudis primaris i secundaris a l'Escola Pia de Santa Anna de Mataró. Amb 16 anys (octubre de 1876) va ser admès al Seminari de Barcelona. El 20 de desembre de 1884 va ser ordenat sacerdot i el 4 de gener de 1885, als 24 anys, va celebrar la seva primera missa a Santa Maria, essent apadrinat per Narcís Trité i Joaquima Trité de Regàs.

El número 4 del *Semanario de Mataró* de 1885 se'n fa ressò:

«Hoy domingo a las 10, con profusa y espléndida iluminación, celebrará su primera Misa el Rd. D. Francisco de P. Mas y Oliver, cantándose a grande orquesta la célebre Misa compuesta por el malogrado Maestro D. Manuel Blanch, predicando después del Evangelio, el M. Iltre. Dr. D. José Vallet, Canónigo Magistral de la Santa Catedral de Barcelona y Rector del Seminario Conciliar de esta Diócesis; luego de concluido el Oficio se entonará solemne Te-Deum cantándose el del Maestro Eslava durante la tierna y ceremonia del Besamanos».

A la Universitat Pontifícia de València va obtenir la llicenciatura en Sagrada Teologia. Seguidament va ingressar a la Comunitat eclesiàstica de Santa Maria on estaria durant quasi un quart de segle, en el decurs del qual seria consiliari del Círcol Catòlic d'Obrers. L'any 1904 fou nomenat ecònom de Santa Maria. Pel 1909, en unes oposicions molt renyides, obtingué la Canongia magistral de la catedral de Barcelona. Els seus mèrits personals, dels quals cal ressaltar els seus dots de predicador, abonarien el camí per ser escollit bisbe de la diòcesi de Girona.

Acte de consagració del bisbe Mas a Santa Maria. 4 de juliol de 1915. MASMM. Arxiu d'Imatges.

Des del febrer, quan s'anuncià la bona nova, fins el mes de juliol, quan seria consagrat, tant la premsa local com la catalana –especialment la de Barcelona i Girona– se'n ocuparia abastament. El Mataró catòlic es disposava a viure un gran esdeveniment.

El futur bisbe, que s'havia criat a redós de Santa Maria, va voler que la seva consagració fos a Mataró mateix i va tenir com a padrins de l'esdeveniment el matrimoni format per l'arquitecte D. Emili Cabanyes i Rabassa i D. Regina Marfà i Artigas.

El dissabte dia 3 de juliol la ciutat rebia les primeres autoritats eclesiàstiques, que arribaren en tren o en cotxe. El bisbe de Vic, el Dr. Torras i Bages fou rebut a l'estació pel futur bisbe Mas; el provincial dels Escolapis, el pare Lluís Fàbregas, també, i ambdós s'hostatjarien a l'Escola Pia. En el mateix mitjà arribà el bisbe de Solsona el Dr. Vidal i Barraquer i l'abat coadjutor de Montserrat P. Antoni M. Marcet que s'hostatjà al convent de les benedictines.

Procedents de Girona, també en tren, arribaren el Vicari capitular i el Governador civil. Ja a la nit feia presència la representació municipal gironina presidida pel seu alcalde, el senyor Francesc Coll.

D'altres autoritats arribaren el mateix dissabte en automòbil com el nunci de Monsenyor Ragonesi, el bisbe de la diòcesis, el Dr. Reig, l'auditor de la Nunciatura monsenyor Solari i capitulars de la catedral de Barcelona. Foren rebuts per l'alcalde Emili Arañó, el jutge de Primera instància D. Rafael Vives Gargallo i l'arxiprest Dr. Josep Roig. Segons el *Diario de Mataró y su Comarca*: «Al apearse frente las Casas Consistoriales Monseñor Ragonesi y el Obispo de Barcelona, el numeroso público congregado en la Riera prorrumpió en aplausos. La Banda Municipal situada en el zaguán tocó la Marcha Real».

El diumenge 4 la basílica de Santa Maria estava plena de gom a gom, il·luminada i engalanada com si fos el dia de les Santes. Destaquem fragments de la crònica de la premsa local: «La iglesia presentaba magnífico aspecto. El día era espléndido y la luz bañaba el exterior: mas el sagrado recinto en otra tonalidad tenía también su luz (…) todos los altares y capillas tenían la iluminación completa, participando por consiguiente todos los altares, todas las devociones, de la solemne fiesta. En el presbiterio había un trono destinado al Nuncio de Su Santidad y en torno del altar congregábanse las autoridades (…) Asistían al señor Nuncio en la ceremonia de la consagración los Obispos de Vich y Barcelona, y en calidad de ministros, los canónigos Pla y Daniel y Cararach con el Deán Dr. Almera y el Canónigo Arcipreste y el Dr. Brugueras. En la ceremonia actuaron como testigos los señores D. Manuel de Bofarull senador del Reino, y el presidente de las Conferencias de San Vicente de Paúl D. Álvaro Mª Camín. La capilla de música de la parroquia, reforzada con elementos de Barcelona, con acompañamiento de orquesta, interpretó la gran misa pontifical de Perosi (…) El interés se desbordó en entusiasmo cuando, terminada la misa, tuvo efecto la entronización. Recogió todos estos efectos la ejecución del "Te Deum", dando gracias al Señor. Después el pueblo escuchó la voz del nuevo Pastor que invocaba al Altísimo, trazando después sobre el pueblo la señal de la Cruz. Acompañado de los Prelados asistentes el Dr. Mas se adelantó hacia la multitud, cruzando la iglesia hasta llegar a la calle, dando su bendición, resonando un clamor unánime.»

El Dr. Mas va voler que la celebració arribés també als marginats, als malalts i als pobres de la seva ciutat i va sufragar un àpat extraordinari per als detinguts de la presó mataronina així com per als malalts de l'Hospital de Sant Jaume i Santa Magdalena, els residents de l'Asil de les Germanetes dels Pobres i les nenes de l'Orfandat de Sant Josep.

A la tarda, va tenir lloc un banquet multitudinari amb uns 300 comensals, dedicat per als padrins al nunci i altres invitats, que es va celebrar al saló del Patronat Escolar Obrer. L'àpat va ser servit per la Casa Martín, de Barcelona.

La consagració del Bisbe Mas, d'ara fa un segle, convertí la nostra ciutat en epicentre de l'actualitat eclesiàstica. La presa de possessió de la seu episcopal de Girona es va fer per poders, tal com era habitual, de manera que va ser el Dr. Antoni Naranjo, canonge degà del capítol de la catedral de Barcelona, qui, el dia 16 i en nom del Dr. Mas, va presentar la butlla pontifícia de nomenament i la Reial Cèdula corresponent. L'entrada solemne a Girona, ja com a bisbe, va ser el diumenge 18 de juliol. Va arribar en tren on l'esperava una multitud.

Al número extra del diari local de les festes de les Santes de l'any 1915, hi surt un extens reportatge titulat «Glorioso», de Juan Borrás de Palau, amb una fotografia del nou bisbe de Girona, el mataroní Dr. D. Francesc de P. Mas i Oliver.

Manuel Cusachs i Corredor

ESTUDIS

L'estudi de Joaquim Llovet sobre la pressió fiscal a Mataró durant el segle XVIII es presenta als *Fulls* en un article dividit en dues parts. La primera fou publicada en el número anterior, el 112, on s'analitzava principalment la càrrega de l'impost del cadastre. En aquesta segona part, l'autor exposa com els successius reis de la monarquia borbònica exigiren de forma autoritària a les poblacions pagaments extraordinaris per eixugar les afeblides arques reials, i com la ciutat de Mataró reaccionà en cada cas.

LA PRESSIÓ DE LA FISCALITAT ESTATAL A MATARÓ DURANT EL SEGLE XVIII (II)

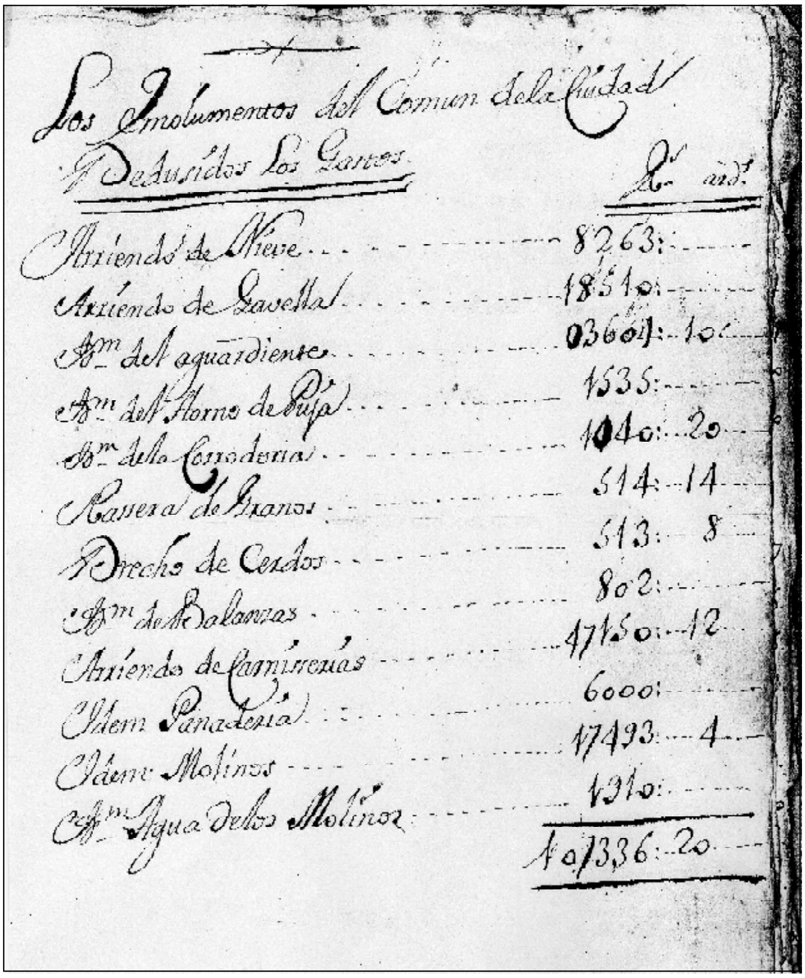
Com a continuació del treball publicat al número anterior dels *FULLS/112*, sobre el *Real Catastro*, ara ens referirem a altres tributs ocasionals, imposats d'una manera autoritària per la monarquia borbònica al llarg del segle XVIII, en uns moments en què la hisenda reial anava curta de cabals, especialment a causa de les guerres sostingudes contra la Gran Bretanya.

Aquestes noves imposicions estatals van recaure generalment sobre la recaptació dels *Propios y Arbitrios,* que eren uns drets que de molt antic cobraven els ajuntaments per a sufragar les despeses de l'administració de les poblacions, com més endavant veurem. Només en alguna ocasió, els nous impostos reials van gravar directament els contribuents.

LA CONTRIBUCIÓ DEL 10 PER CENT (1741)

La guerra contra els anglesos (1739-1748), comportà una despesa extra per a les arques reials. Així, a finals del 1740, el rei, Felipe V, manà cobrar amb caràcter general, per un any, a partir de 1741, el 10 per cent sobre la renda líquida de tots els seus vassalls, ja fos en cases, terres, pastures, vinyes, molins, etc. Aquesta contribució fou coneguda per la «décima», i també com a *valimiento,* nom que es donava als serveis transitoris fets al rei. D'entrada, la seva aplicació no era fàcil de posar a la pràctica a Castella, on les anomenades Rentas Provinciales («alcabalas, cientos y millones» i altres), es cobraven d'una manera indirecta, sobre el consum, i, per tant, al marge de la renda del contribuent. Malgrat aquestes dificultats, se sap que, al final, aquest 10 per cent acabà cobrant-se, encara que es féu mitjançant els sistemes tradicionals recaptatoris, amb algun retard, per la reticència i oposició d'alguns sectors de l'administració, que al·legaven la manca d'instruments adequats per determinar la matèria imposable.[1]

En canvi, al Principat no existiren aquestes dificultats per a l'aplicació del *valimiento* pel fet que hom comptava amb els antecedents recollits per a la cobrança del cadastre (terres, cases, pastures, censos, etc). Entre la col·lecció de *cartillas* del cadastre que cada any l'intendent del Principat trametia a l'Ajuntament de Mataró, n'hi figura una —precisament per error, en ésser aliena a aquest tribut—, de l'intendent, Antonio de Sartine, datada a 4 de juliol de 1741, en el preàmbul de la qual es llegeix que el rei, per decret de 22 de desembre de 1740, havia decidit, com hem dit abans, de cobrar aquell 10 per cent de la renda de cada súbdit. I que davant les dificultats per a posar-ho a la pràctica en la forma que s'havia dictat, per un altre decret de 29 d'abril havia declarat: «que esta contribución debe ser general y cobrarse de todos los vasallos según sus bienes, comercio y grangería». L'intendent afegeix que, al Principat, li havien assignat de pagar «273 *quentos*, 214.280 maravedises»,[2] dels quals, a Mataró, li tocava satisfer un total de 64.618 rals d'ardits[3]. El seu cobrament s'havia de fer seguint les mateixes normes usades per al repartiment del cadastre *Real*, en quedarien exempts els ingressos del cadastre *Personal*. El quadern del repartiment d'aquesta contribució extraordinària del 1741 encara es conserva. Totalitza un import de 6.413 lliures 8s10d, una quantitat que no difereix pas massa de la quota assenyalada per l'intendent.[4]

Los Emolumentos del Comun de la Ciudad
deduzidos los Gastos

Arriendo de Nieve	8263:
Arriendo de Gavella	1851 0:
Adm. del aguardiente	03601:10
Adm. del Horno de Puja	1535:
Adm. de la Corredoria	1040:20
Rasera de Granos	514:14
Drecho de Cerdos	513:8
Adm. de Balanzas	802:
Arriendo de Carnicerias	47150:12
Idem Panaderia	6000:
Idem Molinos	17493:4
Adm. Agua de los Molinos	1310:
	101336:20

Emoluments de la ciutat de Mataró a principis del segle XVIII (AMM,AH).

«VALIMIENTOS DE PROPIOS Y ARBITRIOS (1741)»

Amb el mateix decret de 22 de desembre de 1740, Felipe V també resolgué confiscar-se temporalment, a partir de l'any següent, de la meitat dels ingressos de *Propios y sisas* (ací coneguts per *Propios y arbitrios*) que recaptaven els ajuntaments. Abans de prosseguir, caldrà dir que *Propios y arbitrios* era la denominació que es donà als antics drets fiscals, que cobraven les poblacions per determinats serveis o per l'aprofitament d'alguna concessió administrativa. Mataró comptava l'any 1731, amb els arrendaments de la neu, de la gavella, l'administració de l'aiguardent, la del forn de puja, la de la corredoria, la rassera [mesuratge] de grans, el dret dels porcs, l'administració del de les balances, l'arrendament de les carnisseries, el de la forneria, el dels molins i l'administració de l'aigua que s'escorria d'aquests molins.[5]

El producte d'aquestes taxes es xifrava, l'any 1716, en 6.520 lliures; l'any 1731, en 10.734 lliures; el 1747, en 9.859 lliures i dos anys després, en 9.543 lliures, —tot i que hi havia al mateix any qui l'estimava en 12,000 lliures—, i uns anys més tard, el 1761, en 9,723 lliures.[6] Més ençà, els *Propios y arbitrios*, pujaren el 1772 a les 11.137 lliures, tot i que l'any següent (1773) es quedaren en 9.747 lliures, i ja en endavant, fins a finals del segle, aquesta recaptació es mantingué estancada sobre les 8.000 lliures de mitjana (Vid. Apèndix), cosa que no sembla pas quadrar amb el continu creixement demogràfic, econòmic i urbà que la ciutat anà prenent al llarg del segle XVIII !

D'altra banda, caldrà dir també que els *Propios y arbitrios* foren sempre l'objecte d'una oposició aferrissada per part dels gremis de la ciutat, que no estalviaren protestes, en discrepar de l'administració municipal sobre aquesta matèria, i motiu, també, de les consegüents picabaralles amb els regidors, com Pere Molas ens ho ha deixat ben explicat.[7]

La càrrega fiscal dels *Valimientos*, ajuntada amb el cadastre, acabà fent-se certament molt pesada. L'any 1745. a causa d'aquest impost, l'Ajuntament resolgué de no fer refrescs per les festes de Corpus ni de l'Assumpta.[8] I és que l'import que satisfeia el municipi pels *Valimientos* pujava a 39.922 rals d'ardits l'any 1746.[9] Precisament a l'any següent s'ordenà als capitulars de l'Ajuntament de Mataró que satisfessin 19.915 rals per la meitat de *Propios* del primer termini de l'any anterior, però els regidors, de moment, feren el ronsa, tot al·legant que aquesta quantitat l'havien aplicat a les despeses fetes per a la proclamació del rei (Fernando VI). Però aquesta exoneració no els fou reconeguda, ans els amenaçaren de posar soldats a discreció a les cases dels propis capitulars de l'Ajuntament.[10] El mateix any (1747) els regidors es queixaven pel fet que pujant els ingressos per *Propios y arbitrios* a 98.590 rals d'ardits, l'un any per l'altre, aquest import, una vegada satisfets els 39.986 rals per *Valimientos*, el cadastre, el lloguer de les cases habilitades per a caserna, les reparacions d'edificis, fonts, carrers, etc., no els arribava per als salaris dels regidors i empleats ni per a altres atencions, i encara molt menys per a

les pensions que devien per censos i censals anteriors a 1716.[11] Si ens fixem, però, en l'import amb què avaluen els *Valimientos*, ens adonarem que és inferior al 50% del total exigit per *Propios y arbitrios*. En aquest cas, no sabem pas quins càlculs hauria fet la Comptadoria general en formalitzar les *cartes de pago* per a la liquidació de l'impost, o si feia alguna deducció.

Sortosament, el 18 d'octubre de 1748, ja s'havia signat el tractat d'Aquisgran posant fi al conflicte entre Espanya i França, d'una banda, i la Gran Bretanya de l'altra, i, per tant, la guerra es donava per acabada. Així, el 16 de desembre del mateix any 1748, Fernando VI resolgué deixar de cobrar als municipis, a partir de gener de l'any següent (1749), aquell 50% dels *Propios y arbitrios* que se'ls havia confiscat. Tot i això, l'Ajuntament de Mataró va satisfer dues *cartas de pago* per *Valimientos* del 1749, i, per tant, va quedar creditor de 3.992 lliures pagades indegudament, com ho retrauria nou anys més tard.[12]

«ALOJAMIENTO Y UTENSILIOS (1750)»

Ara, ens referirem a un altre gravamen com fou el d'*Utensilios*, instaurat l'any 1719, destinat a finançar les despeses de l'estada de la tropa a les poblacions. Segons Miguel Artola, aquest impost ja anava refós dins de la quota del cadastre.[13] Però a Mataró, com que l'allotjament dels militars portava molts maldecaps,[14] el seu Ajuntament ja havia acordat, l'any 1715, de fer-se càrrec del lloguer d'unes casetes del capdamunt de la Riera, prop de la muralla i habilitar-les per a caserna.[15] Però quedava subsistent la càrrega de l'allotjament dels oficials, perquè aquests s'havien d'allotjar en cases particulars o en pavellons adequats. L'any 1750, el capità general oferia a Mataró, a imitació de Tarragona, el benefici que el rei atorgava de commutar amb diners l'equivalent de l'*Alojamiento y utensilios* dels oficials de la tropa del quarter de la ciutat. Comptant amb la col·laboració dels gremis locals, hom adoptà una *nueva planta*, consistent en la supressió de l'obligació d'allotjar oficials a les cases i, en canvi, que aquells es cerquessin posada, i de repartir entre els veïns la seva despesa. Això donà peu a l'exacció d'un nou tribut denominat *Alojamiento y utensilios,* al qual, a partir de 1761, també foren obligats a contribuir tant els regidors, com els mariners matriculats.[16] Hem pogut calcular que en nou anys compresos entre 1784 i 1799, aquesta contribució pujà a una mitjana de 1.530 lliures cada any, que es repartiren entre els mataronins segons el producte de les seves cases, comerç i havers, afectant també els matriculats de marina (per la segona o més cases), les confraries i gremis pels que no tenien casa pròpia, els individus «vagos» (indeterminats), jornalers i altres, que tampoc tenien casa de propietat. Com podem suposar, no hi mancà tampoc un munt de morosos amb petites quanties.[17]

Per contra, cal dir també que, pacificat el país, l'estada de militars a Mataró no era pas mal vista. L'any 1767, en ocasió d'empedrar la caserna, hi hagué qui demanà que s'apressessin les obres per tal que no arribés a mancar la tropa «siendo tan útil al Pueblo que no falten soldados para el consumo de los víveres y arrendamientos», referint-se amb això darrer als articles gravats pels *Propios y arbitrios*.[18]

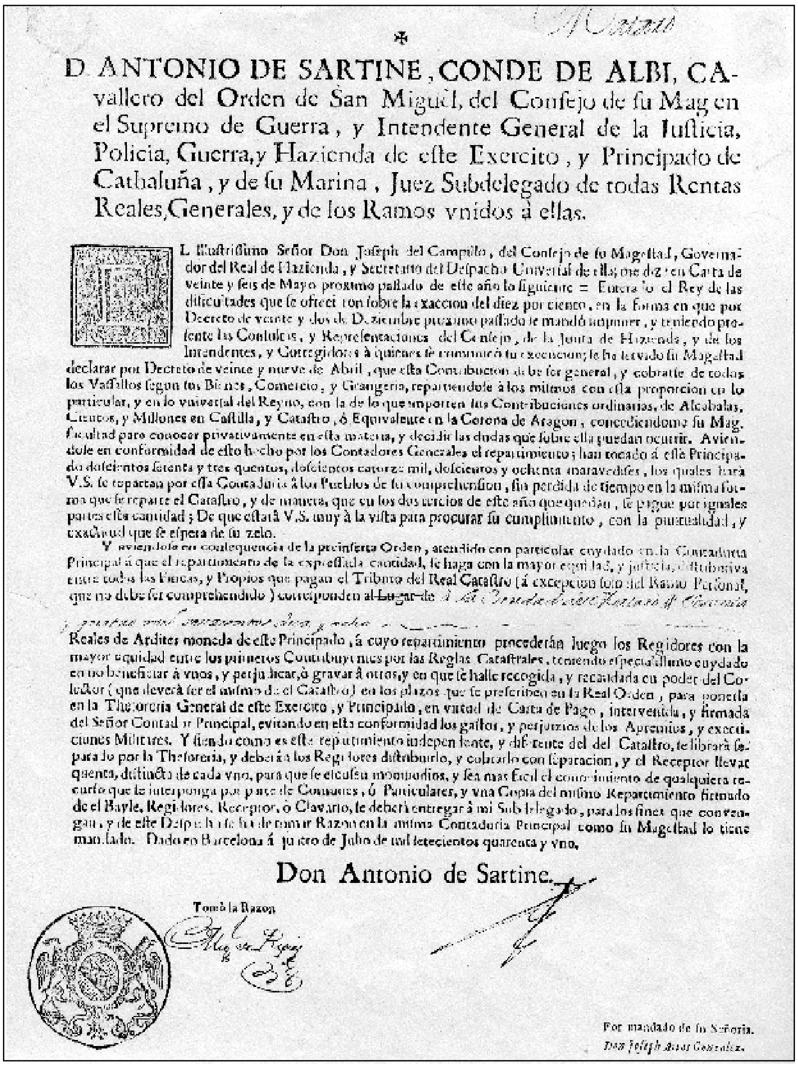
TAXA SOBRE «PROPIOS Y ARBITRIOS (1760)»

Un altre tribut s'imposà a partir del 1760, en disposar el rei Carlos III, i els seus ministres reformadors, que els *Propios y arbitrios* de les poblacions del regne passessin a ésser controlats pel Consejo de Castilla, per mitjà d'una *Contaduria de Propios y Arbitrios* establerta a Madrid. A les poblacions es constituirien unes Juntes locals de *Propios*, per tal d'ocupar-se de la mateixa contribució a les localitats. Aquesta disposició és tota una mostra de la política centralitzadora dels borbons en adjudicar-se el control d'aquesta antiga font d'ingressos de les viles i ciutats.

Abans que tot, calgué trametre a Madrid, l'any següent (1761), una relació dels béns de la ciutat, entre els quals figura la casa Ajuntament, i dues casetes al seu costat, la presó, una altra caseta al portal de Barcelona, i diversos patis en altres indrets de la població. També, les carnisseries, cases i corrals, un forn per coure el pa, les cases de la forneria, tres molins fariners, l'aigua que s'escorria d'aquests molins, l'aigua de les mines de les Canaletes que proveïen les fonts de la ciutat. Una altra relació, resumia els ingressos del municipi (els anomenats *Propios y arbitrios* que ja hem vist abans, amb alguna variació).

També si hagué d'adjuntar un darrer llistat amb les càrregues a què havia de fer front la ciutat, començant per la part que li corresponia pagar del salari del corregidor, de dos alcaldes i algutzir major, i òbviament els salaris dels regidors i procurador síndic, l'escrivà secretari municipal, el credencer, el *mayordomo de propios*, macers, rellotger, guardavinyes, nunci, i altres empleats municipals, així com els lloguers de les casernes, diversos censos antics, la subvenció a l'Escola Pia,

Cartilla de l'intendent general de Catalunya, notificant la imposiciò manada pel rei del tribut del 10% sobre la renda, l'any 1740. (AMM.AH)

D. ANTONIO DE SARTINE, CONDE DE ALBI, CAvallero del Orden de San Miguel, del Consejo de su Mag. en el Supremo de Guerra, y Intendente General de la Justicia, Policia, Guerra, y Hazienda de este Exercito, y Principado de Cathaluña, y de su Marina, Juez Subdelegado de todas Rentas Reales, Generales, y de los Ramos vnidos à ellas.

EL Illustrissimo Señor Don Joseph del Campillo, del Consejo de su Magestad, Governador del Real de Hazienda, y Secretario del Despacho Universal de ella, me dize en Carta de veinte y seis de Mayo proximo passado de este año lo siguiente = Enterado el Rey de las dificultades que se ofrecieron sobre la exaccion del diez por ciento, en la forma en que por Decreto de veinte y dos de Deziembre proximo passado se mandó imponer, y teniendo presente las Consultas, y Representaciones del Consejo, de la Junta de Hazienda, y de los Intendentes, y Corregidores à quienes se comunicó su execucion; se ha servido su Magestad declarar por Decreto de veinte y nueve de Abril, que esta Contribucion debe ser general, y cobrarse de todos los Vassallos segun sus Bienes, Comercio, y Grangeria, repartiendole à los mismos con esta proporcion en lo particular, y en lo universal del Reyno, con la de lo que importen las Contribuciones ordinarias, de Alcabalas, Cientos, y Millones en Castilla, y Catastro, ò Equivalente en la Corona de Aragon, concediendome su Mag. facultad para conocer privativamente en esta materia, y decidir las dudas que sobre ella puedan ocurrir. Aviendole en conformidad de esto hecho por los Contadores Generales el repartimiento; han tocado à este Principado doscientos setenta y tres quentos, doscientos catorze mil, doscientos y ochenta maravedises, los quales hará V.S. se repartan por essa Contaduria à los Pueblos de su comprehension, sin perdida de tiempo en la misma forma que se reparte el Catastro, y de manera, que en los dos tercios de este año que quedan, se pague por iguales partes esta cantidad; De que estará V.S. muy à la vista para procurar su cumplimiento, con la puntualidad, y exactitud que se espera de su zelo.

Y aviendose en consequencia de la preinserta Orden, atendido con particular cuydado en la Contaduria Principal à que el repartimiento de la expressada cantidad, se haga con la mayor equidad, y justicia, distributiva entre todas las Fincas, y Propios que pagan el Tributo del Real Catastro (à excepcion solo del Ramo Personal, que no debe ser comprehendido) corresponden al ~~Lugar de~~ [illegible]

Reales de Ardites moneda de este Principado, à cuyo repartimiento procederán luego los Regidores con la mayor equidad entre los primeros Contribuyentes por las Reglas Catastrales, teniendo especialissimo cuydado en no beneficiar à vnos, y perjudicar, ò gravar à otros, y en que se halle recogida, y recaudada en poder del Colector (que deverá ser el mismo de el Catastro) en los plazos que se prescriben en la Real Orden, para ponerla en la Thesoreria General de este Exercito, y Principado, en virtud de Carta de Pago, intervenida, y firmada del Señor Contador Principal, evitando en esta conformidad los gastos, y perjuizios de los Apremios, y execuciones Militares. Y siendo como es este repartimiento independiente, y diferente del del Catastro, se librará separado por la Thesoreria, y deberán los Regidores distribuirlo, y cobrarlo con separacion, y el Receptor llevar quenta, distincta de cada vno, para que se escusen monopodios, y sea mas facil el conocimiento de qualquiera recurso que se interponga por parte de Comunes, ò Particulares, y vna Copia del mismo Repartimiento firmado de el Bayle, Regidores, Receptor, ò Clavario, se deberá entregar à mi Subdelegado, para los fines que convengan, y de este Despacho se ha de tomar Razon en la misma Contaduria Principal como su Magestad lo tiene mandado. Dado en Barcelona à [illegible] de Julio de mil setecientos quarenta y vno.

Don Antonio de Sartine.

Tomò la Razon

Por mandado de su Señoria.
Don Joseph [illegible] Gonzalez.

el cost de les festes locals, d'almoines, cerimònies de cant i culte a l'església, l'organista, els ventalls del Corpus, una sèrie de despeses pròpies de les atencions municipals en matèria de sanitat, conservació de carrers... a part de la quota del cadastre que li tocava pagar per tots aquells emoluments, béns municipals, etc.

Amb tot plegat, es va formar el reglament de «cargos y gastos», conegut com la *Dotación*, és a dir, el que ara coneixem com a pressupost municipal. Quatre anys més tard (1765), Mataró rebria aprovada aquesta *Dotación*. En el document aprovat, s'hi quantifica el total que donava la recaptació per *Propios y arbitrios* (97.238 rals d'ardits l'any). Aquest import és el que havia de cobrir les despeses per atencions i càrregues municipals (89.308 rals d'ardits), és a dir, que de tot plegat en resultava un superàvit de 7.930 rals d'ardits.[19]

La intervenció de la *Contaduria de Propios y arbitrios*, amb seu a Madrid, de seguit es féu sentir, en imposar a la *Dotación* una sèrie de retalllades. S'hi exclogueren, per exemple, entre altres despeses: el salari de l'organista de la parroquial i dels músics que acompanyaven l'Ajuntament en les funcions religioses; el salari del guardavinyes (havent-lo de pagar els amos de les propietats); les despeses dels ventalls que es donaven als regidors el dia de Corpus, la reparació de l'orgue de la parròquia; les *adealas* (gratificacions) que es donaven al corregidor, al seu tinent, regidors, escrivà de l'Ajuntament i altres, «por indebidos respecto de tener salario». Igualment no era deduïble la despesa que va ocasionar, als anys 1757 i 1758, el desfer i terraplenar les bateries artilleres instal·lades davant de mar i la compra del terreny, per no ésser cosa de *Propios*. Finalment tampoc no foren admeses algunes altres partides que no es consideraven que s'haguessin de pagar amb càrrec a *Propios y arbitrios*.

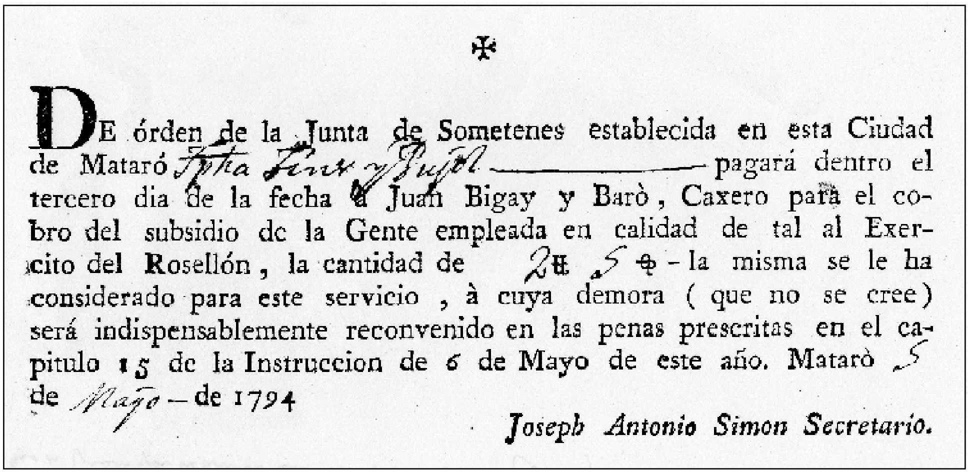
Ultra això, amb el nou tribut, Carlos III atribuí a la naixent *Contaduria de Propios y arbitrios*, el 2% dels *Propios y arbitrios* que es recaptessin, i pels seus empleats i oficials de les *contadurias* de províncies.[20] Aquest percentatge no quedà definitiu, sinó que a l'any 1770 li foren afegits 8 morabatins, per tal de subvenir l'augment de sou fet al procurador general del regne, i a l'any següent (1771) s'hi sumaren 26 morabatins més, per una durada de 10 anys, amb destinació als Reials Hospicis de Madrid i San Fernando.[21] Al dit any, trobem aquesta aquesta taxa fixada al 3%, però va anar augmentant gradualment, fins arribar, el 1789 i 1791, al 8%, tot i que el 1794 ja ho feia al 17%.

I així es mantenia fins a finals del segle, segons tot plegat resulta dels llibres de caixa de *Propios y arbitrios*.[22] A aquest darrer any (1794), l'augment es degué al fet que, per disposició reial, s'hi hagué de sumar de cop, –tant si hi havia o no sobrants,– un 10% amb destinació a l'amortització de *Vales Reales*,[23] és a dir, per liquidar deutes del rei. Aquest afany autoritari dels monarques a posar mà als *Propios y arbitrios* locals, arribaria a exigir per al 1823 un 20% sobre aquesta classe d'ingressos municipals.[24]

EL TERÇ DEL CADASTRE (1779)

La nova guerra contra l'Anglaterra, iniciada el 1779, comportà moltes despeses a la hisenda reial. Per a rescabalar-se'n, Carlos III disposà el novembre de 1779, l'augment en un terç del pagament de les rendes provincials, amb càrrec als sobrants de *Propios y arbitrios*.[25] En el cas de Catalunya, el cadastre experimentaria l'increment d'aquest terç, però no es carregaria directament als contribuents, sinó que aniria a càrrec dels municipis, els quals ho traurien dels seus *Propios* y *arbitrios*, sempre que hi hagués marge suficient. Això vol dir que aquest augment acabaria recaient, en definitiva, d'una manera indirecta, sobre tota la població. Tot això durant els anys de 1780 a 1783. No sabem què li tocà pagar a Mataró al primer any, però sí que el 1781, 1782 i 1783 hagué de satisfer cada any 35.917 rals d'ardits,[26] cosa que li deuria deixar les arques eixutes, perquè encara pocs anys més tard, el 1788, el Consistori al·legava aquesta situació per a justificar la manca de pagament de les pensions retardades de censals anteriors a l'any 1666 i posteriors, que encara tenien pendents de liquidar.[27]

La Pau de Versalles (1783) posà fi a la necessitat d'aquesta exacció. El 22 d'octubre, Carlos III, mitjançant *Real Cédula*, manà celebrar a totes les ciutats i viles el final de la guerra amb la nació britànica, amb un missa cantada, *Te Deum* i sermó a la parroquial, tres dies de lluminàries i diversions públiques, a la vegada que amb aquests actes també es festejava el naixement dels infants bessons Carlos i Felipe. Remarquem que la Reial Cédula exclou, però, de les diversions «las de toros o novillos y sustituyendo en su lugar otras diversiones honestas en que no se corrompan las costumbres». L'Ajuntament de Mataró resolgué complimentar-ho els dies l3, l4 i 15 de desembre.[28] No cal dir que, amb aquestes paus amb els anglesos, es tornaven a obrir les portes a la navegació, i es reprenia el negoci amb Amèrica.

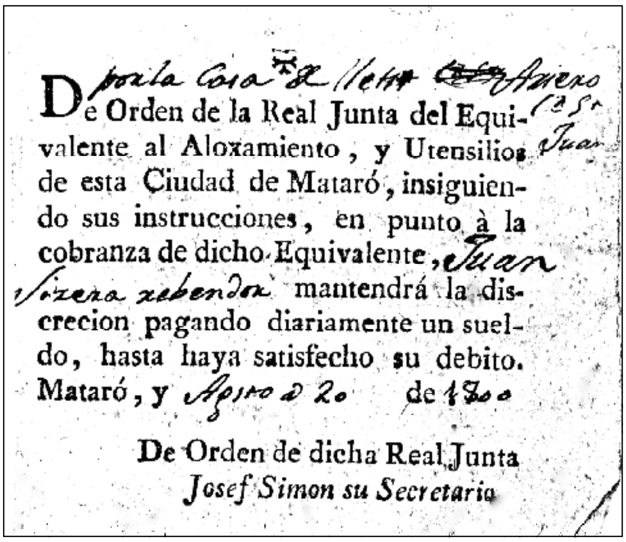
De órden de la Junta de Sometenes establecida en esta Ciudad de Mataró [illegible] pagará dentro el tercero dia de la fecha á Juan Bigay y Barò, Caxero para el cobro del subsidio de la Gente empleada en calidad de tal al Exercito del Rosellón, la cantidad de 2 ₶ 5 s - la misma se le ha considerado para este servicio, à cuya demora (que no se cree) será indispensablemente reconvenido en las penas prescritas en el capitulo 15 de la Instruccion de 6 de Mayo de este año. Mataró 5 de Mayo - de 1794

Joseph Antonio Simon Secretario.

Notificació de la quota imposada a un botiguer per a la gent del sometent de la ciutat de Mataró. Any 1794. (AMM, AH)

ALTRES MESURES FISCALS (1792, 1798)

Una vegada més el rei resolgué valer-se dels *Propios y arbitrios* de les poblacions. El dèficit causat a les arques reials, va obligar al rei, Carlos IV, a posar mà sobre les hisendes municipals. Així, al maig de 1792 disposà que durant vuit anys, s'apliqués el sobrant que eventualment hi hagués de *Propios y arbitrios*, a l'extinció de *Vales Reales* creats de 1780 a 1782.[29] Però aquesta disposició quedaria inoperant per la Reial Cèdula del 16 de gener de 1794, que hem vist abans sobre la imposició d'un 10% destinat a la mateixa extinció. Pel febrer de 1798 el rei, Carlos IV va prendre altres mesures per a refer la seva hisenda, entre les quals, manar la venda a pública subhasta de totes les cases que posseïssin els *Propios y arbitrios* del regne, i que el seu producte fos imposat a cens sobre la *Renta del Tabaco* al 3%. El 7 de març següent, el mateix rei ordenà que, d'una manera independent, d'aquell 10 per cent destinat a l'extinció de *vales*, passessin a una Caixa d'amortització que s'havia creat, la meitat dels so-

De Orden de la Real Junta del Equivalente al Aloxamiento, y Utensilios de esta Ciudad de Mataró, insiguiendo sus instrucciones, en punto à la cobranza de dicho Equivalente, Juan [illegible] mantendrá la discrecion pagando diariamente un sueldo, hasta haya satisfecho su debito. Mataró, y [illegible] de 1800

De Orden de dicha Real Junta
Josef Simon su Secretario

Amenaça a un morós a la Junta de l'equivalent d'Alojamento y Utensilios. Any 1800 (AMM,AH)

brants de *Propios y arbitrios* existents a tot el regne, com a cens redimible al 3%.[30] Però no hem trobat que aquestes disposicions haguessin repercutit a Mataró.

Continuant amb la política d'omplir les arques reials, el 19 de juny de 1798, el rei, Carlos IV manà obrir dues subscripcions, l'una en forma de donatiu voluntari en moneda o joies, i una altra com a «préstamo patriótico reintegrable». A Mataró, hem trobat que els capitulars del municipi resolgueren que, malgrat «tan corto salario» com rebien –segons al·leguen– però atès l'afecte que tenien «al soberano y a la Patria», pel setembre del mateix any, acordaren prestar al rei, gratuïtament, cada regidor 8 lliures, 6 sous i 6 diners.[31]

EL SUBSIDI DELS 300 MILIONS (1799)

Més encara: Carlos IV, l'any 1799, imposà una contribució extraordinària per a recaptar 300 milions de rals, dels quals 200 milions havien d'anar a càrrec de les poblacions[32]. De fet, no era pas un bon moment per a despeses, a causa del desgavell econòmic causat per les guerres finiseculars. Primerament, contra França (1793-1795), Mataró havia hagut de mantenir un sometent, i coadjuvar al finançament d'un terç de voluntaris del corregiment, ultra de sostenir l'allotjament de la tropa en trànsit per la ciutat. Després, la guerra amb els anglesos (1796-1801), dificultà el comerç marítim i, de retop, portà la misèria a moltes llars.

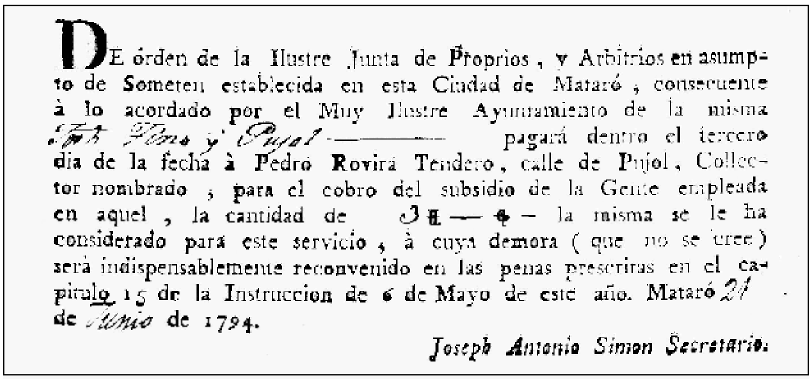
A finals del 1799, l'intendent assignà a Mataró una quota de 124.803 rals d'ardits per aquell concepte, però la seva liquidació es presentava problemàtica. La situació era greu a causa de la guerra: pel maig del mateix any a Mataró s'havia hagut d'anar a la formació d'una junta per a recaptar cabals per a socórrer les famílies dels mariners que havien quedat bloquejats a Amèrica i els treballadors en atur forçós. Pel setembre de l'any següent, davant d'una circular del corregidor apressant a pagar aquella quota, l'Ajuntament resolgué en principi fer constar «el lastimoso y triste estado de miseria que en general se hallan los vecinos de ella» [Mataró], cosa que els impedia complir amb la quota assignada, però pocs dies després acordà d'anar cap a un repartiment, excloent-ne els que només pagaven per *Personal*.[33] Paral·lelament, es formularen diverses propostes. L'una, era pagar un primer termini, extraient-lo del producte de *Propios y arbitrios*, tot i que els restants sortirien de l'import de la subhasta de la carnisseria, previ un augment del preu de la carn. Però el repartiment es tirà endavant. A finals de 1800 s'enviaven els cedulons dels contribuents, i àdhuc pel gener de 1801 els cedulons dels morosos.[34]

No sabem com acabà, perquè més endavant (desembre de 1801), l'Ajuntament acordà posar a la venda sis places de corredor d'orella, amb la intenció d'aplicar el seu producte a aquell subsidi. Però pel maig de 1802 encara no s'havia presentat cap postor. Per consegüent, l'Ajuntament resolgué posar a la venda 12 plomes d'aigua de les mines del comú, i destinar el seu import a la cancel·lació de l'impost. En aquells moments (any 1802), dels 127.415 rals (com ara ho quantifiquen) d'aquella contribució assignats a Mataró, només en portaven satisfeta una quarta part (31.853 rals 18 diners).[35]

Sortosament, ja s'havien signat les preliminars de la pau a Londres (1 octubre 1801) i amb això s'aniria cap a formalitzar el tractat d'Amiens, l'any següent (23 de març de 1802),[36] entre la República francesa, el rei d'Espanya i la República bàtava d'un cantó, i el rei del Regne Unit de la Gran Bretanya i Irlanda, de l'altre, cosa que pacificà les mars, i permeté reprendre les activitats econòmiques, el gir amb Amèrica i, d'aquesta manera, les remeses de plata tornaren a entrar a la normalitat.

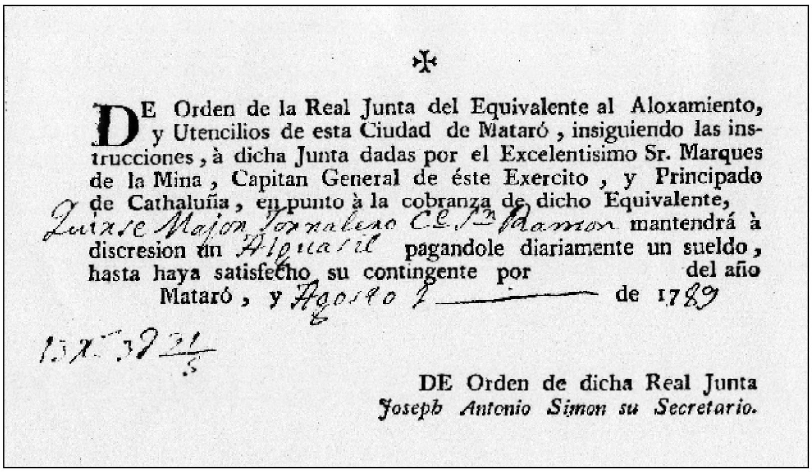
DESPESES PER SERVEIS REIALS DIVERSOS

A banda del cadastre i les altres contribucions a què ens hem referit, Mataró hagué de fer-se càrrec d'una sèrie de despeses que li foren imposades ocasionalment. Ja hem explicat abans que tot just rendir-se a Felipe V, Mataró, des de l'any 1713, per ordre del comandant de la plaça, li calgué pagar, per fortificacions, defensa i hospital militar, principalment, un import de 5.946 lliures,[37] a part del manteniment dels cavalls del corregidor. A causa dels problemes que comportava l'allotjament de la tropa a la ciutat, l'Ajuntament resolgué, l'any 1717, com hem vist abans, fer-se càrrec dels lloguers d'unes cases al capdamunt de la Riera i habilitar-les per a caserna militar, ultra llur contínua reparació, així com el subministrament de llits i utensilis (l'any 1722 hagueren d'adquirir 250 llits amb un cost de 5.358 lliures l/11).[38] Val a dir que alguna vegada també es concedí a la ciutat alguna bonificació per aquest servei.[39] Igualment, li correspongué contribuir al manteniment de les esquadres de fusellers encarregats de la seguretat del Principat (l'antecedent dels mossos d'esquadra),[40] així com l'anomenat sometent de la Frontera (1794), integrat per 60 individus que foren mobilitzats a Mataró en ocasió

DE órden de la Ilustre Junta de Proprios, y Arbitrios en asumpto de Someten establecida en esta Ciudad de Mataró, consequente à lo acordado por el Muy Ilustre Ayuntamiento de la misma [illegible] pagará dentro el tercero dia de la fecha à Pedro Rovira Tendero, calle de Pujol, Collector nombrado, para el cobro del subsidio de la Gente empleada en aquel, la cantidad de 3 ℔ — 4 — la misma se le ha considerado para este servicio, à cuya demora (que no se cree) será indispensablemente reconvenido en las penas prescritas en el capitulo 15 de la Instruccion de 6 de Mayo de este año. Mataró 21 de Junio de 1794.

Joseph Antonio Simon Secretario.

Ordre de la Junta de sometents sobre el pagament del subsidi assenyalat per a la gent empleada a l'exèrcit del Rosselló. Any 1794. (AMM,AH).

✠

DE Orden de la Real Junta del Equivalente al Aloxamiento, y Utencilios de esta Ciudad de Mataró, insiguiendo las instrucciones, à dicha Junta dadas por el Excelentisimo Sr. Marques de la Mina, Capitan General de éste Exercito, y Principado de Cathaluña, en punto à la cobranza de dicho Equivalente, Luise Major Tornalero C. S.t Ramon mantendrá à discresion un Alguacil pagandole diariamente un sueldo, hasta haya satisfecho su contingente por del año Mataró, y Agosto 7 de 1789

DE Orden de dicha Real Junta
Joseph Antonio Simon su Secretario.

Notificació a un morós, amenaçant-lo que haurà de mantenir un algutzir a discreció fins que pagui. Any 1789 (AMM,AH).

de la Guerra Gran (1793-1795), a expenses de la ciutat, un fet que obligà imposar uns repartiments a la població per tal de reunir cabals.[41]

En un altre aspecte, Mataró hagué de contribuir al pagament de salaris de funcionaris de la governació borbònica, compresos en l'anomenat *fogaje,* és a dir, el salari del corregidor, dos tinents i algutzir major. Aquesta era una despesa que es repartia entre tots els pobles del corregiment. També va haver de fer-se càrrec, en algunes èpoques, del salari del capità del port o platja, i del guardià d'aquesta darrera, i al pagament, l'any 1722, de la gent destinada al resguard del contagi amb França. També, contribuir, a partir de 1785, al salari del Dr. Josep Masdevall, metge format a la Universitat de Cervera, resident aleshores a Madrid, distingit com a metge de cambra de Carles III (1784), i també nomenat inspector general d'epidèmies de Catalunya (1783).[42]

A part de tot plegat, Mataró també va haver de coadjuvar, l'any 1772, a l'augment de sou dels 7 diputats del regne, representant el Principat i Mallorca (eren de les set ciutats amb vot a corts: Barcelona, Tarragona, Girona, Lleida, Tortosa, Cervera, Mallorca), amb 5 lliures 3s. 5d., a raó d'1 diner i mig per cada 10 rals que el propi comú satisfeia per cadastre.[43] Més endavant, l'any 1790, li tocà a l'Ajuntament pagar 4.481 rals per «Ayuda de costas y dietas» assignades als diputats del Principat que assistiren l'any anterior, a les corts reunides a Madrid amb motiu de la jura de l'infant Fernando com a príncep d'Astúries i hereu de la corona. Al mateix any (1790), hi hagueren d'afegir 557 rals més per a «Propinas causadas en Cortes».[44]

Quant a defensa, a l'Ajuntament, li correspongué satisfer el lloguer del terreny ocupat per dues bateries artilleres, assentades sobre terra i feixines, emplaçades davant el mar, el magatzem de la pólvora i el casal-caserna dels artillers (1742), i, posteriorment, les despeses de la seva substitució per unes noves bateries, construïdes de «cal y canto» més acostades a la platja (1757), la compra del terreny per a emplaçar-les, i d'ocupar-se de la vigilància d'aquelles bateries en casos de manca de tropa.[45]

Referent a obres públiques, li tocà, a Mataró, cooperar, l'any 1759, a la reparació de la part del Camí Ral de Girona comprès dins del corregiment de Mataró, amb la reparació del pont de Sant Celoni, per si fos cas que hi hagués de transitar el rei, tot i que a l'any 1776, hagué de fer-ho per l'obertura d'una carretera per a la comunicació amb el Vallès, via Parpers fins a Granollers.[46] El 1778 hagué de contribuir per al pont d'Olesa, cosa que sabem, precisament, pel fet que es demanés que l'import que hi havien esmerçat el poguessin deduir de l'augment del cadastre del 1780.[47]

Encara, a l'any 1779, el rei Carlos III va disposar que es pagués durant tres anys un 1% amb destinació a posar al corrent la fàbrica reial que hi havia establerta a la serra de la ciutat d'Alcaraz,[4] però no sabem si això s'arribà a dur a la pràctica.

* * *

Amb tot el que acabem d'exposar, podrem adonar-nos que durant el segle XVIII, ultra la càrrega del cadastre, s'exigiren per part del rei alguns altres pagaments a les poblacions, d'una

manera temporal, de distinta durada, que el monarca imposava d'una forma autoritària quan se li eixugaven les arques, a causa, principalment, dels conflictes bèl·lics sostinguts amb el Regne Unit, o pel volum que prenia el deute dels *Vales Reales*. Igualment, se n'exigiren per a satisfer les despeses de salaris de funcionaris i diputats, o d'alguna obra pública, hospicis de Madrid i San Fernando. El rei, en aquests casos, no tenia cap empatx a posar mà sobre les hisendes de les poblacions, per a drenar al seu favor una part dels ingressos pressupostaris municipals, els anomenats *Propios y arbitrios*, o els seus sobrants o de fer repercutir sobre les hisendes locals el cost d'alguns serveis i subministres aliens als ajuntaments: acasernament de tropes, allotjament de les que eren en trànsit, construcció de bateries per a la defensa de la població, llur vigilància en el cas de no haver-hi militars disponibles, arranjament de camins, ponts i carreteres, disposició de cordons sanitaris, hospital militar, liquidació de sous a funcionaris diversos, etc, ... Coses que evidentment també contribuïen a mantenir la pressió fiscal estatal a la ciutat durant la XVIIIa centúria.

Joaquim Llovet

APÈNDIX

RECAPTACIÓ DE *PROPIOS Y ARBITRIOS* (en lliures)

Anys	Totals		Anys	Totals	
1716	6530	(A)	1783	8910	(C)
1731	10734	(A)	1784	8551	(C)
1747	9859	(A)	1785	8991	(C)
1749	9543	(A)	1786	8022	(C)
1761	9723	(A)	1787	8306	(C)
1768	7848	(B)	1788	8255	(C)
1769	10601	(B)	1789	8035	(C)
1770	10616	(B)	1790	8132	(C)
1771	8519	(B)	1791	8015	(C)
1772	11137	(B)	1792	7844	(C)
1773	9747	(B)	1793	7101	(C)
1774	8747	(B)	1794	8052	(C)
1775	8866	(B)	1795	7848	(C)
1776	8231	(B)	1796	7875	(C)
1777	8427	(B)	1797	8248	(C)
1778	8456	(B)	1798	8343	(C)
1779	8661	(B)	1799	8160	(C)
1780			1800	8201	(C)
1781					
1782					

(A) - Veg. Nota 6 del text

(B) - AMM, AH 31, «Libro de las entradas en la caja de Propios y arbitrios de la ciudad de Mataró (1768-1779)»

(C) - AMM, AH 51, «Libro de cargo y data» (1783-1845)

NOTES

1.- Jesús A. Marina Barba. «La contribución extraordinaria del diez por ciento de las rentas de 1741», *Chronica Nova*, (Granada 1993-94), p. 279-355.

2.- Un *quento* equivalia a un milió. La quantitat assignada a Catalunya representava el 12,18%, del total repartit a tot l'estat, després de Sevilla (12,96%). Cap altra «província» arriba al 9%, Marina Barba, «La contribución», p. 332.

3.- AMM, AH, 74/01, Col·lecció de les *cartillas* del cadastre, (any 1741).

4.- AMM, AH, núm 21.

5.- Les característiques de bastants d'aquests drets fiscals poden veure's amb més detall a Joan Gimenez Blasco, *Mataró en la Catalunya del segle XVII*, (Mataró 2005), p. 87-112.

6.- AMM, AH, Cadastre de 1716. (còpia); Id. «Repartos» 12; Id. Acords, 14 agost 1747; «Documentació. El pressupost de l'Ajuntament de Mataró a l'any 1749»,

Transcripció de Manuel Salicrú i Puig, *FULLS/36*, Museu Arxiu de Santa Maria. (Mataró gener 1990), p. 33-36; AMM, AH 80, «Reales Ordenes siglo XVIII hasta 1804», núm. 38, fol 1-A.

7.- Pere Molas Ribalta. «Resistència fiscal a Mataró», dins *Fiscalitat estatal i hisenda local, (ss XVI-XIX)*, (Palma de Mallorca 1988), p. 390-396.

8.- AMM, Acords, 12 juny 1745.

9.- Josep Bruigué i Portella. «Breus reflexions sobre els béns comunals a la Catalunya Moderna», *Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, I vol. (Barcelona 1984), p. 175.

10.- AMM, Acords, 6 maig i 18 i 26 novembre 1747. La proclamació del rei havia costat 2.474 lliures. Veg. Joaquim Llovet, *Mataró, dels orígens de la vila a la ciutat contemporània,* (Mataró 2000), p. 280.

11.- AMM, Acords, 14 agost 1747.

12.- AMM, Acords, 21 juliol 1758, plec inclòs.

13.- Miguel Artola, *La Hacienda del Antiguo Régimen*. (Madrid 1982), p. 243.

14.- Joaquim Llovet, «Mataró 1715. La qüestió dels allotjaments militars», *VI Sessió d'Estudis Mataronins,* (Mataró 1990), p. 33-64.

15.- AMM, Acords, 24 desembre 1715.

16.- AMM, Acords, 7, 8 i 9 agost 1750; Id. AH 80, *Reales órdenes*, núm. 38, (any 1761).

17.- AMM, «Repartos», núm, 94, (1784-1799).

18.- AMM, Acords, 17 febrer 1767.

19.- *Novísima Recopilación de las leyes de Espáña.* (Madrid 1805), llibre VII, titol XVI, llei XII; ACA, ANM, 848, Resposta a Joseph de Contamina, Intendent del Principat, sobre els ingressos i despeses de l'Ajuntament de Mataró, (any 1760); AMM, AH 80, «Reales órdenes siglo XVIII, hasta 1804», 1-A; Id, Acords, 6 setembre de 1765.

20.- *Novísima Recopilación*, llibre VII, títol XVI, llei XII. (19 agost 1760).

21.- AMM, AH, 80, «Reales órdenes», núm 18; *Novísima Recopilación*, llibre VII, títol XVI, llei XIII. (Notes 23 i 24).

22.- AMM, AH, 30/01 «Libro de las salidas de la arca de Propios y arbitrios de la ciudad de Mataró», (1768-1779); Id. AH, A51, «Libro de cargo y data», (1783-1845), *passim*.

23.- *Novísima Recopilación*, llibre VII, títol XVI, llei LII. (16 gener 1794).

24.- AMM, Acords, 5 gener 1825.

25.- AMM, Acords, 19 gener 1780.

26.- AMM, «Repartos», núm. 73.

27.- AMM, Acords, 13 octubre 1788, Id. AH 54, «Concordia hecha y firmada por el Iltre Ayuntamiento y Regidores de la ciudad de Mataró a favor de los acreedores censalistas de dicha ciudad….», (21 juny 1724).

28.- AMM, Acords, 17 de setembre, 12 i 24 de novembre 1783. Museu Arxiu de Santa Maria, Funeràries i Cantars, 20 de setembre i 16 de desembre de 1783.

29.- *Novísima Recopilación*, llibre VII, títol XVI, Llei XX, (29 maig 1792).

30.- *Novísima Recopilación*, llibre X, títol XV, llei XXVIII, (11 febrer 1798). Id.llibre VII, títol XVI, Llei LII, (nota 82).

31.- Santos Sanchez, *Suplemento a la Coleccion de Pragmáticas, cédulas.... publicadas en el actual Reynado del Señor Don Carlos IV*, (Madrid 1799), cédula de 19 de juny de 1798; AMM, Acords, 7 setembre 1798.

32.- Artola, *La Hacienda*, 406.

33.- AMM, Acords, 5 i 9 setembre 1800; «Repartos», núm. 94; Joaquim Llovet, *Mataró dels orígens de la vila a la ciutat contemporània,* (Mataró 2000), 295.

34.- AMM, Acords, 23 i 26 setembre, 11 novembre 1800, i 19 gener 1801.

35.- AMM, Acords, 4 maig, 7 setembre, 9 i 30 desembre 1801, 31 maig, 1 i 11 juny 1802.

36.- Alejandro del Cantillo, T*odos los convenios y declaraciones de paz y de comercio que han hecho con las potencias estranjeras los monarcas españoles de la Casa de Borbon desde el año 1700 hasta el día*, (Madrid 1802), p. 702.

37.- AMM, AH 70/03, «Compte y memorial del que la molt Iltre Ciutat de Mataró [h]a gastat en servei de la S.C.R. Magestat del Rey nostre señor D. Felip V… [juliol 1713 a febrer 1714]»; Cano encara cobraria 1.664 lliures per despeses de 1714, (Id. Acords, 21 juliol 1714).

38.- AMM, Acords, 3 agost 1722. Dos anys més tard, sabem que la despesa per a equipar la caserna havia pujat a 8000 lliures, de les quals encara devien 3.890 i 4 sous, (AMM, Acords, 26 abril 1724).

39.- AMM, Acords, 6 maig 1717; AH 80, «Reales órdenes» núm. 39; AH, 74/01. Aplec de «Cartillas», l gener 1777; Id. 74/03 «Cartillla», 1 gener 1790.

40.- AMM, «Repartos» 8 (plec inclós de 8 març 1725), Id. 31, 33, 92/01 a 92/05; Id., Acords, 20 juliol 1763; Núria Sales, *Història dels mossos d'esquadra. La dinastia Veciana i la policia catalana el segle XVIII*, (Barcelona 1962), p. 37-41, 220-223.

41.- AMM, «Repartos», AH 92/06. L'Ajuntament considerava gravós l'import que li havien assignat, malgrat, que diuen, «hallarse enteramente dispuestos a sacrificar sus vidas y haciendas para la defensa de la Religión y servicio de nuestro católico Monarca en las críticas actuales circunstancias» i demanen la seva substitució per un import menor, (AMM, Acords 30 juny 1794).

42.- AMM, AH 51, «Libro de cargo y data» (1783-1845), f. 11; Id. Acords, 15 maig 1722; Juan Riera, *José Masdevall y la Medicina española ilustrada. (Enseñanza, epidemias y guerra a fines del siglo XVIII)*, (Valladolid 1980), p. 25-26.

43.- AMM, AH 30/1, «Libro de las salidas de la arca de Propios y Arbitrios de la ciudad de Mataró», f. 191.

44.- AMM, AH 74/03, càrrecs, rebuts i altres del cadastre, (1790).

45.- AMM, «Repartos», núms, 31 i 33; Id. AH 92/01, 02 i 03, Acords, 21 setembre 1742, 10 març 1745, 3 agost 1757, 10 novembre 1758, 21 agost 1800.

46.- AMM, «Repartos», núm. 48; Id, Acords, 6 abril 1778; Joaquim Llovet. «La comunicació per carretera de Mataró al Vallès. Els treballs de 1769-1776», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 52, (Mataró 1995), p. 33-38.

47.- AMM, Acords, 3 agost 1778, 21 gener 1780.

48.- AMM, Acords, 12 març 1779.

L'escolapi Joan Roig, balaguerí de naixement, va estar a l'escola Pia de Mataró en tres períodes, el darrer dels quals tingué una durada d'onze anys, de 1939 a l'any en què va morir, 1950.

El pare Joan Florensa, director de l'Arxiu provincial de l'Escola Pia de Catalunya, traça la biografia del pare Roig, incidint en el caràcter innovador de la seva activitat com a pedagog, com a mestre, com a músic i com a defensor de la catalanitat. A Mataró, als anys 40 del segle passat, el pare Roig es vinculà als grups de resistència cultural, en especial al *Gremi de Les Belles Arts* que tenia lloc a ca l'Arenas.

Aquest estudi inclou, en l'annex, una llista dels articles que va deixar escrits i el catàleg de les seves creacions musicals.

L'ESCOLAPI JOAN ROIG RIASOL, MESTRE (BALAGUER 1881 – MATARÓ 1950)

INTRODUCCIÓ

Joan Triadú qualificà l'escolapi Joan Roig de «extraordinari personatge».[1] Havia coincidit amb el pare Roig en algunes de les reunions clandestines que es feien a Mataró els primers anys de la postguerra. En va tenir prou per copsar la vàlua d'aquell religiós, ja gran.

El pare Roig se sortia del que tothom feia, no seguia sempre la norma, trencava, innovava. Dediquem uns moments a veure en què sortia de l'ordinari, què va fer perquè puguem fixar-nos en aquest religiós escolapi senzill, que aparentment no cridà l'atenció ni en vida ni després de la seva mort. Posarem l'accent en aquelles accions i actuacions que suposaren una innovació, un trencament, en allò que intentà encetar fent nou camí.

La consueta oficial que l'orde escolapi publicà després de la seva mort ens dóna unes dades fredes, però concises, del seu currículum. Va néixer a Balaguer el 7 de març de 1881. Els seus pares es deien Josep i Cecília. Va ser alumne dels escolapis de la ciutat i entrà a l'Escola Pia a Moià on vestí la sotana el 15 de setembre de 1895 i allà va fer la primera professió el 22 d'agost de 1897. Estudià la carrera eclesiàstica a les cases centrals d'estudis de l'orde situades en els antics monestirs d'Iratxe (Navarra) i San Pedro de Cardeña (Burgos), on va fer la professió definitiva el 26 de desembre de 1900. El 1902, acabats els estudis, va ser destinat a Calella. Va rebre l'ordenació de sacerdot a Lleida el 8 de març de 1905[2].

Hi ha quatre col·legis on deixà una notable petja i s'hi ha conservat un bon record de l'escolapi: Calella (1902-1912 i 1919-1921), Olot (1912-1915 i 1926-1927), Balaguer (1915-1919 i 1921-1926) i Mataró (1931-1933, 1934-1936 i 1939-1950). Residí en altres escoles com Tàrrega, Terrassa i Sarrià, amb estades curtes. Era una persona inquieta que a vegades no era ben vista pels superiors perquè trencava motlles, se sortia de l'habitual: per això aquest anar i venir d'una casa a una altra.

Què el distingí? Amb quin record ens quedem del pare Roig?

INFANTESA

Tot començà a Balaguer, quan entrà com alumne a l'Escola Pia a la classe del germà Joaquim Brucart. El 29 de setembre de 1940 el germà, ben conegut a Mataró per ser l'iniciador dels famosos Armats de Santa Anna, celebrà els 50 anys de la professió religiosa i el pare Roig li dedicà una breu poesia que s'imprimí en el recordatori de la festa. En el segon apartat de la composició diu el pare Roig:

«*Yo soy deudor de la mano,*
esa mano calasancia,
de aquel mendrugo de pan
que ató fuerzas a mi alma
para rechazar del mundo
sus pompas locas y vanas
y para vestir cual tú,
de Calasanz la sotana.»

Retrat del pare Roig, no datat,
realitzat per Jordi Arenas i Clavell (Mataró 1920-1998).
Tinta xinesa sobre paper. 17 x 13,5 cm.
Museu de Mataró, 14504 / llegat Arenas 2003

El germà Joaquim residí i ensenyà a Balaguer els anys 1887-1892 i en Joan Roig havia nascut el 1881: aquest últim seria, doncs, alumne del primer i en aquella aula aprendria una pedagogia activa com caracteritzà al germà Joaquim. Amb l'exemple del mestre, decidí fer-se escolapi: se sentí deutor de qui l'havia orientat de molt petit.

A Balaguer hi havia bons capellans organistes, que no s'acontentaven amb les obligacions de l'ofici, sinó que procuraven animar els nois en qui descobrien aptituds musicals a fi que es dediquessin al cant o a instruments. Els convidaven al seu costat i els introduïen al llenguatge musical. Coneixem casos concrets que així s'iniciaren, com havia explicat el pare Miquel Altisent, també fill de Balaguer. No deixa d'estranyar que de Balaguer aquests anys sorgissin un nombre considerable d'escolapis que sobresortiren com a músics: Manuel Roca Royo (nascut el 1849), Pau Gené Vidal (1852), Domènec Blanch Alòs (1862), Joan Roig Riasol (1881), Albert Galiano Castellà (1891), Miquel Altisent Domenjó (1898)... És, doncs, molt probable, que el nen Joan Roig també trobés algun sacerdot de la ciutat que li donés les primeres lliçons de música. Una vocació com aquesta s'ha de començar a cultivar des de la infància, moment en què ja acostuma a manifestar-se.

Quan el 1895, amb catorze anys, marxà cap a Moià per ingressar a l'Escola Pia, tenia no sols decidit el camí, és a dir, fer-se religiós escolapi, sinó també l'orientació que volia donar al seu futur magisteri: la pedagogia activa i la música com a instrument educatiu important.

MESTRE D'ESCOLA

En el col·legi de Calella en què s'estrenà com a mestre el 1902 ja es distingí per l'ensenyament segons els principis de l'escola nova. En els exàmens públics dels seus alumnes de 2n i 3r grau del dia 15 de juny de 1907, els alumnes presentaren, entre altres coses, treballs manuals molt diversos, com ara objectes de terrissa, mapes muts, però sobretot la novetat que més cridà l'atenció va ser la introducció de cançons escolars a la classe i en català[3]. En aquests anys primerencs del magisteri, el pare Roig ja s'acreditá com a mestre innovador, de la nova fornada que sorgia a Catalunya amb l'escola nova. Tenia ànima d'infant i d'artista i per això s'apropava tan bé als més petits.

El 1912 va ser enviat al col·legi d'Olot. L'estiu d'aquest any s'incorporà a la comunitat el pare Tomàs Garí-Montllor, que havia recorregut alguns països europeus i s'havia amarat d'innovacions pedagògiques que ara volgué introduir a Olot. Tota la primària es transformà i es creà una aula de pàrvuls amb una pedagogia diferent a la tradicional, adaptada a l'edat i a la psicologia dels petits. Per atendre aquesta aula s'hi envià el pare Joan Roig. Va respondre a les expectatives com ho demostrà en la festa de fi del curs 1912-1913, és a dir el primer any de funcionament de l'escola segons el nou projecte. Per començar, els propis pàrvuls invitaren els seus pares a la festa: ells eren els protagonistes. Els petits alumnes, que tindrien entre 5 i 7 anys, resolgueren alguns problemes d'aritmètica, explicaren les operacions fonamentals, s'exerciren en pràctiques de mesures i peses segons el sistema mètric decimal; exposaren la geografia començant per la local, igualment que feren per a la història; en el catecisme ja seguien el que acabava de publicar el papa Pius X. Aquestes manifestacions dels coneixements que els alumnes havien assimilat, anaven acompanyades d'intervencions musicals. Cantaren *Cançoneta a la Mare de Déu del Tura*, *Cançoneta a la Mare de Déu de Montserrat* i el *Parenostre dels infants*, les tres composicions eren del mateix pare Roig; *El dijous a escola*, *Mà maneta*, les dues de la coneguda autora de cançons per a infants Natàlia

Orfeó de Balaguer en les Caramelles de 1921 (Arxiu de l'Orfeó Balaguerí)

Freixas i *Les mosques de Sant Narcís*. Peces adaptades a l'edat dels cantors i que es referien a llocs o fets coneguts, que apropaven els nens a les cançons populars tradicionals.

La renovació pedagògica introduïda a Olot no agradava pas a tothom. Es produïren algunes crítiques i la premsa local se'n va fer ressò i intentà tercerejar en la polèmica. El 15 de setembre de 1915 *El Deber* donava aquest veredicte de la classe del pare Joan Roig: «*Creemos con fundamento que la clase de párvulos de las E. Pías de nuestra ciudad será una de las primeras de Cataluña por las condiciones higiénicas del local, por el mobiliario pedagógico y más que nada por los buenos procedimientos de enseñanza*»[4]. Un elogi a la tasca del pare Roig.

En acabar el tercer curs d'estada a Olot -1915- va ser enviat a Balaguer. Es va fer càrrec de l'assignatura d'agricultura, matèria que normalment els mestres defugien.

El maig d'aquest any 1915 Balaguer fou la seu del XVIII Congrés Agrícola organitzat per la Federació Agrícola Catalano-Balear. El pare Roig hi desenvolupà una conferència sobre l'ensenyament de l'agricultura a l'escola, indicant que havia de ser un ensenyament fàcil, intuïtiu i experimental, de manera que el noi es trobés com en un joc, tot i estar treballant i aprenent; ell —explicà— acostumava a barrejar l'estudi amb excursions instructives al camp, amb el conreu i l'exposició de flors i amb cançons camperoles[5]. Havia de fer-se un ensenyament totalment pràctic i actiu. Així motivava el noi no sols a l'estudi de l'assignatura, sinó que també se'l motivava a fi que després es dediqués a l'agricultura amb esperit innovador. En aquesta ponència, el pare Roig hi desenvolupà un possible programa per impartir l'agricultura a la primària, des del parvulari passant pels graus preparatori, primer, segon i tercer; hi afegia un programa per a adults. Més que com una assignatura, ell creia que s'havia de donar com a lliçó de coses o sigui que la resta de matèries havien de treballar-se al voltant de l'agricultura. Ho comparà a l'«escriptori escolar» que avui coneixem com a empreses simulades: en aquesta experiència iniciada a l'Escola Pia el 1902, els alumnes treballaven com si es trobessin en una empresa i totes les assignatures giraven al voltant de la pràctica: l'aritmètica, la gramàtica, les llengües, etc.[6]

El 16 de juliol de 1920 a Balaguer s'inaugurà una Exposició Agrícola Popular. El pare Roig en va ser el promotor i organitzador. Ho varen patrocinar els serveis corresponents de la Mancomunitat de Catalunya. Restà oberta fins al 15 d'agost amb un notable èxit i nombrosos visitants. El material exposat no era del pare Roig ni estava elaborat pels seus alumnes balaguerins. Tot procedia d'Olot on un altre notable mestre escolapi, el pare Manuel Montané, ho havia treballat amb els alumnes durant cinc anys. El pare Roig coneixia l'experiència dels anys en què havia residit a la capital de la Garrotxa, s'interessà per portar-la a Balaguer i mostrà així com es podia treballar l'assignatura de l'agricultura a l'escola. La crònica periodística de l'exposició de Balaguer explica com treballaren els alumnes d'Olot i que el material aleshores exposat era la mostra del que s'havia anat fent a l'escola: «Un trosset d'hort, el dividí en parcel·les, resultant-ne un petit camp d'experimentació; s'adoptà una rotació de collites i començà tot seguit una experimentació pràctica i racional, els resultats de la qual avui dia són interessantíssims, acompanyant aquests exercicis amb excursions a les més importants masies de l'entorn d'Olot. No s'acontentà amb això i volgué tenir fabricats pels seus mateixos alumnes els aparells en miniatura i representacions gràfiques dels treballs camperols, de la maquinària agrícola, de les indústries rurals, de la zootècnia, etc. Encara volgué estendre més: avui una col·lecció de granes, demà una d'adobs, més tard una de fustes...[7]».

Orfeó de Balaguer amb el pare Roig, la senyera i el llaç (Arxiu de l'Orfeó Balaguerí)

Per a les pràctiques agrícoles, el pare Roig utilitzà a Balaguer, com ens diu la descripció anterior, l'hort gran, és a dir, la peça que hi havia entre l'edifici del col·legi del carrer Miracle i del riu Segre. Aquest hort va desaparèixer durant la dictadura de Primo de Rivera, ja que s'expropià per fer-hi passar la carretera.

El pagès no sols ha d'estimar la professió, sinó també la terra: l'ha de mimar, l'ha de fer produir tot conservant-la per al futur. En visitar l'exposició, el pare Josep Franquesa va escriure: «Estimar la terra és també estimar la pàtria, és per això que vosaltres qui honoreu l'art de la terra, treballeu per a una Catalunya gran»[8]. S'apunta aquí una altra característica del pare Roig: la seva catalanitat.

Amb aquesta inquietud pedagògica, el pare Roig no es limitava a impartir algunes assignatures, sinó que creia indispensable que l'educació dels nois s'estengués més enllà, començant per les pròpies famílies i implicant-hi tota la societat. Tot contribueix a l'educació dels nois. Per això a *La Falç*[9] publicà uns articles sobre puericultura i educació física. Mostrà una bona cultura pedagògica citant pedagogs de reconegut prestigi tan antics com actuals, coneixia els «xamosos *kindergarten* i les joies *case dei bambini*». El pare Roig llegia i estudiava, estava al dia en la professió que exercia. Per a l'escolapi —segons exposa en aquests articles— el cos és el company de l'ànima i no pas l'estoig: cada un ha de fer el seu camí. Insisteix que la motivació se l'ha de fer el mateix noi, ha de trobar sentit en el que ha de fer. «En tres punts pot incloure's tota educació física: netedat, exercici, nutrició. Mitjançant el primer, deslliurem l'organisme de moltes malalties i l'embellim i per això cal aigua i llum (netedat externa) i aire pur (netedat interior); amb l'exercici, vigoritzem els nostres muscles i donem formes acabades a les diferents parts del cos, i per a aconseguir-ho emplacem els jocs, la gimnàstica i les excursions; la nutrició abundosa, de bona qualitat i reglamentada, retorna a l'organisme les forces perdudes».

En un segon article es dirigeix a les mares i els repeteix la fórmula que indicà el doctor Joaquín Echarte sobre la lactància.

Parla en els altres articles dels jocs i de la gimnàstica. Les dues activitats s'han de conjugar. Explica breument l'evolució de la gimnàstica i dels diferents tipus o formes. Assenyala la conveniència d'acomodar-los a les edats dels nois, encara que es fixa més en els infants dels sis als nou anys: convenen en aquest moment «jocs a l'aire lliure, sobretot els de córrer».

El pare Roig formà part de la comunitat de Mataró en tres moments: 1931-1933, 1934-1936 i 1939-1950. La tornada al col·legi de Santa Anna el 1934 va ser perquè tenia el títol oficial de mestre i s'encarregà de la Mútua Escolar Calassanç Vives, escola que substituïa la dels escolapis que, segons la llei de congregacions, no podien tenir escoles. La Mútua pertanyia als pares de família i l'escola necessitava un mestre titular al front. No es podien fer gaires innovacions en aquells delicats moments. La mà del pare Roig, la detectem de totes maneres: al Foment Mataroní, aquests anys per la festa del Patrocini de sant Josep Calassanç s'hi projectaren, per als alumnes, cinc pel·lícules de cinema, se celebrà un festival i una exposició de treballs manuals de fi de curs[10]. Després de la Guerra Civil, la seva activitat pedagògica anà disminuint, de manera que només donava algunes classes de comerç i acompanyava en la primària algun dels mestres.

MESTRE DE MÚSICA

El pare Roig tenia ànima de mestre i d'artista, era un apassionat de la música, la vivia. Aquesta

vida interior la transmetia, perquè allò que considerava bo, no s'ho quedava, ans en feia participar els altres.

Els alumnes de les seves classes eren els primers a beneficiar-se'n. Ja hem vist com introduí les cançons infantils a Calella i a Olot. Eren cançons que s'acostumaven a acompanyar de moviment, que alegraven la classe i motivaven per al treball escolar. Amb aquesta finalitat, va compondre algunes de les seves obres.

Estava sempre disposat a col·laborar en les celebracions i actes de l'escola que requerissin alguna intervenció musical. A vegades era simplement acompanyar amb l'harmònium el que es cantava tradicionalment. A la primera meitat del segle XX, a les esglésies, els fidels cantaven molt poc en grup; es convidaven cors o solistes. El pare Roig procurava que almenys un petit grup de nois intervingués en els cants de les celebracions religioses. Amb motiu d'aquests actes, si feia falta, componia ell mateix la música: petites cançons, harmonitzacions. A Calella un alumne explica que els de l'escolania intervenien en la novena de Sant Josep Calassanç i hi cantaven uns Parenostres i els Goigs del Sant. Al pare Roig, no li agradà que la lletra d'aquests fos en castellà i ell mateix en va compondre uns altres en català: són desconeguts i per això reproduïm aquestes estrofes.

«Des de la vostra infantesa
començàreu la missió
d'ensenyar amb saviesa
el camí de salvació.
Petitet i amb valentia
prediqueu a xics i grans.
Mostreu-nos del Cel la via
Sant Josep de Calassanç»[11].

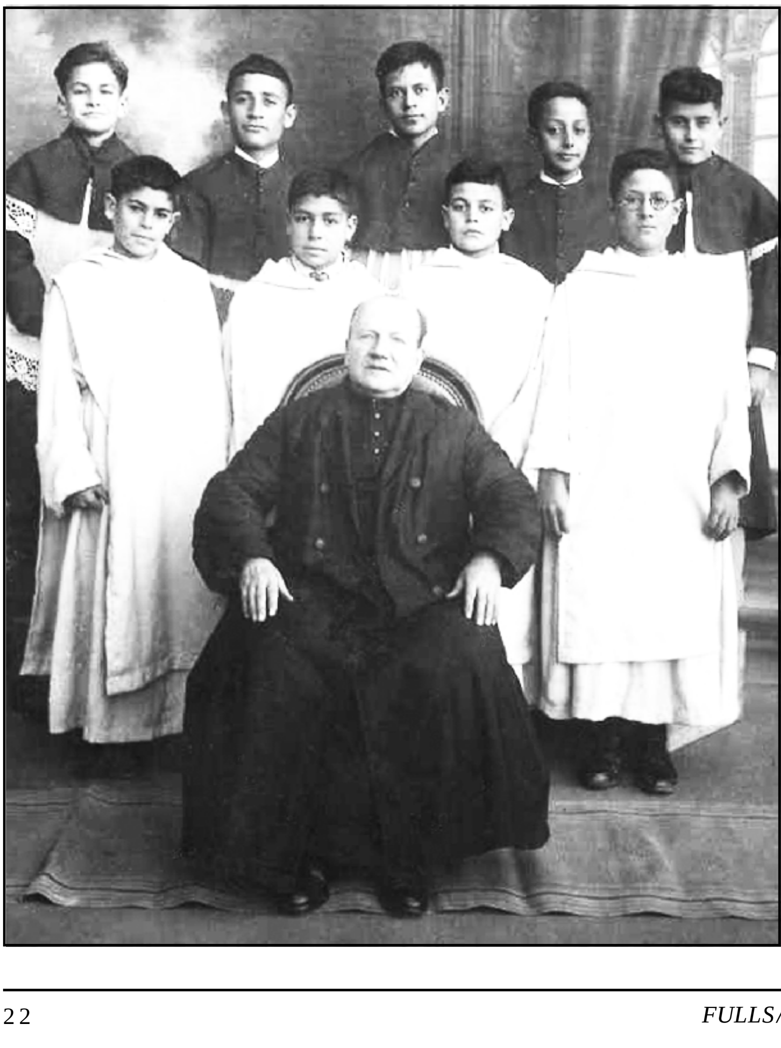
Creà a cada col·legi una escolania[12] o coral infantil. A Calella va ser un bon col·laborador del pare Joan Arimon en l'obra social coneguda com «La Cultural». El pare Roig, amb uns trenta nois, creà el cor «La Calassància» i per a aquest grup va compondre expressament algunes obres com la missa *Sancta Maria* o la sarsuela en tres actes *Roca Negra*[13]. En les obres de teatre infantil que es representaven en aquells anys durant els dies de carnaval, hi intervingué el pare Roig introduint-hi alguna cançó. Igualment va fer amb *Els Pastorets* que es representaven per Nadal.

A Balaguer formà una Escolania Calassància que intervenia en les celebracions i festes de l'escola[14].

A Mataró portava el grup de nois cantors de l'Escolania de la Mare de Déu de Montserrat, a més d'acompanyar amb l'harmònium en les festes religioses.

Si intuïa que un noi tenia aptitud per a la música, l'animava, el portava al seu costat quan acompanyava cançons i l'empenyia a fi que estudiés música[15]. Era el mateix camí que l'inicià a ell.

L'aportació al cant coral no es limità als alumnes de les escoles escolàpies. A Balaguer, hi fundà l'Orfeó Balaguerí que va actuar per primera vegada la revetlla de Sant Joan, el 23 de juny de 1921, al pati del col·legi, al carrer Miracle. Per la Festa Major del mateix any, el 9 de novembre, li va ser imposada la llaçada de la Senyera, distintiu de l'Orfeó, conservat com una relíquia i símbol de continuïtat. En celebrar el 50è

A França amb nois del cor de cantors (Arxiu provincial de l'Escola Pia de Catalunya)

Portada i primera pàgina de la sardana *Matinal* (Arxiu Provincial de l'Escola Pia de Catalunya)

aniversari de la primera actuació, l'Orfeó tornà el 23 de juny de 1971 al pati dels escolapis i hi celebrà un concert commemoratiu. Més endavant, el 16 de desembre de 2011, l'Ajuntament concedí a l'Orfeó Balaguerí la medalla d'Honor de la Ciutat en complir-se els noranta anys de la fundació[16]: era un reconeixement explícit a qui havia estat el fundador de l'entitat coral, el pare Joan Roig.

L'esclat de la Guerra Civil el va sorprendre a Tàrrega on havia anat uns dies de vacances. Es refugià a casa d'un bon amic fins que pogué traslladar-se a Barcelona i s'hostatjà en diverses pensions: canviava de pensió per no ser localitzat. El 18 de juliol de 1937 aconseguí passar la frontera i trobà feina com a *aumônie*r en el col·legi dels germans maristes d'Espirà de l'Aglí, a deu quilòmetres de Perpinyà. Dirigí una escolania i feia la catequesi dels nois de primera comunió. També actuà com a organista de la parròquia del lloc (el temple parroquial es trobava en l'antic monestir convertit en escola). El juliol de 1939 tornà a Catalunya, acabat el curs escolar, i s'incorporà a la seva comunitat de Mataró[17].

A Mataró col·laborà sempre amb la Confraria de la Mare de Déu de Montserrat, establerta a l'església de Santa Anna de l'Escola Pia, com a organista i preparant nois per cantar. El 1943 la confraria decidí crear una «nodrida escolania», el pare Roig s'encarregà de la part musical[18]. Justament per a la confraria va compondre l'himne amb lletra del poeta mataroní Josep Punsola[19].

«El cant és la unió de la intel·ligència i del cor», afirmava, i per això creia que cabia a tot arreu. «Cada ofici, cada ocupació, cada acte i escena de la vida ha tingut sempre la seva cançó especial. La núvia anà al seu maridatge, l'obrer al seu treball, el vell al seu darrer repòs, cadascú amb cançó apropiada i immemorial»[20].

Les partitures que conservem mostren un ventall ben ampli en la seva tipologia. La gran majoria són posteriors a 1939, ja que les anteriors les devia perdre amb el trasbals de la revolta de 1936. Hi ha molta composició de caire religiós segons s'acostumava a cantar a les nostres esglésies així com unes misses: tot és polifonia, no hi res en gregorià. Pràcticament no hi ha cap composició per a teatre escolar[21]. Un intent d'òpera i unes quantes sardanes, poc conegudes, completen el repertori.

MESTRE A FER PAÍS

Amb tot el que ja hem dit sobre el pare Roig, s'ha posat de manifest que era un home que estimava la seva ciutat —Balaguer—, la seva gent, el seu país, les seves tradicions, la seva llengua. No va ser pas passiu en aquest sentit, sinó que treballà per ennoblir el país.

Els Pomells de Joventut foren un esclat que entusiasmà el jovent de les nostres ciutats i pobles. Se'n formaren molts grups de nois i de noies. No tothom ho veié bé i sorgiren dificultats, oposicions, fins a ser prohibits per la dictadura de Primo de Rivera. El pare Roig defensà els Pomells, hi veia una esperança per rejovenir el país. En un article del desembre de 1920 esmenta els cinc grups que hi havia a Balaguer i juga amb els seus noms, tot mostrant com aquests entronquen amb les arrels de la història. Però també recorda que tota obra bona ha de patir persecució: Jesús, el més bo, va ser qui més va ser perseguit i sofrí. Cal no estranyar-se, doncs, pels contratemps que vinguin. Desitja i albira una florida pura i noble per als nois i noies dels Pomells: «un jorn de la nostra santa i sospirada llibertat… espera els dies clars sense boires de cap mena per a la Pàtria de les nostres amors».

Amant de la cultura, estava sempre disposat a tota col·laboració en aquest sentit. La bona formació li va permetre ser destre en la composició tant en prosa com en vers. El 16 de febrer de 1923 a Balaguer se celebraren uns Jocs Florals presidits pel bisbe de la diòcesi doctor Joan Guitart. Eren els segons que tenien lloc a la ciutat: els anteriors foren el 27 de maig de 1912 i se celebraren en el col·legi de l'Escola Pia presidits també pel bisbe de la diòcesi aleshores el doctor Joan Belloch. Els segons se celebraren al santuari del Sant Crist i en va ser mantenidor en Valeri Serra Boldú. S'hi presentaren més de cent treballs, la qual cosa indica com ho valorava el púbic en general. El pare Roig va ser secretari del jurat que atorgà un total de quinze premis[22].

El final de la guerra de 1936 a 1939 que havia enfrontat els propis germans, semblà en un primer moment un alliberament, però ben aviat es comprovà que queia sobre Catalunya una nova repressió: no es va permetre expressar el que hom era ni uns valors que constituïen la manera de ser d'un país i d'un poble. Alguns se sentiren incòmodes amb la nova situació i començaren a ajuntar-se amb altres que compartien les mateixes conviccions. A Mataró es formaren alguns grups clandestins amb l'objectiu de conservar, i algun dia recuperar, els valors de la democràcia i de la catalanitat. Eren grups petits, poc nombrosos i les persones es repetien en més d'un dels grups. *La colla dels dijous* (1942-1952) era grup que intentava enllaçar amb el passat refent les tertúlies del Cau Grillat. Es reunia a casa de Joan Mas Conchello.

A partir del 1947, a ca l'Arenas, es reunirien els del *Gremi de Les Belles Arts*, en què dominaven artistes com Marià Ribas o Enric Torra, a més dels amfitrions, els germans Jordi i Jaume Arenas i el seu pare Josep.

Un tercer grup es reunia a la rebotiga de la barberia del músic Joan Tutó. Coneguda com *El Canelobre*, estava vinculat a la Unió Excursionista de Catalunya sota la qual s'aixoplugaven els membres del grup.

El grup —*La Tertúlia del Racó*— va ser el que tingué més ressò. S'inicià el 1949 amb Lluís Terricabres i Joaquim Casas, i l'orientació intel·lectual d'Antoni Comas.

En tornar a Mataró el juliol de 1939, el pare Roig aviat es posà en contacte amb aquests grups, especialment el que es reunia a ca l'Arenas. La festa de Sant Lluc era motiu per exterioritzar la força del grup. El 1946 publicaren, impresa per Oliva de Vilanova, una estampa amb un gravat de Marià Ribas que representava Sant Lluc pintant Maria, Mare de Déu, com si fos una model. A la part posterior de l'estampa s'hi imprimí una poesia del pare Roig que acabava amb aquesta estrofa:

> «Santa Anna, Sant Lluc i artistes
> de Mataró, tots ensems
> celebrem la festa magna
> amb esplendor i contents.»

Marià Ribas, que era el president de la *Secció d'Història i Arqueologia* del Museu de Mataró, ho aprofità per publicar la revista *Mvsev* en català. Durà poc —de 1948 a 1950— perquè no es plegaren a publicar-la en castellà tal com l'administració els exigia. El pare Roig hi col·laborà amb algun article.

A l'escolapi li semblà que calia anar més a fons. Parlà amb aquells amb qui tenia més amistat o havien estat deixebles seus: Josep Punsola, Esteve Albert, Josep Reniu, Joan Tutó i alguns altres i amb ells posà fil a l'agulla per crear un nou grup: *Els Cavallers de l'Ordre del Retrobament*, conegut per l'acrònim COR. A Santa Fe del Montseny, el dia 10 de juliol de 1949, es constituí formalment el grup. Com a objectiu fonamental es proposava l'aprofundiment polític i espiritual. Paraules de Jaume Lladó referides al pare Roig: «Ell va contribuir al desenrotllament de la nostra espiritualitat, malmesa i trepitjada»[23]. Josep Punsola, en qui confiava molt el pare Roig, morí el 1949 i l'escolapi el seguí el 10 de gener de 1950 després d'un atac d'apoplexia. El grup no pogué arrelar, però l'esperit que l'havia inspirat restà en els que visqueren aquella experiència efímera.

El Montseny va ser el punt de trobada i de les celebracions principals de COR. Les xerrades de persones significades en aquell moment com a defensores del la nostra identitat, com mossèn Pere Ribot, ajudaren a reflexionar i a prendre decisions. El 1948 s'elaborà el decàleg de COR —el redactor va ser el pare Roig—, basat en l'espiritualitat, la justícia, la bondat i la bellesa. El pare Roig volia desvetllar l'amistat i els valors de l'esperit i per això un dels membres de COR el qualificà com «el vell i jove Apòstol de l'Amistat». Era una alenada d'esperança en aquells moments difícils.

«*Decàleg del COR*

1. Vetllarem pels furs de l'esperit.
2. Ens fem el deure de corroborar tota acció que contribueixi a l'ennobliment de la nostra ànima col·lectiva.

3. Ens fem un honor de complir les obligacions del nostre estat i professió particulars.

4. Procurarem d'abrandar la torxa de la nostra espiritualitat en el mitjà ambient en que ens movem.

5. Impulsarem en nosaltres i pròxim, els naturals afanys per la veritat, la bellesa, la bondat i la justícia.

6. Mirarem que un sentit de dignitat i honestedat informi tots els nostres actes.

7. La lleialtat amb nosaltres i altres serà norma del nostre comportament.

8. Sentirem el goig del triomf de l'amic.

9. Serem promptes a tot acte de servei i de delicadesa.

10. Ens sentirem solidaris, en tot moment i lloc, dels demés membres de l'Orde».[24]

MESTRE DE L'AMISTAT

El doctor Lluís Folch i Camarasa comparava l'amor a les espigues que serveixen per lligar la garba. En la persona hi ha moltes qualitats, facultats que no es poden deixar anar soltes. Cal que l'amor les lligui, formi en realitat una unitat. Qui ho lliga tot, és l'amor.

El pare Joan Roig no sols tenia aquest amor que lligava tot el que ell era, sinó que sabia inculcar-lo als altres. Josep Maria Monill i Oriola escriví: «Pare Roig era músic, poeta, estimador en definitiva de les manifestacions més belles de l'esperit humà… i darrera totes aquestes manifestacions ell hi trobava Déu. Un Déu d'amor, un Déu amable de perdó i de millorament constant… Ell com ningú inculcava en l'ànima dels petits l'amor a la vida que és en definitiva l'amor a l'obra de Déu».

Tenia un atractiu personal, es feia simpàtic, es guanyava la gent. Baix d'estatura, s'apropava als infants. Era una persona oberta i no exclusivista. Per exemple, quan el 1920 es fundà a Balaguer l'Orfeó Sant Jordi, el pare Roig se n'alegrà i escriví un article «Un altre rossinyol». Diu que enlloc havia sentit tants rossinyols com a Balaguer, però n'hi faltava un que ara arribava i per això «mercès sien dades a Déu per aquest bé immens que fa a la nostra ciutat». Hi repeteix tres vegades «Estimeu i protegiu l'Orfeó Sant Jordi».

El bon humor el va mantenir tot i les contradiccions que patí. Després de la Guerra Civil, per Balaguer es va estendre la notícia que el pare Roig havia mort. A l'estiu, puntualment, l'escolapi es presentà a la seva ciutat per gaudir uns dies de vacances, com sempre. Un amic el trobà i sense embuts li va dir:

Dibuix que simbolitza el grup COR
(Arxiu Provincial de l'Escola Pia de Catalunya)

—Verge Santíssima…! Però, que no us havíeu mort?

L'escolapi el respongué:

—Sí, efectivament, m'havia mort, però enyorava tant Balaguer que al Cel m'han donat permís per a tornar-hi aquest estiu.

La necrologia oficial el qualifica com agut d'intel·ligència i erudit, home de parlar fàcil i hàbil en la composició tant en vers com en prosa. Nota també que era un bon cal·lígraf. A partir de 1944 començà a patir dificultats en la salut. Va sotmetre's a diverses intervencions quirúrgiques i el 10 de gener de 1950 morí a conseqüència d'un atac d'apoplexia.

Joan Florensa, escolapi

ANNEX

Obres del pare Joan Roig

ARTICLES:

- «A Joan i a Maria, artistes», *La Falç* (Balaguer, octubre 1918), n. 81, p. 5.

- «Els Pomells de Joventut de Balaguer», *La Falç* (Balaguer, desembre 1922), n. 131, p. 10.

- «Exalumnes cèlebres de Santa Anna», *Museu* (Mataró, gener 1950), p. 14-19.

- «Goigs de Sant Jordi de Moller», la lletra dels goigs a *La Falç* (Balaguer, desembre 1919), n. 73, p. 4-5.

- «L'agricultura a l'escola», *Butlletí del Sindicat Agrícola y Caixes Rurals y d'Estalvis de la Lliga de Defensa del Arbre Fruyter de Moià* (Moià, abril 1920), n. 133, p. 34; (maig 1920), n. 134, p. 23; (juny 1920), n. 135, p. 1-3.

- «L'Excm. Sr. D. Ignasi Girona, apòstol», *La Falç* (Balaguer, març 1923), n. 134, p. 9.

- «Puericultura: concepte d'educació», *La Falç* (Balaguer, maig 1916), n. 54, p. 6-7.

- «Educació física», *La Falç* (juliol 1916), n. 56, p.7; (agost 1916), n. 57, p. 7; (novembre 1916), n. 60, p. 3-4; (desembre 1916), n. 61, p. 2-3;

- «Educació intel·lectual», *La Falç* (27 juny 1917), n. 66, p. 5; (octubre 1917), n. 71, p. 2.

- «Un altre rossinyol (a l'amic Camil Cava)», *La Falç* (Balaguer abril 1920), n. 99, p. 6-7.

PARTITURES[25]:

- «*Adoració dels Reis*». Partitura manuscrita.

- «*A la patria*. Himno escolar». Partitura manuscrita. Mataró 1941.

- «*A tu amparo*: a tres voces mixtas con acompañamiento de órgano y cuarteto de cuerda». Mataró 1942.

- «*Al Santo Ángel Custodio*. Canción jaculatoria». Partitura manuscrita.

- «*Al Sdo. Corazón de Jesús*». Partitura manuscrita.

- «*Albada Ilurenca*» (1948). Sardana[26].

- «*Gaudete in Domino.* Alegría con notas». Partitura manuscrita.

- «*Anuntio vobis gaudium*». Partitura manuscrita. Mataró 1946.

- «*Ave Maria gratia plena*. A voces y acompañamiento». Partitura manuscrita . Mataró.

- «*Ave Maria*. A 4 voces mixtas». Partitura manuscrita . Mataró.

- «*Ave Maria*. A 2 voces iguales y gran coro con acompañamiento de órgano». Partitura manuscrita. Mataró 1942.

- «*Averno*. Cuadro 3º. Canto final». Partitura manuscrita.

- «*Colección de cinco Ave Marías*». Partitura manuscrita . Mataró 1949. Al simpático P. Llorenç Bonet.

- «*Ecce quam bonum*. A 4 voces y acompañamiento de órgano». Mataró.

- «*Ego sum Pastor bonus*. Motete eucarístico para tenor con acompañamiento de órgano». Partitura manuscrita. Mataró 1943.

- «*Ego sum vitis*. Motete eucarístico para tenor con acompañamiento de órgano». Partitura manuscrita. Mataró 1943.

- «Funcions de Montserrat: *Ave Maria, Salve, Monstra Te...*». Partitura manuscrita. Mataró.

- «*Gaudete in Domino.* Marcha estudiantil». Partitura manuscrita. Mataró.

- «*Genitori Genitoque*». Partitura manuscrita.

- «*Gloria al Padre*». Partitura manuscrita. Mataró.

- «*Goigs a Sant Josep de Calassanç*» [27].

- «*Goigs a Sant Pompili*». Partitura de tres veus. Fons musical del Museu Arxiu de Santa Maria.

- «*Goigs a la Mare de Déu del Viver* (Argentona)». Partitura manuscrita. Mataró 1952.

- *Goigs de sant Jordi de Moller* (Balaguer). Lletra i música de Joan Roig i Riasol[28].

- «*Himne del Quinari*». Partitura manuscrita. Mataró.

- «*Ildur*. Obra en tres actes». Partitura manuscrita. Mataró 1946.

- «*La nineta puntaire*». Sardana. Partitura manuscrita.

- «*La noia de l'Empordà*». Sardana. Partitura manuscrita.

- «*La Ploma*». Lletra de Pere Ferrés, música de Joan Roig. Partitura manuscrita. Olot 1914.

- «*La toia ja marcida*». Amb acompanyament. Partitura impresa.

- «*Lletanies de la Mare de Déu*».

- *Marxa fúnebre*, original del P. Roig, composta amb motiu de l'homenatge que el 10 de març de 1918 tributà la ciutat de Balaguer al P. Pau Gené celebrat en el Teatre Principal[29].

- «*Matinal*». Sardana per a cant i piano. Barcelona, Musical Emporium. Manuscrito de Olot 1914. Partitura impresa.

- «*Matinal*». Sardana per a cant i piano. Lletra de mossèn Jaume Collell; música de Joan Roig. Barcelona Musical Emporium: Vda. de J.M. Llobet (1914). Partitura impresa.

- «*Missa in honorem Scti. Angeli Custodi*. A una voz y con acompañamiento de órgano». Partitura manuscrita. Mataró 1946.

- «*Missa Regina Scholarum Piarum*». A dos cors i tres veus amb acompanyament d'instruments. Mataró (cantada a Calella el 18 juliol 1929)[30].

- «*O Sacrum Convivium*. A cuatro voces mixtas». Partitura manuscrita. Mataró 1942.

- «*Panis Angelicus*. Para tenor o soprano con acompañamiento de órgano y cuarteto de cuerda». Partitura manuscrita. Mataró 1942.

- «*Passió*. A voces con acompañamiento». Partitura manuscrita. Mataró.

- «Respostes solemnes de la Missa a tres veus». Partitura manuscrita.

- «*Roca negra*», sarsuela en tres actes composta per a la Congregació Mariana creada pel P. Joan Arimon. Lletra i música del P. Roig[31].

- «*Sacerdos in aeternum*. A voces con acompañamiento». Partitura manuscrita. 1946.

- «*Salve Montserratina*. A tres voces mixtas». Partitura manuscrita. Mataró.

- «*Salve*. Varias a una y a varias voces». Mataró.

- «*Stabat Mater*». Partitura manuscrita.

- «*Tantum ergo*». Partitura manuscrita. Mataró.

- «*Te Deum*». A cinc veus amb acompanyament d'orgue, violins, violoncel i contrabaix (cantat en la celebració de la primera comunió de 1910)[32].

- «*Trisagi / Trisagio*». Partitura manuscrita. Mataró.

NOTES:

1.- JOAN TRIADÚ, *Memòries d'un segle d'or*. Barcelona: Raval Edicions, SLU, Proa, 2008, p. 87.

2.- El pare rector de la seva comunitat Josep Gual Oromí li dedicà una poesia que es publicà a *La Academia Calasancia* (Barcelona, 3 agost 1905), n. 320; p. 551.

3.- CLAUDI VILÀ PALÀ, *Calella, Colegio Escolapio de los Santos Reyes*. Salamanca 1973, p. 215.

4.- CLAUDI VILÀ PALÀ, *Escuelas Pías de Olot*. Salamanca 1974, p. 326-327.

5.- Conferència publicada a *La Falç* (Balaguer 1 juny 1915), n. 43, p. 3 i en id (1 octubre 1915), n. 47, p. 8.

6.- Aquesta ponència, la publicà amb el títol «Agricultura a l'escola», en el *Butlletí de la Lliga de defensa de l'Arbre Fruiter i Sindicat Agrícola de Moià* (Moià, abril 1920), n. 133, p. 3-4; (maig 1920), n. 134, p. 3-5 i (juny 1920), n. 135, p. 1-3.

7 .- *La Falç* (Balaguer agost 1920), n. 103, p. 3-10. Algunes de les làmines exposades les conservem a l'Arxiu Provincial de l'Escola Pia de Catalunya; també alguna fotografia dels alumnes olotins que ho elaboraren.

8.- *La Falç* (Balaguer, agost 1920), n. 103, p. 13.

9.- Signà els articles amb el pseudònim GIOR, lletres del cognom invertides amb el títol: «Puericultura: concepte d'educació, educació física, educació intel·lectual » (Balaguer juliol 1916), n. 56, p. 7; (agost 1916), n. 57, p. 7; (novembre 1916), n. 80, p. 3-4 i (desembre 1916), n. 61, p. 2-3. Aquests articles els publicàrem a *Tres-cents anys de l'Escola Pia de Balaguer*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999, p. 252-255.

10.- CLAUDI VILÀ PALÀ, *Escuelas Pías de Mataró: su historial pedagógico*. Salamanca, 1972, p. 646.

11.- *Anècdotes, fets i personatges de la Calella antiga*. Narrats per Joan Andreu Gay; transcrits per Lluís Campeny Coll. Calella: Estela, 1978, p. 110.

12.- *Anècdotes, fets i personatges de la Calella antiga*. Narrats per Joan Andreu Gay; transcrits per Lluís Campeny Coll. Calella: Estela, 1978, p. 110.

13.- CLAUDI VILÀ PALÀ, Calella, Colegio Escolapio de los Santos Reyes. Salamanca, 1973, p. 258.

14.- JOAN FLORENSA: *Tres-cents anys de l'Escola Pia de Balaguer*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999, p.183.

15.- *Anècdotes, fets i personatges de la Calella antiga*. Narrats per Joan Andreu Gay; transcrits per Lluís Campeny Coll. Calella: Estela, 1978, p. 14.

16.- *75 anys d'història. Orfeó Balaguerí*. Balaguer: Orfeó Balaguerí, 1995.

17.- CLAUDI VILÀ PALÀ, *Escuelas Pías de Mataró: su historial pedagógico*. Salamanca, 1972, p. 670-671.

18.- JOAN FLORENSA, «La Confraria de la Mare de Déu de Montserrat, establerta a l'església de Santa Anna de Mataró», en *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria* (Mataró, gener 2011), n. 99, p. 27-39.

19.- Himne publicat a la *Guía del Cofrade* (Mataró, abril 1946), n. 17, p. 14.

20.- «Un altre rossinyol (a l'amic En Camil Cava)», en *La Falç* (Balaguer, abril 1920), n. 99, p. 6.

21.- Hem consultat a l'Arxiu municipal de Calella, ja que en els anys d'estada en aquesta població va ser el temps en què es dedicà més a aquests tipus de composicions i ens han testificat que no hi ha més que una sardana que ja coneixíem.

22.- JOSEP CORNUDELLA I OLIVAR, «Any de Jocs Florals en Terres Urgellenques. 1923», en *URTX* (1998), n. 11; p. 179-180.

23.- JAUME LLADÓ I FONT, *Presentació exposició Josep Puig i Cadafalch a casa seva*. Mataró: Agrupació Científico-Excursionista de Mataró, novembre 2001. Text reproduït per FRANCESC MASRIERA I BALLESCÀ: *Jordi Arenas, la sublimacio de l'art*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2006, p. 106.

24.- Publicat en díptic sense peu d'impremta a «La Verneda, 19 de gener del 1954. In memoriam del P. Joan Roig en el quart aniversari del seu traspàs». Un exemplar en APEPC: 08-01 / bossa Roig, Joan. També el reproduí JAUME LLADÓ I FONT: «Fent forat, Esteve Albert i Corp, *in memoriam*», en *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria,* (Mataró, octubre 1996), n. 56, p. 19-26.

25.- Si no s'indica el contrari, les partitures esmentades a continuació es troben a l'Arxiu provincial de l'Escola Pia de Catalunya, en el fons musical.

26.- Segons CARLES RIERA VINYES, *Diccionari d'autors de sardanes*, SOM, Revista de Cultura Popular de Catalunya, p. 160.

27.- *Anècdotes, fets i personatges de la Calella antiga*. Narrats per Joan Andreu Gay; transcrits per Lluís Campeny Coll. Calella: Estela, 1978, p. 110.

28.- Segons *La Falç* (Balaguer, desembre 1919), n. 73; p. 4-5.

29.- JOAN FLORENSA, *Tres-cents anys de l'Escola Pia de Balaguer*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999, p. 170.

30.- CLAUDI VILÀ PALÀ, *Calella, Colegio Escolapio de los Santos Reyes*. Salamanca, 1973, p. 222.

31.- CLAUDI VILÀ PALÀ, *Calella, Colegio Escolapio de los Santos Reyes*. Salamanca, 1973, p. 258.

32.- CLAUDI VILÀ PALÀ, *Calella, Colegio Escolapio de los Santos Reyes*. Salamanca, 1973, p. 228-229.

La imatge de Sant Josep Oriol que avui es venera a Santa Maria pertanyia a un antic altar construït l'any 1828 i destruït l'any 1936. Héctor López, membre del Museu Arxiu, repassa la vinculació del Sant amb Mataró, documenta els personatges que amb les seves deixes van promoure l'erecció de l'altar i parla del procés constructiu del retaule i l'escultura central en base a l'estudi del llibre d'actes de la Junta d'Obra. La talla del Sant va sobreviure a la destrucció de 1936 gràcies, probablement, a una creença errònia que atribuïa la seva realització a Damià Campeny.

L'ALTAR DE SANT JOSEP ORIOL A L'ESGLÉSIA DE SANTA MARIA DE MATARÓ

SANT JOSEP ORIOL I MATARÓ

Josep Oriol i Bogunyà, conegut com a Sant Josep Oriol, nasqué a Barcelona el 23 de novembre de 1650 i morí a la mateixa ciutat el 23 de març de 1702. Escolà de Santa Maria del Mar, estudià a la Universitat de Barcelona, obtingué el títol de Doctor en Teologia l'1 d'agost de 1674. Ordenat prevere el 30 de maig de 1676, va cantar la seva primera missa a l'església de Canet de Mar, el 29 de juny del mateix any. El 1686 anà en pelegrinatge a Roma fent de captaire i el papa Innocenci XI li donà el benefici de l'altar de sant Lleonard a l'església del Pi de Barcelona, on exercí el ministeri en tornar d'Itàlia. Des del primer moment, cada final de mes, quan cobrava el que li corresponia del benefici, els pobres ja l'esperaven a la porta i ell els ho repartia gairebé tot. Aquesta generositat i la seva austeritat, el portarien a ésser conegut com el *Doctor Pa i Aigua*.

Personatge popular i carismàtic, va ser molt apreciat pels seus contemporanis. Se li atribuïen poders profètics, miraculosos i curatius, en especial durant els quatre darrers anys de la seva vida. Va ser beatificat per Pius VII el 5 de setembre de 1806 i no va ser canonitzat fins cent anys després, el 20 de maig de 1909, pel papa Pius X.

Mataró va tenir una estreta relació amb el sant barceloní Josep Oriol. Una prova d'aquesta relació són uns breus apunts anònims conservats al Museu Arxiu de Santa Maria. En ells, l'autor ens parla sobre diferents episodis vinculats amb el Sant mentre s'estava a la ciutat. Així, s'esmenta que «dit beato invocant á la Stima Trinitat había obrat un miracle al carrer Nou de Mataró». Aquest mateix autor també es meravella en recordar com el mateix Josep Oriol va acceptar «á casa de Serra, carrer de Barcelona» d'una criatura un peixet, «y que'l beato lo acceptá, á pesar de que era en la época de sa vida que no menjaba ni carn ni peix».[1]

D'aquesta relació, també se'n parla en una obra apareguda recentment sobre els músics Milans de Canet. En la mateixa s'esmenta que «a part de les famílies Milans de Canet de Mar i d'Arbúcies, sant Josep Oriol va visitar també la família Laverni de Mataró».[2] De l'estreta vinculació del Sant amb Mataró, en parla amb detall Antoni Martí Coll en una comunicació de la *XXII Sessió d'Estudis Mataronins.*[3] Segons aquest historiador, sembla que la preferència del Sant per venir a Mataró obeiria al fet d'haver tingut la seva mare de llet, Catalina, esposa del mataroní Antoni Bruguera, com a segona mare. També a la circumstància d'haver estat amic íntim del jove, també mataroní, Joan Bruguera.

D'altra banda, la relació quasi familiar del Sant amb els Laverni del carrer de Barcelona venia d'abans de cantar missa, de quan era estudiant. El Sant es va hostatjar diverses vegades a casa d'Esteve Laverni, botiguer de teles. Segons Martí, aquesta amistat tindria el seu origen en el fet que l'esposa de Laverni era parenta dels Bruguera i també en el tracte de caràcter espiritual del Sant mantingut amb Catalina i Josepa, filles de Laverni.

ELS BENEFACTORS DEL RETAULE

Amb aquests antecedents, no ens ha d'estranyar que sant Josep Oriol tingués a l'església de Santa Maria de Mataró un retaule propi. És gràcies a dos mataronins que visqueren a cavall dels segles XVIII i XIX que es dugué a terme la seva construcció.

El primer d'aquests mataronins fou batejat el 17 de juliol de 1711 per Sebastià Roig amb el nom de «Mariano, Bonaventura, Aleix, Joan, Francisco y Fausto, fill llegitim y natural de Joan Pou, mercader, y de Maria muller sua».[4] Es tracta de Mariano Pou, fill de Joan Pou i Ribau, adroguer i mercader.

El dia 10 de gener de 1757 s'obria a la catedral de Barcelona el concurs per a escollir un nou canonge penitencier a causa de la mort de l'últim ostentador d'aquest càrrec, Josep Thomas Bessa. Al mes següent s'establia que el concurs s'iniciaria el dia 18 d'abril, i que seria finit el 26 de maig del mateix any. El 3 de maig trobem que: «… y foren senyalats los Senyors Doctors en Cànons Mariano Pou y Anton Martines …». Aquest és el primer cop que trobem esmentat Mariano Pou com a opositor al càrrec de canonge penitencier.

Més endavant trobem una relació de tots els opositors a aquest càrrec. Referent a Mariano Pou trobem el següent: «Lo reverend Senyor Mariano Pou, prebere, de la ciutat de Mataró, Doctor en Sagrats Cànons, Vicari General què fou en lo bisbat de Girona y actual Visitador General del mateix Bisbat; de edat de 45 anys y 8 mesos, tal com apareix de la fe de son Baptisme celebrat en la parroquial Iglesia de Santa Maria de Mataró als 17 de juliol de 1711, y del grau de Doctor en Cànons a ell concedit per la universitat de Cervera segons consta ab privilegi als 12 de maig de 1737».

Aquest concurs es considerà tancat el dia 26 de maig, es feren les votacions quatre dies després, el 30 de maig. «Inmediatament haventsen eixit fora lo Subsindich y tancat lo cancell de la aula capitular se ha passat al primer escrutini. [...] Lo Senyor Bisbe ha tret de la capsa las Cedulas bonas, las ha contadas, se han trobat 20, que tants són los vocals, ha llegit ab alta veu cada una de las Cedulas y se ha trobat tenin 10 vots lo Doctor Mariano Pou». No obstant això, es va fer una segona votació, en la qual el Doctor Mariano Pou obtingué 14 vots, resultant que «lo Senyor Bisbe a manat anaren a buscar al Doctor Mariano Pou, y li participà lo Senyor Bisbe y Molt Ilustre Capítol lo havia anomenat son Canonge penitencier».[5]

En el seu testament, publicat pel notari barceloní Joseph Franscisco Mas i Vidal el 12 de novembre de 1797, Mariano Pou deixà escrit el següent:

> «Lo sobrant de mos bens se deposita en la Caixa del M. Y. Capitol o bé en la Yglesia Parroquial de Mataró, perque quant vinga lo cas de la Beatificació del venerable Dn Joseph Oriol se depositen mil lliuras per la construcció de un retaule per la veneració de dit venerable en la referida Yglesia Parroquial de Mataró, posant en ell com à objecte principal sa Ymatge, y en lo remate de dit altar la de St Vicens Paül que tinch en lo oratori de una casa».[6]

Podríem dir que el canonge Pou féu aquesta deixa amb gran visió de futur, ja que, com s'ha dit anteriorment, la beatificació de Josep Oriol es fèu l'any 1806, nou anys després que Pou establís aquesta clàusula en el seu testament.

Tanmateix, les obres per a la construcció d'aquest retaule serien acabades de pagar per un nebot del canonge Pou. Aquest nebot era fill de Pere Màrtir Pou, germà de Mariano Pou, i de Josepha Ramis i de Milans, filla de Sant Celoni, i duia per nom el mateix que el seu oncle, és a dir, Marià.

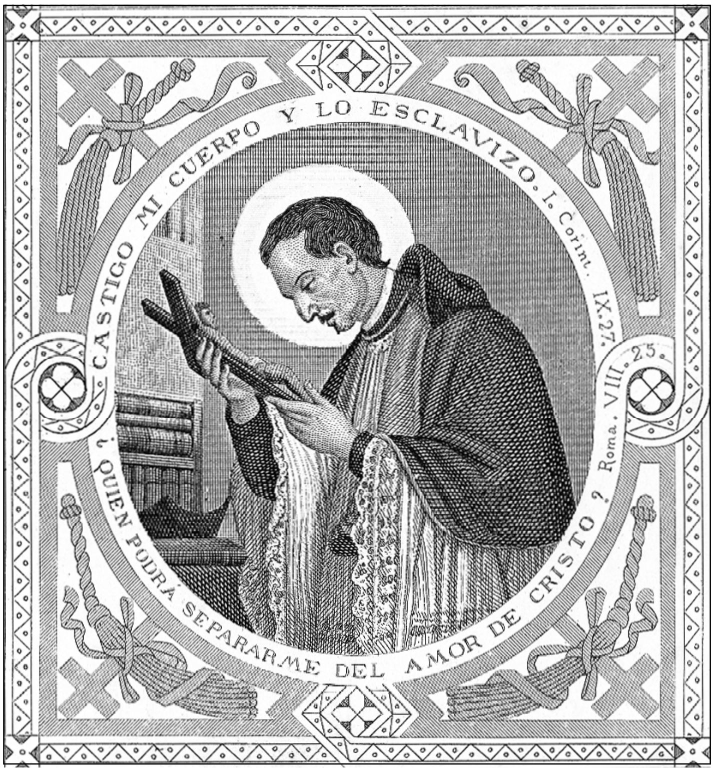
Aquest Marià Pou tingué una destacada participació durant la Guerra del Francès. Així ho expliquen Eloi Beulas i Albert Dresaire en l'obra *La guerra del Francès a Mataró (1808-1814)*[7]. Marià Pou participà de forma activa en l'aixecament contra les tropes franceses establertes a Mataró, juntament amb Domènec de Caralt i Pau Peramàs. Després d'aquesta revolta, Marià Pou fou nomenat comandant del cordó defensiu establert a Montgat. Per la seva participació en aquests fets, la casa de Pou fou cremada el dia 14 de febrer del 1809.

Marià Pou i Ramis apareix també esmentat en l'obra de Raimundo Ferrer *Barcelona cautiva, ó sea, diario exacto de lo que ocurrió en la misma ciudad mientras la oprimieron los franceses*, publicada l'any 1815. En ella, s'esmenta la participació de Marià Pou, juntament amb 300 homes de «los Tercios de Mataró»[8], en el setge a Santa Coloma de Farners. És durant aquesta acció de guerra quan Pou escriu el seu testament, datat a 6 de febrer de 1809, un fragment del qual transcrivim:

> «Quiero y es mi voluntad que si por falta de dinero y bienes propios de mi difunto tío, Don Mariano Pou, no se ha podido dar cumplimiento a lo que dicho mi tío dispone en su último testamento, que entregó al escribano del Ilustre Cabildo de la Santa Yglesia de Barcelona, mis bienes suplen lo que falta para el cumplimiento de su última voluntad, y en caso de tener los testamentarios del expresado mi tío dinero suficiente para dicho cumplimiento, quiero que la manda que con aquel hace mi expresado tío de mil libras catalanas para un retablo, verificándose la beatificación del entonces venerable Oriol, se mejore con quinientas libras catalanas, pagadas de mis bienes».

A part de fer aquesta deixa, també estableix com havia de ser el seu enterrament, igual que el lloc on havia de ser enterrat:

> «Quiero que este sea amortajado con mi propio uniforme é insignias militares que me corresponda, y un escapulario de la Virgen Santíssima en el misterio de su Purísima Concepción por mi particular devoción a este misterio; y sea sepultado en una capilla que se fabrique bajo el título del expresado misterio en el lugar dicho la Murmuria (*sic*) en la ciudad de Mataró, ó bien en otro camposanto que destina la Policia de la expresada ciudad dentro de su jurisdicción. Queriendo que la capilla tenga todo aquel decoro que se merece un lugar donde se celebra el Santo Sacrificio de la Misa. Es mi voluntad que no se permita dentro de aquella sepultura alguna, y la mía, ya sea en el suelo, ya en la pared, cómo vulgarmente dicho *nitxo*, se fabricará, si es en el suelo al entrar a la capilla a la parte exterior, y si es en la pared a uno de los dos lados exteriores a la entrada de la capilla. La loza que cubra mis huesos o cenizas quiero que contenga esta inscripción: *Hombre libre, si te paras, atiende que esta loza cubre las cenizas de un patriota que nació, vivió y murió español. Si eres Christiano, reza por él*».[9]

Imatge de sant Josep Oriol. Estampa de 1880. Autor A. Rigalt. Impressor: J. Nicolau S.C.
MASMM. Esg.2. Sant Josep Oriol.

Pel que fa al lloc d'enterrament que cita el text (*Murmuria*), podem dir que estava situat en l'espai que avui ocupen els edificis del carrer de Los Álamos, des de l'actual Ronda d'Alfonso X el Savi fins aproximadament la meitat del carrer. A part de l'enterrament dels empestats dels anys 1652 i 1653, els *Llibres d'Òbits* de Santa Maria fan referència a un enterrament fet l'any 1803 —aquesta inscripció deixa constància que, d'una manera o d'una altra, l'indret no era abandonat, sinó que s'utilitzava—. També hi ha registrats els enterraments de l'any1808 de vint-i-cinc dels vint-i-sis morts ocorregudes el dia de Corpus per l'entrada dels francesos. Aquest darrer fet podria denotar, potser, que aquest cementiri només s'utilitzava en casos excepcionals.

La Morberia, o *Murmuria*, s'utilitzà parcialment l'any 1809, i l'any 1810 de manera continuada a partir del 30 d'abril, data en què es prohibí enterrar a les esglésies i als fossars de la ciutat. L'any 1841 consta com a inclòs en una relació de finques propietat de l'Obra de Santa Maria. L'any 1854, el Sr. Gaspar de Borràs, propietari de la peça de terra veïna, reclamava que se li retornés el terreny que l'any 1814 havia cedit per al cementiri. L'Obra accedeix a la petició; el cementiri era ja abandonat.[10]

Finalment, el testament designa tots els marmessors encarregats de fer-lo complir. I és en aquest punt on criden l'atenció les persones que Marià Pou nomenà com a tals: el seu cosí Joseph Segarra i Ramis, notari de Llavaneres[11]; el seu oncle Don Agustín Ramis de Milans, ardiaca de Calatayud i dignitat de la Santa església de Tarazona, a l'Aragó, i els seus amics Don Agustín de Fivaller i de Brun, degà de la Santa església de Barcelona i tinent diaca general de l'exèrcit, i Don Vicente de Sisternes i de Feliu, cavaller de la Real i distinguida Orden de Carlos III.

Com podem observar, Marià Pou estava molt ben relacionat a través dels seus parents i amics. I això no ens ha de resultar estrany, tenint en compte que ell era coronel de l'exèrcit, agregat al Regimiento de Infantería de Línea del Infante Don Carlos[12], a més de ser cavaller de la Real y Militar Orden de San Fernando.

Aquest testament fou fet públic el dia 2 de gener de l'any 1820 a Sant Andreu de Llavaneres per José Segarra y Ramis, després d'haver rebut comunicació per part dels administradors de l'hospital de Mataró, don Joan Baró i de Voltà i don Gaspar Simón, de la defunció, a Madrid, del seu cosí Marià Pou i Ramis.

EL PROCÉS DE CONSTRUCCIÓ DEL RETAULE

La primera referència que es conserva de la construcció del retaule dedicat a sant Josep Oriol és del 21 de desembre de 1826, quan la Junta d'Obra de Santa Maria de Mataró va acordar mantenir una reunió en la qual don Joan Baró presentaria el projecte per a la seva construcció[13]. La següent entrada que consta és del dia 29 de desembre del mateix any, i es diu que Joan Baró, actuant com a representant dels marmessors del testament de Marià Pou, informà a la Junta d'Obra del dipòsit de 1.000 lliures per a la realització d'un altar dedicat a l'aleshores beat Josep Oriol. A més, Esteve Margenat, fuster de la ciutat, presentà el projecte per a la construcció d'aquest retaule.

En la següent reunió de la Junta d'Obra en que es tractà el tema de la construcció de l'altar, el 22 de gener de 1827, es va acordar el pagament de 300 lliures (d'un total de 500 lliures compromeses) al fuster Esteve Margenat, suma a treure de les deixes fetes per oncle i nebot. S'especifica també que aquest altar seria fet amb fusta «de alba» i sobre un paviment de pedra, supervisat pel propi Margenat. També s'esmenta el disseny de l'altar, encarregat de nou a Margenat. Quant a la finalització de l'obra, el mateix fuster es comprometia a tenir enllestit la meitat de l'altar per a la festa de les santes Juliana i Semproniana, i a tenir-lo tot fet per a la festa de Tots Sants de l'any 1827.

Finalment, la Junta d'Obra deixava en mans d'Esteve Margenat posar-se d'acord amb l'escultor mataroní Damià Campeny per a la realització de la imatge central del beat Josep Oriol, tenint en compte que el cost dels treballs de l'encàrrec no podia sobrepassar les 200 lliures. Però Damià Campeny no seria l'autor de la talla del beat. Sabem que l'any 1827, quan l'escultura va començar a executar-se, Campeny es trobava a la Real Academia de San Fernando, a Madrid, ciutat on l'artista residí fins a principis de la dècada dels anys 30 del segle XIX[14]. I d'altra banda, cal suposar que l'encàrrec no va arribar al jove escultor o que devia refusar-lo atesa l'escassa retribució que li reportaria, ja que la Junta d'Obra de Santa Maria, en sessió de 22 de febrer de 1827, resolgué nomenar Joaquim Campllonch com a representant per a contractar els serveis d'un altre escultor: el barceloní Francesc Martí[15]. No queda cap dubte de l'autoria de la imatge perquè el pagament final de les 200 lliures a Martí, tal com veurem, quedà documentat a l'acta de la Junta de 5 d'agost de 1828.

El 14 de maig de 1827, Joaquim Campllonch exposà davant la Junta d'Obra que «tenia los testimonios de que no se havia hecho ningún depósito de los bienes del reverendo Mariano Pou para la construcción del Altar del Beato José Oriol». En la mateixa sessió es va redactar una carta a Juan Baró, en què es demanava «el depósito de 500 libras a favor de esta obra para la construcción del referido altar».

El dia 9 de juny, la Junta d'Obra acordava nomenar Francisco Boter[16] com a interlocutor de Joan Baró per a fer efectiu el pagament de les 500 lliures que demanaven en la sessió esmentada anteriorment. A més, el dia 30 de juny es comunicava a la resta de membres de la Junta que, atès el que Esteve Margenat deia «decía que lo tenia listo [l'altar] y que en su casa iva a riesgo de hecharse aperder», s'enviaria Salvador Cabot a casa de Margenat per a inspeccionar l'altar. Malgrat aquests contratemps, en la sessió de 7 de juliol, la Junta redactava una carta dirigida a Joan Baró amb el següent text:

Escultura de sant Josep Oriol, obra de Francesc Martí, després de ser malmesa l'any 1936.

MASMM. Arxiu d'Imatges. Fons Ferrer i Clariana

> «Muy señor nuestro. Haviendose ya planteado en esta parroquial iglesia el retablo bajo el título del Beato José Oriol, mandado en su testamento por el Ilustrisimo Señor Canónigo Don Mariano Pou, y ratificado posteriormente por su sobrino Don Mariano Pou y Ramis, también en su último testamento, solo falta satisfacer a su constructor Estevan Margenat el resto del ajuste de dicho retablo, que son doscientas libras.
>
> Y teniéndolas usted prontas y a disposición de esta obra según lo ofreció en su último oficio, podrá servirse a entregarlas al mismo Margenat, cobrando de este el correspondiente recibo y servirán a este Albaceazgo a cuenta de la manda que mencionan dichos testamentos».[17]

Però el 9 d'agost tornaven a sorgir els problemes, ja que Mariano Sala, encarregat de daurar el retaule, havia decidit «no tratar más de esta materia hasta tener el dinero que falta". Tot i aquestes estretors econòmiques, la Junta va nomenar el reverend Ramon Soler per a assistir en les compres de l'aixovar necessari per a l'altar.

Un any més tard, ja al 1828, en sessió del 5 d'agost, l'afer es tancava d'aquesta manera:

> «Otro si, haviéndose verificado ya la entrega de tres cientas libras que ha hecho Don Juan Baró como a procurador de los Albaceas del testamento de Don Mariano Pou y Ramis por el cumplimiento de aquellas mil libras que el tío de este otro, Don Mariano Pou presbítero y canónigo de la Santa Iglesia de Barcelona, dejó y legó a esta Parroquial Iglesia, y por consiguiente a la obra como su representante para la construcción de un altar en ella del Beato José Oriol, y atendiendo de hallarse ya construido dicho Altar con su imagen, faltando todavía alguna fornitura para la decencia del mismo, ha resuelto que de las dichas tres cientas libras se provea dicho Altar de todas aquellas cosas indispensables, y que el sobrante se aplique en jaspear y dorar el mencionado altar, poniendo en continuación de esta acordada la inversión total de las mencionadas mil libras».[18]

En aquesta mateixa sessió, Joaquim Campllonch presentava una relació de costos per la construcció i guarniment de l'altar: 500 lliures a Esteve Margenat; 200 lliures a Francisco Martí; 13 lliures, 15 sous i 10 diners a Desiderio Puig (per la col·locació de l'altar); 4 lliures, 2 sous i 6 diners pel trasllat de la imatge; 4 lliures, 12 sous i 8 diners per la compra de roba per a l'altar; 23 lliures i 6 sous per la compra de 6 canelobres platejats; 7 lliures i 10 sous per 4 gerros platejats; 3 lliures pel dipòsit d'oli; 10 lliures i 10 sous pel platejat de les sacres i reliquiaris; 4 lliures i 10 sous per una caixa per l'oli i per les sacres; 3 lliures i 15 sous per una làmpada; 3 lliures i 13 sous per uns llençols; 30 lliures per unes palmatòries daurades; 1 lliura, 17 sous i 6 diners per 2 canelobres petits; 2 lliures i 5 sous per un vel per a cobrir el Santíssim durant la Setmana Santa; 207 lliures i 14 sous a José Casabó, per daurar i jaspiar l'altar.

Un cop enllestida l'obra, l'altar es va situar al lateral dret de la capella del Sant Crist, on actualment hi ha el portal Nou, on hi va estar fins a l'any 1936.

L'ATRIBUCIÓ DE LA IMATGE A DAMIÀ CAMPENY

El dia 9 de maig de 1925, en un article signat per Francesc Cabanyes al *Diari de Mataró*, podem llegir una crònica amb les dades sobre el procés de construcció del retaule, extretes del llibre de la Junta d'Obra, coincidents en tot amb el que acabem d'escriure, excepte en un punt: Cabanyes no descarta que fos Campeny l'escultor de la imatge central del Sant:

> «Sempre que s'ha parlat de les obres del gran escultor mataroní en Damià Campeny s'ha parlat del Sant Jaume de l'Hospital i del Sant Vicenç de Paül en l'església de Sant Joan i Sant Josep; aquestes són les que hom recorda en nostra ciutat, i que han quedat degudament conservades, apart de moltes altres que es guarden en diferents indrets de Catalunya. I sobre de tot a la nostra capital, Barcelona; més en cercar dades per a un pròxim treball, entre les moltes dades, n'hi trobo una de curiosa, com és la de l'escultura de Sant Josep Oriol que es troba en l'altar dedicat a aquest Sant en l'església parroquial de Santa Maria de nostra ciutat, en un raconet de dit temple, ple de modèstia, com si la estela de santedat i modèstia, que ens llega el sant barceloní, encara anés perdurant, i perdurés en tot quant devia servir per a exaltar-lo».
>
> [...]
>
> «En el mateix acte es troba escrit i firmat per M. Miquel Tuñí, vicari, i pels obrers Joaquim Maria Campllonch, Onofre Sala, Josep Ignasi Jonullà, Ramón Soler, Pvr., que feia de Secretari, i Esteve Margenat, fuster encarregat de la construcció de l'altar, el següent encàrrec: «También se dejó a cargo de dicho Margenat el entenderse con el escultor Campeny para la formación de la imágen del Beato José Oriol con tal que su valor no exceda las doscientas libras catalanas».
>
> [...]
>
> «Acabat del tot l'altar pel fuster Esteve Margenat i com aquest temés que tenint-lo a casa seva es pogués malmetre s'encarregà al fuster de la parròquia En Salvador Cabot que veiés si estava en les condicions acordades per la Junta d'Obra, i cas d'ésser així, fos muntat tot seguit en son lloc; cap més dada he pogut

aconseguir; malgrat haver llegit totes les dificultats que es presentaren per aportar avant dita obra, no he vist, que es desistís de tractar amb en Campeny per a la construcció de la Imatge del Sant Barceloní».

Francesc Cabanyes fou, segurament, el primer a atribuir la construcció de la imatge del beat Josep Oriol a l'escultor Damià Campeny. Una atribució errònia que, molt probablement, és la raó per la qual la talla es va salvar de la destrucció massiva esdevinguda amb l'esclat de la Guerra Civil. Els braços tallats és el desperfecte més visible que va patir l'escultura. Carlos Cid Priego és contundent quan afirma que «Hay que borrar esta escultura de la producción de Campeny» lamentant que a Mataró «...no han faltado exageradas alabanzas, producto de la admiración al artista y del amor local más que de la objetividad».[19]

L'altar de Sant Desideri, amb la imatge central de Sant Josep Oriol. Santa Maria de Mataró, 1955.

MASMM. Arxiu d'Imatges, Fons Ferrer i Clariana.

LA RECONSTRUCCIÓ DEL RETAULE

En els primers anys de la postguerra, s'iniciaren les obres per a la restauració del temple de Santa Maria, inclòs l'altar de Sant Josep Oriol. Amb motiu de captar diners per a la seva reconstrucció, hom dirigí la següent carta a la feligresia amb data 31 d'agost de 1946:

> «Distinguido Sr. Esta Administración de la Capilla de San Desiderio, ha creído no podía demorar por más tiempo la terminación de las obras de restauración de la mencionada Capilla y a tal fin ha emprendido confiando en Dios la ardua tarea de llevarlas a cabo. El plan en ejecución es el embaldosado con piedra de Figueras y la instalación de un retablo de estilo renacimiento construido aprovechando los fragmentos del retablo destruido, y en el que figuran cinco hornacinas siendo dedicada la central a la imagen de San José Oriol, salvada de la destrucción de 1936 y atribuida al genio de Damián Campeny, escultor mataronés del siglo XVIII»
>
> [...]
>
> «Confiando en los religiosos sentimientos de V. y conociéndole amador de las tradiciones locales, nos hemos permitido la libertad de pedirle su cooperación económica a esta Obra, que no dudamos contribuirá a la restauración general de la Basílica de Santa Maria siendo a la vez exponente de piedad y arte. [Firman] Mariano Ribas Bertrán, Luis Ferrer Clariana, Juan Rovira Genis, Santiago Martínez Canellas».[20]

Finalment, es van presentar dos pressupostos, el primer el 22 de setembre de 1946, fou presentat per Lluís Banchs, fuster, per un valor total de 6.700'55 pessetes. Aquest primer pressupost era exclusivament per al bastiment del nou altar. L'altre pressupost fou presentat el 10 de desembre de 1946, per un valor total de 2.964 pessetes i presentat per Pere Fabrés, el qual detalla el següent:

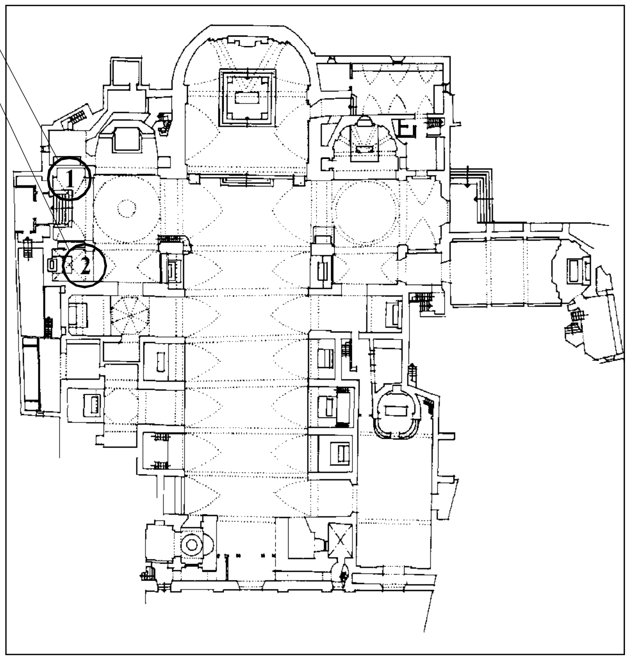
> «Se enyesará y alijará dicho altar, preparándolo para dorarlo con oro imitación en todas sus partes talladas y molduras. Todas las partes lisas se prepararán e imitarán a mármoles de varios tonos y embarnizados. El fondo del camaril de San José Oriol y cuatro camariles restantes se decorarán con despiezo policromo. Se dará un patinado general a todo el altar. La puerta lateral se preparara imitando a mármoles y los medios boceles de radios».[21]

Rafael Soler, en parlar de la cronologia de les intervencions fetes a Santa Maria en plena postguerra, situa l'acabament de l'altar renovat i la inauguració pertinent a l'any 1948:

> «Es completa el retaule de Sant Desideri amb la col·locació de la imatge del sant, obrada per Jordi Arenas i Clavell. El retaule es va construir d'acord amb el projecte de Marià Ribas i Bertran, utilitzant fragments conservats dels retaules

1 - Emplaçament de l'altar de sant Josep Oriol entre 1828 i 1936

2 - Emplaçament de l'altar de sant Josep Oriol a partir de 1948

destruïts el 1936. La nova talla, va fer-la Josep Castellà i Nunell, i l'obra de fusteria Lluís Banchs. El retaule és presidit per la imatge de sant Josep Oriol, de l'escultor Francesc Martí, que abans s'havia atribuït a Damià Campeny, que fou el seu mestre».[22]

Un cop finalitzades les obres de reconstrucció de l'altar, aquest s'instal·là a l'antiga capella de Sant Desideri, situada avui a l'ala dreta del portal Nou. La imatge de sant Josep Oriol, una talla policromada de mida propera al natural, obra de Francesc Martí, ocupa la posició central. És l´únic element artístic que perviu de la primera capella dedicada al Sant, construïda gràcies a la deixa de Mariano Pou, eclesiàstic, i el seu nebot Marià Pou, militar.

Héctor López Silva

NOTES:

1.- MUSEU ARXIU DE SANTA MARIA DE MATARÓ (=MASMM). ESG 2. Documentació Sant Josep Oriol, «Notes sobre lo Beato Oriol».

2.- Josep Maria Gregori i Cifré, *La nissaga canetenca dels músics Milans i la seva relació amb Sant Josep Oriol*; Edicions Els 2 Pins, Canet de Mar, 2014, p. 86.

3.- Antoni Martí Coll, «Dades de la casa i dels seus successius propietaris on s'estava Sant Josep Oriol quan anava a Mataró», *XXII Sessió d'Estudis Mataronins*. (Mataró, 2006), p. 115-123.

4.- MASMM. ESG 4. Llibre de baptismes 10, p. 207.

5.- Tota la informació referent a aquesta elecció ha estat extreta de la sèrie «Resolucions Capitulars» de l'Arxiu de la Catedral de Barcelona, concretament del llibre que abarca des de maig de 1754 fins l'abril de 1758.

6.- MASMM. Notarial 2.1/1. Notari Joseph Francisco Mas Vidal. 1797.

7.- Eloi Beulas; Albert Dresaire, *La guerra del Francès a Mataró (1808-1814)*. Col·lecció Caps de Bou, núm. 13. Patronat Municipal de Cultura de Mataró i Editorial Altafulla, 1989.

8.- Raimundo Ferrer, *Barcelona cautiva, ó sea, diario exacto de lo que ocurrió en la misma ciudad mientras la oprimieron los franceses,* Barcelona, 1815; p. 162.

9.- ARXIU MUNICIPAL DE MATARÓ (=AMM). Manual del notari Josep Segarra Ramis (1801-1837), 6 de febrer de 1809.

10.- Manel Salicrú i Puig, «Els cementiris de Mataró», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria,* núm. 13 (abril, 1982), p. 18-33.

11.- La relació dels Segarra amb la notaria de Llavaneres és la d'una nissaga, ja que foren pare, fill i nét els ostentadors de la notaria a finals del segle XVIII i començaments del XIX.

12.- Regiment de l'exèrcit espanyol creat l'any 1808, essent el seu primer cap el coronel Don Vicente Amat. Aquest regiment fou distingit amb el títol de «Benemérito de la Patria en grado heróico y eminente» per la seva participació en el segon setge de Barcelona. Alfonso de Ceballos-Escalera y Gila; José Lúis Isabel Sanchez; Lúis de Cevallos-Escalera y Gila, *La Real y Militar Orden de San Fernando*, Palafox y Perezuela, (Madrid, 2003).

13.- MASMM. ESG 1. Llibre de Resolucions de l'Obra. 21 de desembre de 1826.

14.- Carlos Cid Priego, *La vida y la obra del escultor neoclásico catalán Damià Campeny i Estrany*. Caixa Laietana i Biblioteca de Catalunya. Barcelona, 1998, p. 304.

15.- L'única dada que hem pogut trobar sobre aquest escultor és que l'any 1797 tenia 20 anys i havia guanyat el primer premi en un concurs organitzat per l'Escola de la Llotja. Aquesta informació s'ha extret de «*Continuación de las Actas de la Escuela Gratuita de Nobles Artes erigida con real aprobación en la Casa Lonja de Barcelona*».

16.- Regidor de l'Ajuntament de Mataró i membre de la Junta d'Obra.

17.- MASMM. ESG 1. Llibre de Resolucions de l'Obra. 7 de juliol de 1827.

18.- MASMM. ESG 1. Llibre de Resolucions de l'Obra. 5 d'agost de 1827.

19.- Cid Priego, *La vida y la obra*, p. 305.

20.- MASMM. ESG 2. Documentació sobre Sant Josep Oriol.

21.- MASMM. ESG 2. Administració de Sant Desideri.

22.- Rafael Soler Fonrodona, «Cronologia de les intervencions fetes a Santa Maria entre els anys 1939 i 1978». *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria,* núm.93, (febrer, 2009), p. 35-38.

DOCUMENTACIÓ

En la documentació del Sr. Ramon Salas, que els seus hereus donaren al Museu Arxiu, hi figura un treball amb el títol *La Impremta a Mataró*, la primera part del qual es va publicar a *Fulls 111*. Ramon Salas i Oliveras (1891-1982) devia redactar aquest escrit a l'entorn de 1965.

Bon coneixedor de l'ofici d'impressor, documenta, en aquesta segona part, impremtes tan importants com la de Felicià Horta, la de Pere Vilà, o Gràfica Fides. Precisa informacions sobre la maquinària, els sistemes d'impressió, els treballadors i les publicacions que sorgiren de cada taller. La tercera i última part d'aquest treball es publicarà pròximament a *Fulls*.

Manel Salicrú i Puig va deixar redactades les notes que figuren al final del text.

LA IMPREMTA A MATARÓ

– II –

IMPREMTA D'ANNA ABADAL

Gairebé arran de la mort de l'impressor Abadal i Casalins, la més gran de les seves filles va establir una impremta al carrer de Sant Josep, núm. 34. En ella s'imprimia el 1879 el periódic *El Clamor de la Marina*, que primerament portava el següent peu d'impremta: «Imp. de *El Clamor de la Marina* – S. José, 34», i que al cap de poques setmanes va ésser canviat per aquest altre «Tipografía de Anita Abadal, a cargo de J. Escobet,- S. José, 34». L'Escobet, com s'ha manifestat en un capítol anterior, era el marit de la senyora Abadal.

En aquesta impremta, s'hi varen imprimir diversos periòdics com *El anunciador* el 1879, *La Verdad*, el 1880, *El Ideal Moderno*, el 1881, i *El Nuevo Ideal*, el 1883.

L'any 1886 aquest obrador encara subsistia.

Recordem haver sentit dir, fa ja bastants anys, que el senyor Escobet havia mort a Montevideo, vell i faltat de la vista.

IMPREMTA DE FELICIÀ HORTA I VIVES

En el núm. 77 del periòdic *El Semanario de Mataró*, corresponent al 9 de novembre de l'any 1884, s'hi llegia un anunci que deia així: «Mataroneses: Dentro de breves días quedará abierto y a disposición del público el nuevo taller de Imprenta de Feliciano Horta, calle de Argentona, núm. 31, con sucursal en casa de D. José Lluch, Riera, 64, estando montado dicho taller con todos los adelantos modernos aplicados a este arte, tanto en maquinaria como en caracteres, lo cual permitirá servir al público con la mayor prontitud, elegancia y economía. Este establecimiento podrá ser visitado por el público todo el presente mes de noviembre».

L'anunci, redactat en un estil molt propi de l'esperit vuitcentista, assenyala l'obertura d'un nou obrador tipogràfic, que, a no trigar gaires, dies s'ampliarà amb taller d'enquadernació, segons es constata per un anunci que publica el referit setmanari, en el seu núm. 79, i que diu el que segueix «Julián Gibernau, encuadernador, que habitaba en la calle del Carreró, núm. 18, se ha trasladado a la imprenta de Feliciano Horta, calle de Argentona, núm. 31».

Aquest Julià Gibernau que aquí s'esmenta és el qui havia estat al servei de Pere Vives i Llorens, i que figura, com hem referit anteriorment, en el testament del susdit impressor.

Per dues vegades hem fet ja referència al periòdic *El Semanario de Mataró*, i hem de manifestar que, al cap de dues setmanes més, aquest ja sortia amb el peu d'impremta del nou taller.

Felicià Horta i Vives havia fet l'aprenentatge de l'ofici a l'antiga casa Abadal, de la qual impremta arribà a ésser el regent. Una vegada mort l'impressor Vives, ell va adquirir la impremta que aquest havia tingut establerta al Carreró, la qual va tenir tancada a casa seva, sense funcionar, durant alguns anys. El domicili que hem esmentat era la casa dels seus pares, on el senyor Horta havia nascut, i aquí ens plau, encara que sia una disgressió no massa justificada, ressenyar que al capdavall del gran hort que tenia aquesta casa hi havia un altíssim xiprer, visible des de moltes cases de la rodalia, que havia estat plantat, quan eren petits, pel referit impressor i el seu germà Miquel, prestigiós metge

establert a Barcelona, que adquirí grandíssima anomenada a finals del segle passat i a començament del present segle XX.

Més endavant, quan el senyor Horta va contraure matrimoni, va traslladar el seu domicili particular a la casa del costat, que porta el núm. 29. Com sia que una casa es comunicava amb l'altra, si bé el peu d'impremta va sofrir un petit canvi, el taller pròpiament dit va continuar on era. Des d'aquell moment, l'entrada era per una escala que, llindant amb el cancell de l'habitatge, conduïa a un soterrani on hi havia el despatx i el taller d'enqua-dernació. Travessant un pati i passant a l'hort de la casa del costat, o sia la que porta al núm. 31, s'hi trobava l'obrador, on hi havia les caixes i les màquines. Era una gran nau, amb portes a cada extrem i quatre finestrals enreixats que donaven força claror, i a més se'n rebia molta d'una claraboia que existia a la part alta.

Per a donar una certa visualitat retrospectiva a un lloc de treball que avui dia costa d'imaginar-se, tant per la seva configuració com per l'esperit que el vivificava, i valent-nos del testimoni personal nostre, ens permetem fer notar certs detalls que potser algú trobarà puerils i gens adequats a la finalitat d'aquest treball. Que ens perdonin els qui així ho judiquin, però creguin que un desig irreprimible ens fa ésser poc condescendents amb el seu criteri.

Tornant a la descripció de l'obrador que ens ocupa, hem de dir que aquest local tenia un espaiós pati al davant, ombrejat per un vell noguer; arbres fruiters a un costat i una horta feixada i regable a la part sud. Comprendrà molt bé la situació que aquí es descriu aquell qui conegui l'extensió d'aquells horts, sobretot en la part baixa de l'esmentat carrer, en el tros comprès des de la Muralla del Tigre fins gairebé al seu final.

El referit taller estava enllumenat per gas. En ell hi havia una màquina plana, una minerva i una premsa. Aquesta era originària de la casa Didot, de París, i, en ella, hi havia una placa de llautó on constava que era la primera de la seva classe que havia entrat a Catalunya, i l'any en que això havia succeït, a les primeries del segle XIX. La màquina plana era una Marinoni, què va ésser la primera que va tenir Mataró. En aquell obrador, no s'hi va treballar mai amb força motriu. La minerva funcionava a pedal, i la màquina plana tenia un gran volant amb una maneta recoberta amb un canó tubular de fusta que servia perquè el rodador posés en funcionament la màquina. Així es feien el tiratges. Quan aquests eren de poca durada, rodaven el volant els propis operaris, fent-ho per parelles; però si es tractava de tiratges llargs es buscaven rodadors. I aquí ens cal dir que potser mereix paràgraf a part parlar d'algun d'aquests rodadors, cosa que farem després de dedicar unes ratlles al personal de la casa amb qui coincidí en el treball l'autor d'aquesta monografia.

Hi havia un operari que era un home d'aquells que, com se sol dir, no arriben a més. Perquè pogués compondre, calia donar-li original imprès o de lletra manuscrita ben clara, i assenyalem aquest detall perquè aleshores no s'escrivia a màquina com en el dia d'avui. Aquest individu feia de rodador, portava paquets, escombrava, és a dir, era una mena d'aprenent vitalici, malgrat ésser un home fet. I ara que parlem d'ell, creiem que no serà una nota sobrera fer constar aquí que aquest obrer en aquell temps –ens referim a l'any 1904 i successius- guanyava 14 pessetes a la setmana i amb aquest sou vivia de la manera que direm; menjava en una casa de dispeses que hi havia al camí Ral, en la part que s'anomenava carrer de la Mercè o Cases Noves, que en deien ca la Tarona, on pagava 11 pessetes a la setmana, tenint en compte que amb aquest preu s'hi comprenia esmorzar, dinar i sopar. Li quedaven 3 pessetes setmanals, i amb elles podia gastar-ne 5 al mes per a l'abonament d'una habitació en una casa particular, on dormia, i a més li rentaven la roba. Amb la resta podia anar al *cinematògrafo*, com se'n deia aleshores, que valia 10 cèntims l'entrada general, i a alguna sessió de teatre d'aquelles que llavors costaven 35 o 50 cèntims.

Un altre operari de la casa tenia un defecte físic, que molts dels qui el sofreixen acostumen a passar per persones gracioses. I ell ho era de debò. Tant d'aquest com dels altres, preferim callar els noms, ja que l'anonimat permet dir algunes coses amb més claredat. Era un catalanista militant; durant molts anys va ésser el corresponsal administratiu de la *Il·lustració Catalana*, l'excel·lent revista que auspiciava i dirigia el poeta Francesc Matheu, descendent de la nostra ciutat. Professionalment, feia d'enquadernador i de caixista.

Un altre dels caixistes de la impremta Horta era un afeccionat al teatre que bé podia ésser considerat com un notable actor còmic, a qui s'havien fet diverses propostes per a passar-se al professionalisme. Tenia idees republicanes, potser per a congraciar-se amb el seu oncle, molt conegut a Mataró per haver sustentat durant tota la vida les doctrines federals de Pi i Margall.

Altre caixista era un jove molt amic d'alternar amb persones de classe distingida, i que era l'únic de l'obrador que treballava amb el cap descobert, ja que tots els altres operaris portaven la gorra posada durant tot el dia, cosa que pot dir-se que era general en aquell temps. Militava a la Comunió Carlista, en la qual havia ostentat càrrecs.

En l'obrador del qual parlem no hi havia encarregat pròpiament dit, i actuava de tal un caixista, que podia considerar-se el fadrí major, com se solia dir. Era canetenc, molt enamorat del seu poble i de tota la comarca del Maresme. Podia ésser tingut per un catalanista platònic, i havia actuat en companyies teatrals d'afeccionats, fent també de consueta o apuntador.

De minervista i maquinista hi havia un home, fill de Barcelona, dels barris de Sant Pere, com ell feia constar amb un cert orgull. Pertanyia al partit socialista, hi havia ocupat càrrecs, i escrit cròniques per a periòdics de la seva ideologia. Com gairebé tots els altres, era persona il·lustrada. Ell deia que era deista, però ens consta positivament que la seva esposa, d'acord amb ell, havia portat ciris a Santa Llúcia en moments que l'afectava una afecció a la vista, i consti que no esmentem aquest fet com a retret. S'havia distingit molt en els temps del mutualisme i del cooperativisme.

Com es pot notar, el personal de la impremta Horta estava constituït per un veritable mosaic quant a idees polítiques. Amb tot, cal tenir en compte que totes aquelles persones eren prou educades per a no deixar de congeniar i mantenir entre elles una cordial relació d'amistat, que es continuava fora de l'esfera professional.

Parlant d'un dels operaris, hem assenyalat quin era el seu guany, i volem aclarir que essent una excepció quant al sou d'un fadrí, no es cregui que llavors les setmanades eren gaire quantioses, ja que hi havia molts obrers casats que guanyaven 18 o 20 pessetes. I tingui's en compte que es treballaven dotze hores diàries, inclosos els dissabtes. Nosaltres hem de recordar que, en començar el nostre període d'aprenentatge, no vàrem guanyar res durant mig any.

Sense passar més endavant en la descripció i consideracions que venim fent sobre la impremta de la qual ens ocupem en aquest capítol, volem fer un aclarariment que creiem de justícia. L'obrador tipogràfic, era conegut per ca l'Horta, quan el seu propietari era qui el va fundar, però va ésser conegut amb el mateix nom quan va ésser un altre el seu possessor. I és per això que nosaltres, en fer referència a l'esmentat taller, parlem d'ell com si la seva existència s'hagués desenvolupat en un sol període, cosa que en molts aspectes pot considerar-se com un fet real.

Tal com hem indicat anteriorment, direm quelcom d'alguns rodadors, que feien anar la màquina plana. Acostumaven a ésser obrers sense treball, que acceptaven l'ocupació eventual i per hores que se'ls oferia. Era necessària força muscular, però amb més dosi d'enginy. Aquests rodadors, els anaven a contractar al Centre Socialista i la Casa del Poble, o Centre de Classes, com molts l'anomenaven. Feta la petició al cafeter, aquest exposava l'assumpte als desvagats que li semblava. D'entre aquests rodadors, esmentarem la persona d'un que era home de gran corpulència, i que, després d'haver sofert condemna al presidi de Ceuta per la comissió d'un greu delicte, havia format part, durant la guerra de Melilla del 1893, de la cèlebre companyia del capità Ariza. Un altre, que era fill de Gavà, durant els descansos explicava algunes malifetes que li contaren amb el major cinisme alguns penats d'Alhucemas quan ell estava allà i feia guàrdies en aquell penal, en l'època que complia el servei militar. Un dels últims rodadors, era un home dels que poden anomenar-se lletjos sense por d'exagerar, i que en la seva joventut havia format part de la famosa partida republicana del Xic de les Barraquetes. Durant els tiratges no volia que el rellevessin; en tenia prou bevent un glop d'aigua del càntir, feia anar la màquina amb una regularitat pasmosa. I consti que, en el temps que ell actuava, els tiratges eren ben llargs, ja que es feia un batallador setmanari carlí de Barcelona, anomenat *La Trinchera*, del qual es tiraven uns 7.000 exemplars.

Hem de fer constar aquí que, així com se suposa que Gutenberg, per a començar a imprimir, va utilitzar una premsa de les que serveixen per a esprémer raïms, de la mateixa manera, a ca l'Horta, una d'aquestes premses servia perquè, posats entre cartrons d'aprest certs impresos, rebessin una forta premsada a fi de fer desaparèixer d'ells els efectes de la *pisada* que hi havia deixat el motlle.

De ca l'Horta, en varen sortir llibres molt interessants i ben editats. Un d'ells és el que porta per títol *Estudios Histórico-Arqueológicos sobre Iluro*, notable obra original de l'historiador Josep M. Pellicer i Pagés, autor també d'un altre llibre que sortí del propi obrador tipogràfic, *Santa Maria del Monasterio de Ripoll*, en el qual es fa un estudi del gran cenobi fins al seu mil·lenari.

Varen ésser fets a la mateixa impremta el llibre *Apuntes històricos sobre la provincia de Entre Rios en la República Argentina*, de la qual fou autor el mataroní Antoni Cuyàs i Sampere, i *Breves Nociones de Historia Universal*, del prestigiós escolapi Pare Joan B. Ambrós, també compatrici nostre.

L'any 1904 va sortir de l'obrador que ens ocupa un llibret compost amb lletra cursiva espanyola, la portada del qual deia *Cantares de D. Melchor de Palau, precedidos de un prólogo por D. Manuel Cañete, de la Academia Española*. En el referit llibret hi havia una ratlla on es llegia «Edición de Mataró». El pròleg de l'eximi crític literari anomenat portava la data de 1886, època en què va donar-se a conèixer com a poeta el nostre compatrici Palau.

Com ja hem dit en començar aquest capítol, des de l'any 1884 va imprimir-se a la casa Horta *El Semanario de Mataró*, periòdic en el qual escrivien, entre altres, homes tan notables com el metge Dr. Lluís Viladevall i Malgà, l'advocat Antoni Viada i Viladesau, el capità de la marina mercant Llorens Andreu i Novell, pare del zelós sacerdot mataroní Mn. Josep M. Andreu, passat a millor vida fa pocs anys, i també el poeta i periodista Salvador Llanas i Rabassa, després d'haver-se separat de la maçoneria. Aquest periòdic

havia comptat amb una constant col·laboració de l'eximi mataroní pare Josep Recoder i Annexy, de l'ordre del pares Paüls.

També va imprimir-se en aquest obrador *La Voz del Litoral*, periòdic possibilista, o sia del partit republicà que tenia com a cap Castelar, i en el qual havia exercit el periodisme el qui fou excel·lent ciutadà mataroní Josep Roca i Pineda. Així mateix s'hi tirava *El Bien*, un periòdic que escrivia en molta part el poeta Claudi Omar i Barrera, secretari de l'Ajuntament de Canet de Mar, i que era compost al col·legi que a dita població tenia establert el sacerdot Ferran Roig, renombrat pedagog.

En determinades ocasions, la *Ilustració Catalana* i la *Ilustració Llevantina* també s'havien servit de la impremta a la qual fem referència.

Durant molts anys va imprimir-se a ca l'Horta *La Costa de Llevant*, un periòdic catalanista que representava sortir en tots i cada un dels pobles d'aquesta costa. Entre algun altre, eren els seus principals patrocinadors Josep Alemany i Borrás, de Blanes, Marià Serra i Font, metge de Canet, i el farmacèutic de Vilassar de Mar Pere Almera i Comas. Aquest setmanari portava unes cobertes de color, amb anuncis, i en les seves pàgines interiors figuraven cròniques de cada poble, amb un gravat al·lusiu com a capçalera de secció, gravats els dibuixos dels quals eren deguts al mestre, dibuixant i excel·lent pendolista Flòs i Calcat.

La Costa acostumava a tenir el seu director oficial a Mataró, encara que, a voltes, alguna persona d'altra població firmava els exemplars que s'havien de presentar a l'autoritat, i així anaven a la màquina, firmats en blanc. L'administració d'aquest periòdic va radicar sempre a la pròpia impremta, com passava amb molts altres. S'enviaven els periòdics envoltats per una faixa, a la qual anava escrita l'adreça del subscriptor i s'hi enganxava el segell, que era de ¼ de cèntim en aquell temps. Per tant, era cosa de l'aprenent i també d'algun operari plegar diaris, faixar-los, posar-hi segells i dins d'un sac portar-ho a Correus.

D'aquells dies llunyans recordem els viatges per a portar proves a la censura, ja a l'Ajuntament, o bé al local de la Zona Militar, segons s'haguessin suspès les anomenades garanties constitucionals, o s'hagués decretat l'estat de guerra. Precisament guardem record que, durant la Setmana Tràgica, una nit va haver-hi un intent d'assalt a la Zona, que estava situada al camí Ral, en una casa que venia gairebé enfront del carrer de Sant Francesc de Paula, acte revolucionari que va tenir conseqüències en part tràgiques i en part risibles.

L'any 1908 va imprimir-se a la casa Horta un setmanari carlí que portava per nom *Ressò de l'Avior*, en la redacció del qual eren molt destacats Emili Comas i Rossell i Manuel Majó i Sagol, i entre les col·laboracions notables hi havia la del pare Espiridió Duran, escolapi, que firmava amb el pseudònim Ascanio.

També va imprimir-se en aquella impremta el periòdic nacionalista republicà *Llibertat*, en la redacció del qual preponderaven els senyors Molist i Mora Castellà.

Els obrers que treballaven en aquell obrador tipogràfic, tenien converses interessantíssimes amb alguns visitants de gran categoria intel·lectual, com per exemple Thós i Codina, Pellicer i Pagès, el Dr. Nunell i Mn. Barbena, dos sacerdots mataronins, als quals oirem allà certa conversa a l'entorn de la personalitat de Milà i Fontanals, amb recordances del temps en què eren estudiants. Entre aquelles modestes parets coneguérem el poeta Ramon Masifern, cantor de la sardana, un poc amargat perquè considerava que havia precedit Maragall en la lloança de la dansa catalana i no se li havia fet justícia; allà havíem vist com feien feina periodística els publicistes Pere B. Tarragó i Pere Prat i Gaballí en la propaganda organitzada per a la candidatura solidària pel districte d'Arenys de Mar a favor d'Eduard Calvet i Pintó. Ens allargaríem potser massa si donéssim detallada referència de records personals, però precisament per ésser cosa viscuda ens atrevim a reflectir aspectes que ben segur que eren comuns a altres impremtes, i que el criteri ponderat de qui llegeixi aquestes notes cuidarà de refer en la seva imaginació quan la lectura es refereixi a altres obradors tipogràfics.

El que no volem deixar en oblit és l'ambient que a ca l'Horta es respirava, ambient que podem considerar familiar, i que avui resulta incomprensible per a moltes persones. En dies que la jornada normal s'acabava a entrada de fosc, tant si era perquè la tardor ja era avançada o perquè deixàvem enrere l'hivern i s'acostava la primavera, algunes vegades venia el senyor Horta i deia als obrers «nois, val més que pleguem el ram, perquè no havent-hi cap urgència, estalviarem la llum». I aquesta frase de plegar el ram, també la repetia algun dia quan, un quart, o cosa així, abans de l'hora de plegar, fos al migdia o al vespre, el temps amenaçava pluja. No s'ha de dir que en aquestes ocasions, no s'havia de recuperar pas aquell espai de temps.

Un altre detall a remarcar. Cada dia, després de l'hora d'esmorzar, quan els operaris retornaven al treball, havent passat pel cafè de l'Ateneu a donar un cop d'ull a la premsa del dia, el senyor Horta baixava de casa seva al taller per a preguntar què deien els diaris, i, tot anant a treballar, es feien comentaris durant una estona a l'entorn de les notícies de més relleu.

Tots els dijous, el senyor Horta, que estava subscrit al *Cu-cut!*, periòdic satíric català que veia la llum a Barcelona, i que tingué una vida molt moguda, entrava al taller amb aquest setmanari a la mà i acostumava a llegir en veu alta alguns acudits i "*xistos*" que en ell s'inserien, així com també el vers humorístic que setmanalment s'hi publicava amb la signatura K.O.K., pseudònim usat pel malaguanyat Coca i Vall-major, l'autor de *Gent d'ara*.[1] En morir l'impressor Juli Pons, l'obrador tipogràfic d'aquest va continuar funcionant molt poc temps, com era previsible en aquells dies.

Els impresos sortits del referit taller i el setmanari *El Progreso* van portar el següent peu, «Imp. L. Escobet, Palau, 22». O sia que la casa va quedar a nom de la mare del difunt, Leonor Escobet i Serrapiñana, viuda de Pons, llevadora de professió. Aquesta senyora, amb data 20 de febrer de l'any 1892, va vendre les màquines i els efectes que formaven la seva impremta a Pere Vilà i Font, tipogràfic mataroní que des d'aquell moment va inaugurar amb el seu nom una raó social que havia de tenir llarga vida i ben guanyat prestigi.

IMPREMTA DE JULI PONS

L'any 1888, a la casa núm. 20 del carrer d'en Palau s'hi trobava establerta una impremta, propietat de Juli Pons i Escobet, jove mataroní que estava vinculat a l'art d'imprimir, no solament per haver treballat de caixista a ca l'Horta, sinó també per ésser nebot del matrimoni Escobet-Abadal.

Al seu obrador tipogràfic, en l'any abans esmentat, s'hi componia i tirava *El Progreso*, periòdic que a la seva capçalera portava l'additament de «Semanario Republicano, librepensador y literario». Des del seu número 25, corresponent al 16 de març del 1889, el setmanari varià el peu d'impremta, ja que l'establiment va passar a la casa del costat, i, per tant, el peu deia així «Imp. Julio Pons, Palau, 22».

La vida d'aquest obrador tipogràfic va ésser força curta, com ho fou la del seu propietari, que morí a l'edat de 24 anys, el dia 17 de setembre de l'any 1891.

IMPREMTA DE LEONOR ESCOBET

En morir l'impressor Juli Pons, l'obrador tipogràfic d'aquest va continuar funcionant molt poc temps, com era previsible en aquells dies.

Els impresos sortits d'aquest taller i el setmanari *El Progreso* van portar el següent peu, «Imp. L. Escobet, Palau, 22». O sia que la casa va quedar a nom de la mare del difunt, Leonor Escobet i Serrapiñana, viuda de Pons, llevadora de professió. Aquesta senyora, amb data 20 de febrer de l'any 1892, va vendre les màquines i els efectes que formaven la seva impremta a Pere Vilà i Font, tipogràfic mataroní que des d'aquell moment va inaugurar amb el seu nom una raó social que havia de tenir llarga vida i ben guanyat prestigi.

IMPREMTA DE PERE VILÀ I FONT

Com s'ha pogut llegir en el capítol anterior, l'obrador tipogràfic que havia estat propietat de Juli Pons, i a la mort d'aquest, va ésser adquirit l'any 1892 per Pere Vilà i Font, que va mantenir el taller al mateix carrer d'en Palau, núm. 22, on radicava anteriorment. Al cap de deu anys, o sia el 1902, aquesta impremta va ésser traslladada a la casa núm. 64 de la Riera, en la qual hi havia hagut la Papereria Lluch, que durant alguns anys havia figurat com a sucursal de la impremta Horta.

El Demócrata i *La República Social*, periòdics mataronins que sortien durant l'última dècada del segle XIX, portaven el peu d'impremta Vilà, corresponent al carrer de Palau. Sortits ja del taller de la Riera, ho eren, el 1903, el setmanari republicà radical *La República*, i *El Liberal*, òrgan del corresponent partit dinàstic.

L'empenta que va agafar aquesta impremta en els anys d'inici del segle XX, va ésser molt forta. Era la casa que tenia més operaris. Comptava amb dues màquines planes grans, una Alauzet i una Marinoni; amb dues minerves, i, a més, amb una premsa en la qual, no solament s'hi treien proves, sinó que s'hi tiraven molts cartells, especialment de teatre, i també rètols especials per a passar-los al cel·luloide, encarregats per una casa distribuïdora de pel·lícules.

A la impremta de Pere Vilà, s'hi feren molts periòdics, revistes i butlletins, simultàniament i successivament. Sortiren amb el seu peu *Diario de*

Mataró y su Comarca, *Lo Pensament Marià*, convertit més tard en *Pensament Marià*, amb canvi de format, *La República*, setmanari que es deia democràtic, *Boletín Sanitario, Fides, Boletín del Ateneo Obrero, Fortitut, La Unión*, i també molts periòdics d'aquells dels quals és gairebé costum que en surti un sol número, i que solen ésser de tipus caricaturesc, entre els quals recordem uns quants títols com *L'últim dia de la Fira, A. F. P. – In memoriam al Cau Grillat, Mataró en broma, Castanyes i panellets*, etc...

En aquest taller, s'hi féu durant bastants anys el butlletí que publicava la institució mutualista «Los Previsores del Porvenir», que havien fundat els germans Tello, que eren militars, si la memòria no ens és infidel. Durant molt temps, la referida mutualitat va donar molta feina a caixes i màquines, de la casa Vilà.

De la impremta Vilà, en sortiren molts llibres, que no ens proposem pas d'enumerar, però ens plau remarcar els de tipus històric originals de Carreras i Candi, i els volums de poesia, com per exemple *Visions i Parlaments de la mia Musa*, de Llanas i Rabassa, i *Poncelletes de tardor*, del prevere mataroní Mossèn Joan Bta. Busqué. També sortí del taller l'obra *Intimidades de un médico*, del Dr. Antoni Franquesa i Sivilla.

És imprescindible fer constar que, en donar noms de llibres, periòdics i revistes, segurament no seguim cap ordre quant al temps, cosa que no és d'estranyar, ja que no pretenem de cap manera fer una llista rigorosament cronològica.

L'any 1913 morí l'impressor Pere Vilà, i com sia que els dos fills que tenia no eren encara majors d'edat, va fer-se càrrec del negoci, de moment, un germà del difunt, més gran que ell, de nom Francesc, graner, que havia tingut durant molts anys el seu establiment al carrer d'Argentona. Des d'aquell moment, el peu d'impremta, com és natural, va ésser modificat.

El volum de poesies i poemes originals del mataroní Francesc Rosseti i Sánchez, prologat per Salvador Llanas i Rabassa, publicat l'any 1914, porta el següent peu, «Imp. Francisco Vilá (Suc. de P. Vilá), Rambla de Mendizabal, 64».

Com hem dit anteriorment, en mencionar certs treballs ens és indiferent que guardin o no un ordre cronològic, ja que no és intent nostre subdividir en tres la impremta Vilà, puix la considerem única, tant si el seu peu porta el nom de Pere, com de Francesc, o bé el d'Arts Gràfiques Vilà, que va ésser adoptat finalment per la casa.

Cal manifestar, en arribar a l'actual moment, que la impremta Vilà ja pot dir-se que no respon a les normes que havia seguit en fer referència al seu treball, sinó que, des de fa alguns anys, ha deixat de cultivar l'art d'imprimir en general, per a dedicar-se d'una manera especial a la confecció de calcomanies de tipus industrial, aconseguint en aquest ram de les arts gràfiques bon nom i profit.[2]

ENRIQUE SOLANO
HIJOS DE ANTONIO FÀBREGAS, S.A.
FRANCISCO RIOS

En aquest capítol ens és obligat confessar que, per excepció, deixem de parlar d'obradors tipogràfics per a referir-nos a tallers de litografia. És clar que això no respon al títol d'aquest treball, però hi ha motius que demanen la inclusió d'aquestes raons socials en la relació que aquí estem fent, cosa que serà compresa perfectament per qui llegeixi aquesta monografia.

A finals del passat segle, al carrer d'en Pujol, en una casa de la qual no ens ha estat possible de precisar el número, però que queia enfront de l'escola que tenia oberta el senyor Bru, s'hi havia establert un taller en el qual, amb premses de litografia, Enric Solano treballava per a determinats clients de tipus industrial, que no eren pas molts, a jutjar per les referències verbals que han arribat a les nostres oïdes.

Després d'uns anys, la raó social Hijos de Antonio Fábregas, S.A., que havia estat client del senyor Solano, es quedà amb les seves premses i les instal·là a l'edifici que feia poc havia passat a ocupar, l'antiga fàbrica Arenas, coneguda pel Vapor Nou. Això s'esdevenia als primers anys del segle XX, ja que el canvi o trasllat de què fem menció va produir-se l'any 1900.

Aquesta litografia, que podríem qualificar de particular, va funcionar sota la direcció tècnica de Francesc Ríos Isbart, que al cap d'uns anys, en ésser suprimida la referida secció de la casa Fàbregas, va quedar-se amb les premses, i va instal·lar el seu taller a la casa núm. 22 del carrer d'en Palau, que era on hi havia hagut successivament les impremtes Pons, Escobet i Vilà.

Més tard, va ésser codirector del negoci Pere Manén i Mayol, cunyat de Ríos Isbart, per haver-se casat aquest amb una germana d'en Manén. Des d'aquest moment, la raó social va canviar, i també el domicili, com es veurà més endavant.

IMPREMTA LA EMANCIPACIÓN

Aquest taller tipogràfic estava establert a la casa núm. 9 del carrer de Llauder, i en ell es feia, l'any 1896, el setmanari *La República Social*, un periòdic el títol del qual per sí mateix dóna feta l'explicació de quin era el seu contingut. Aquesta impremta anava a càrrec del tipògraf, i conegut propagandista dels ideals del socialisme, Toribio Reoyo i Barbadillo. No cal ignorar que en aquells anys de fi de segle i en els de començament de l'actual, el predomini damunt bona part de la massa obrera, el tenien els socialistes i no pas els elements àcrates, que llavors eren pocs i no havien creat encara cap organització inspirada en el sindicalisme llibertari.

El periòdic que hem anomenat, aquell any mateix va sofrir un eclipsi i un reaparèixer l'any 1897. La impremta havia ja canviat de local, puix el seu peu deia el que segueix «Imprenta y Papelería, Sant Rafael, 33». La seva durada va ésser curta.

IMPREMTA DE LLORENÇ ROSSELL

Moltes vegades el prestigi d'una casa es manté malgrat haver desaparegut les persones que la portaven. Aquest fet es dóna en el cas a què anem a referir-nos.

En aquesta monografia ens cal deixar constància de l'existència de l'obrador tipogràfic de Llorenç Rossell. Però com sia que ell va ésser el successor de Felicià Horta, i com que aquest havia prestigiat molt la seva impremta, que per altra part no va canviar de lloc en canviar d'amo, això va fer que moltes persones, en referir-se a la impremta, continuessin anomenant-la per ca l'Horta, quan en rigor s'hauria d'haver dit a can Rossell. També nosaltres hem caigut en aquesta anomalia, ja que en escriure el capítol corresponent al primer dels referits impressors, hem barrejat coses i persones relacionades indistintament amb les dues impremtes. Potser no val la pena que ens en penedim, ja que, de fet, les coses quedaran totes al seu lloc.

Concretem el que fa referència al susdit canvi d'impressors, o sia quan Rossell succeí Horta. En retirar-se aquest del negoci, l'any 1905, se'n va fer càrrec en Llorenç Rossell i Pont, caixista del propi taller, que va continuar-lo cosa d'una dotzena d'anys, amb el mateix personal que abans hi treballava. El peu d'impremta, durant un llarg període, va ésser «L. Rossell, Suc. de Horta, Argentona, 29», o sia que el taller radicava a la mateixa casa de l'antic propietari; i posteriorment fou modificada l'adreça, que va ésser el núm. 33 del propi carrer. Aquesta modificació, la va originar la reforma d'una casa propietat del senyor Horta, a la qual Rossell va passar a viure amb la seva família. Hi tenia, a l'entrada o vestíbul, el despatx i l'enquadernació, però l'obrador tipogràfic continuava a la mateixa gran nau existent a l'interior dels horts, tal com s'ha descrit en el capítol dedicat a la impremta Horta.

A la impremta a la qual ens referim, a més de fer-s'hi des de molts anys, *La Costa de Llevant*, s'hi va imprimir també *Lo Pensament Marià*, òrgan de les Congregacions Marianes de Catalunya i Balears, en el moment en què començà aquest periòdic, que en el seu primer temps era de publicació quinzenal. A més d'uns setmanaris carlí i nacionalista-republicà, dels quals ja fem esment en parlar de la impremta Horta, també s'imprimí en aquest obrador tipogràfic el periòdic setmanari *Vida Nueva*, de filiació socialista, en el qual havia col·laborat molt, amb el pseudònim de Juan Sintierra, Martí Barberà, que amb el temps abandonà les idees materialistes per a convertir-se en un veritable apòstol del catolicisme, dedicat a una tasca prosselitista exemplar que durà molts anys, fins a la seva mort.

IMPREMTA LA IBERIA DE HOMS I VILARDAGA

Un jove tipògraf que havia estat encarregat de la impremta Abadal, que es deia Homs, associat amb un altre jove, que creiem que era de Berga, de cognom Vilardaga, varen fundar un obrador tipogràfic, que instal·laren, juntament amb un establiment d'objectes d'escriptori, al carrer d'Argentona, núm. 24, i van donar a la casa el nom de La Iberia.

Aquesta fundació va tenir lloc a les darreries de la segona dècada del segle XX, i la raó social només va durar uns quants anys, fins que el negoci va ésser traspassat a una nova empresa creada de nou, la Impremta Minerva.

GRÀFICA MANÉN

Com es pot llegir en un dels apartats anteriors, que fa referència a diversos tallers de litografia, quan Pere Manén i Mayol va passar a integrar l'empresa començada pel seu cunyat Ríos, podem veure iniciada una trajectòria industrial de gran abast, que s'afiançà a la nostra ciutat amb la constitució de la raó social Gràfica Manén i que culminà amb el seu trasllat a Barcelona, que avui compta amb llargs anys d'existència i amb un prestigi ben reconegut[3]. És molt possible que la dedicació de Manén a les arts gràfiques, fos deguda a la influència hereditària de la sang, si es té en compte que era besnét de l'impressor mataroní Josep de C. Abadal i Casamitjana.

La impremta Gràfica Manén fundada a finals de la segona dècada del segle XX, amb motiu de la seva ampliació, va ésser traslladada del carrer d'en Palau, 22, a la plaça que duia el nom de Pi i Margall, i que abans i després portava i porta el nom de Cuba. Ocupava el local que havia estat de l'entitat recreativa La Unión, i en el qual, en temps de la República, hi va haver l'Institut de segon ensenyament i després una Escola Graduada de noies[4].

En aquest taller, s'hi va imprimir *Pensament Marià*, periòdic, com algun altre, que havia recorregut diversos obradors tipogràfics, buscant millores en el preu o bé en el material. Per cert que, circumscrivint-nos en el que acabem d'esmentar, podem dir que mai va marxar de cap impremta deixant-hi deute, puix ens consta que va portar sempre una perfecta administració, que li va permetre el que se'n diu "quedar bé" a tot arreu, fins que va arribar a comptar amb impremta que podia dir-se'n pròpia.

Insistint en l'aspecte econòmic al qual acabem d'al·ludir, hem de manifestar la nostra creença que ningú no trobarà fora de lloc que fem un incís per a deixar constància de l'existència d'un periòdic que no podia causar a cap impressor l'angúnia que sentien molts d'ells quan els arribava per client un grup o entitat que pretenia editar algun periòdic, del qual moltes vegades el propi impressor, sense pretendre-ho, quedava constituït en patrocinador, amb notable minva dels seus ingressos.

Gràfica Manén va ésser una impremta que per la seva direcció, pels seus operaris i pel material de què disposava, va oferir al públic una gran garantia.

Ramon Salas i Oliveras

NOTES:

1.- L'autor del treball parla també de ca l'Horta a la monografia *De quan jo era noi (de l'última dècada del segle XIX a la segona del XX)*, (Mataró, 1981).

2.- Cal recordar que, quan es va escriure el treball, a l'entorn de 1965, la impremta era encara activa.

3.- Reiterem que la monografia es va escriure al 1965.

4.- Durant la transició es va reconvertir en una escola d'ensenyament primari i recentment, per problemes estructurals de l'edifici, és tancada. Es tracta de l'escola actual Angeleta Ferrer.

—— DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA ——

Desmuntatge de les reixes de Santa Maria. 1965. MASMM. Arxiu d'imatges. Col·lecció Ferrer i Clariana.

Desmuntatge de les reixes de Santa Maria. 1965. MASMM. Arxiu d'imatges. Col·lecció Ferrer i Clariana.

MUSEU ARXIU DE SANTA MARIA
Centre d'Estudis Locals de Mataró

Col·labora:

Ajuntament de Mataró

CULTURA MATARÓ

Amb el suport de:

FUNDACIÓ ILURO
MATARÓ

INSTITUT RAMON MUNTANER
Fundació privada dels Centres d'Estudis de Parla Catalana